

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**EDEBİ HATIRALARI ÇERÇEVESİNDE M. ERTUĞRUL
DÜZDAĞ'IN HAYATI-SANATI-ESERLERİ**

Aybüke GÜÇLÜ DEMİR
15915003

Danışman
Prof. Dr. Kemal TİMUR

Diyarbakır 2019

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**EDEBİ HATİRALARI ÇERÇEVESİNDE M. ERTUĞRUL
DÜZDAĞ'IN HAYATI-SANATI-ESERLERİ**

Aybüke GÜÇLÜ DEMİR
15915003

Danışman
Prof. Dr. Kemal TİMUR

Diyarbakır 2019

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Edebi Hatıraları Çerçevesinde M. Ertuğrul DÜZDAĞ’ın Hayatı-Sanatı-Eserleri” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

22/04/2019

Aybüke GÜÇLÜ DEMİR

T.C

DİCLE UNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

DIYARBAKIR

Aybüke GÜÇLÜ tarafından yapılan “Edebi Hatıraları Çerçevesinde M. Ertuğrul Düzdağ’ın Hayatı-Sanatı-Eserleri” konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesinin

<u>Ünvanı</u>	<u>Adı Soyadı</u>
Başkan: Prof. Dr.	Kemal TİMUR
Üye : Doç.Dr.	Ramazan SARIÇİÇEK
Üye : Doç.Dr.	Ahmet TANYILDIZ

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 25/04/2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../.../20

Prof. Dr. Nazım HASIRCI

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

(MÜHÜR)

ÖN SÖZ

Hatıra, edebi türler içerisinde insanlığa geçmişini hatırlatan en önemli eserlerin başında gelmektedir. Edebiyatımızda Tanzimat dönemiyle birlikte bağımsız bir tür olarak vücut bulan hatıra, hem milli tarihimize fayda sağlamakta hem de edebiyat dünyamıza sayısız kaliteli eserler kazandırmaktadır.

Türk edebiyatında hatıra türünün bu kadar değer kazanmasının yegâne sebebi, hatıra yazarlarıdır. Çünkü her kalem ehli şiir, roman, hikâye, tiyatro türlerinden birini yazabilir ama hatıra yazarlığının yazın dünyasındaki yeri başkadır. Hatıra yazarı, diğer yazarlara göre eserlerini oluştururken daha sabırlı olmak, daha araştırmacı olmak ve daha çok okuma yapmak zorundadır.

M. Ertuğrul Düздаğ da Türk edebiyatının en önemli hatıra yazarlarından biridir. Edebiyatımıza kazandırdığı hatıra türündeki eserleri ve çalışmalarıyla yazın dünyamızda güçlü bir hatıra ustası olduğunu göstermektedir. Tezimizde M. Ertuğrul Düздаğ'ın hatıraları üzerinden hayatını, sanatını ve eserlerini inceledik.

Tez çalışmamıza öncelikle M. Ertuğrul Düздаğ'ın eserlerinin okumalarını gerçekleştirerek başladık ve okuma esnasında eserlerin fişlemelerini yaptık. Bu okuma ve fişlemeler ışığında yazarın hatıra eserlerini oluştururken nasıl çalışmalar yaptığını, nelere dikkat ettiğini ve ne gibi zorluklar altında eserlerini verdiğini tespit ettik.

Tezimizin birinci bölümünde M. Ertuğrul Düздаğ'ın hayatını tanıtırken “Doğumu ve Ailesi, Tahsili ve Mesleki Hayatı” başlıklarına yer verdik. Bu başlıklar

altında zorlu bir hayat yolculuğu olduğunu ve hayatının her alanında iyi bir gözlemci olduğunu gördük. Bu gözlemlerini tahsil ve mesleki hayatında yaptığı tahkiklerde, tetkiklerde ve tahlillerde kullandığını belirledik. Bu tahliller sonrasında hatıra ve araştırma-inceleme alanlarında eserler verdiğini tespit ettik.

Tezimizin ikinci bölümünde, hatıra yazarlığına dair tespitlerimize ve hatıralarını yazdığı “Mehmed Âkif Ersoy, Ali Ulvi Kurucu, Barbaros Hayreddin Paşa, Said Halim Paşa, Muallim Mahir İz, Mehmed Ârif Bey ve Hüseyin Râci Efendi” gibi önemli şahsiyetlerin hayatlarına yer verdik. Bunun yanında araştırma-inceleme eserlerinden yola çıkarak mütefekkir kimliğini belirleyen düşüncelerini açıkladık. Mütefekkir kimliğini oluşturan düşüncelerinin temelinde toplumsal fayda olduğu tespitinde bulunduk. Eserlerinin ana temasının: “İslamiyet’in önemi, Müslümanın nasıl olması gerektiğine dair düşünceleri, yakın tarihimizin önemli olayları ve şahsiyetleri, toplumumuzda aile hayatının nasıl olması gerektiğini belirten düşünceleri, gençliğe öğütleri ve sosyal bilimlere dair düşünceleri” olduğunu belirledik.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise iyi bir gözlemci kimliği ile büyük bir titizlikle hazırladığı eserlerini inceledik. Bu bölümü üç başlık altında açıkladık. İlk olarak tezimizin ana çekirdeğini oluşturan hatıra eserlerinin incelemelerini yaptık. Bu bölümde M. Ertuğrul Düздаğ’ın, son yıllarda yaşamış büyük düşünür ve sanatçılardan biri olan Ali Ulvi Kurucu’nun kendi ağzından hayatını anlattığı hatıralarını derlediği dört ciltlik eserine ve tarihimizin büyük denizcilerinden olan Barbaros Hayreddin Paşa’nın kendi ağzından anlattığı hatıralarını roman şeklinde düzenlediği eserine yer verdik. Düздаğ’ın bu hatıraların dışında, Mehmed Arif Bey’in 93 Harbindeki Osmanlı-Rus savaşına dair anlattığı hatıralarını içeren eserin yeniden düzenlenmiş hali olan eserine ve Zağra müftüsü Hüseyin Râci Efendi’nin Balkanlardaki Müslümanlara yapılan zulmü anlattığı hatıratını yeniden düzenlediği eserini inceledik. İkinci başlığımızda, M. Ertuğrul Düздаğ’ın titiz çalışmalarıyla son dönemde edebiyatımızda Mehmed Âkif Ersoy denince akla gelen ilk isim olmasından dolayı, Mehmed Âkif üzerine yaptığı inceleme eserlerine yer verdik. Son olarak üçüncü başlığımızda ise araştırmacı kimliği

ile oluşturduğu eserlerinin geniş çaplı incelemelerini yaparak ayrıntılı bir şekilde yapılmış açıklamalarına yer verdik.

Çalışmamızın son kısmında, tespitlerimizin genel bir değerlendirmesini yaptık. Ek olarak M. Ertuğrul Düздаğ'ın M.Ü. İlahiyat Fakóltesi Vakfı Mehmed Âkif Araştırmalar Merkez'i bünyesinde çıkan dergide, Mehmed Âkif Ersoy'un “İstiklal Marşı ve Çanakkale Şehitleri” şiirleri üzerine yaptığı açıklamalarına ve Zağra müftüsü Hüseyin Râci Efendi'nin “Hicretnâme” şiiri ile Düздаğ'ın bu şiire yaptığı açıklamaya yer verdik.

Düşünür kimliği ile yazın dünyamıza faydalı eserler veren M. Ertuğrul Düздаğ'ın hayatı, sanatı ve eserleri üzerine yapılan ilk çalışma olan özelliğı taşıyan tezimizin, ilim dünyasına faydalı olacağını düşünmekteyiz. Bu ilmi çalışmayı gerçekleştirmeme vesile olan değerli hocam Prof. Dr. Kemal Timur'a saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamın her aşamasını inceleyerek ve engin bilgisi dâhilinde yaptığı dönütleri ile doğru bir çalışma yapmamı sağlayan M. Ertuğrul Düздаğ'a minnet duyar ve teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam süresince desteklerini esirgemeyen annem Hava Güçlü ile babam Mehmet Şah Güçlü'ye ve kıymetli eşim Baran Demir'e çok teşekkür ederim.

Aybüke GÜÇLÜ DEMİR

Diyarbakır 2019

ÖZET

Bu çalışmada M. Ertuğrul Düздаğ'ın hayatı, sanatı ve eserleri ortaya konulmuştur. Çalışmamızın amacı M. Ertuğrul Düздаğ'ın hayatından, hatıracı kimliğinden ve eserlerinden hareketle sanat anlayışını ve sanatçı kimliğini belirtmektir.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde M. Ertuğrul Düздаğ'ın hayatına yer verilmiştir. İkinci bölümde sanat anlayışına dair tespitlere ve üçüncü bölümde ise eserlerinin üzerine geniş biçimde yapılan değerlendirmelere yer verilmiştir. Sonuç kısmında da bölümlerin genel değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmanın sonunda ise M. Ertuğrul Düздаğ'ın “İstiklal Marşı ve Çanakkale Şehitleri” şiirleri üzerine yaptığı şiir açıklamasına ve “Hicretnâme” adlı manzum esere yaptığı açıklamaya yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

M. Ertuğrul Düздаğ, Hayatı, Eserleri, Sanatı, Edebiyat, Hatıra, Biyografi.

ABSTRACT

Life, art and works of M. Ertuğrul Düzdağ were shown in this study. Purpose at this study stated his sense of art and artistic features by taking into consideration his memoirist and works.

The study consist of three sections. Life of M. Ertuğrul Düzdağ is mentioned in the first section. Determinations related to his sense of art in the second section and evaluations about his works in the third section are mentioned. Evaluations of each section are mentioned in the conclusion section.

M. Ertuğrul Düzdağ's poetry explanation about "Turkish National Anthem and Çanakkale Şehidleri" and a poetic called "Hicretnâme" which he translated are mentioned in the end of the study.

Keywords

Life of M. Ertuğrul Düzdağ, M. Ertuğrul Düzdağ's works, M. Ertuğrul Düzdağ's art, Literature, Memory, Biography.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI

1.1. DOĞUMU VE AİLESİ	7
1.2. TAHSİLİ	9
1.3. MESLEKİ HAYATI	10

İKİNCİ BÖLÜM

SANATI

2.1. YAZARLIĞINI OLUŞTURAN EDEBİ KİMLİKLERİ	13
2.1.1. Hatıracı Kimliği.....	13
2.1.1.1. Hatıralarını Derlediği Şahsiyetler.....	15
2.1.1.1.1. Ali Ulvi Kurucu.....	15
2.1.1.1.2. Mehmed Âkif Ersoy	16
2.1.1.1.3. Mehmed Ârif Bey.....	19
2.1.1.1.4. Zağra Müftüsü Hüseyin Raci Efendi.....	21

2.1.1.1.5. Said Halim Paşa	22
2.1.1.1.6. Muallim Mahir İz	24
2.1.1.1.7. Barbaros Hayreddin Paşa	27
2.1.2. Hikâyecî Kimliği	29
2.1.3. Araştırma ve İnceleme Türündeki Kimliği	29
2.1.3.1. Araştırma- İnceleme Eserlerine Yön Veren Düşünceleri.....	30
2.1.3.1.1. Aydınlığın Sembolü: “İslamiyet”	30
2.1.3.1.2. Cism-i İnsan	31
2.1.3.1.3. Âsım’ı Yeniden Canlandıracak Gençlik Nasıl Olmalı?	31
2.1.3.1.4. Aile Hayatı Nasıl Olmalı?	32
2.1.3.1.5. Sosyal Bilimlere Bakışı	34
2.1.3.1.6. Ehl-i Kalem: “Yazar”	34
2.1.3.1.7. Milletleri Yok Eden Veba : “İrkçılık”	35
2.1.3.1.8. Geçmişin ve Geleceğin Köprüsü: Tarih Bilimine Bakışı	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERLERİ

3.1. HATIRA TÜRÜ ÇEVRESİNDEKİ ESERLERİ	40
3.1.1. Zağra Müftüsünün Hatıraları (Tarihçe-i Vak’a-i Zağra).....	40
3.1.2. Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıraları	41
3.1.2.1. Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-1	42
3.1.2.2. Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-2.....	43
3.1.2.3. Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-3.....	43
3.1.2.4. Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatırları-4	44
3.1.3. Başımıza Gelenler (Mehmed Ârif Bey)	45
3.1.4. Buhranlarımız ve Son Eserleri (Said Halim Paşa)	47
3.1.5. Barbaros Hayreddin Paşa’nın Hatıraları	47
3.2. MEHMED ÂKİF ERSOY HAKKINDA YAPTIĞI İNCELEME	
ESERLERİ	48
3.2.1. Mehmed Âkif Ersoy	48

3.2.2. Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur'an Meâli.....	50
3.2.3. Mehmed Âkif (Süleyman Nazif).....	52
3.2.4. Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar 1.-2.-3. Cilt.....	52
3.2.5. Üstadım Mehmed Âkif (Muallim Mâhir İZ 'in Hâtıraları)	53
3.3. ARAŞTIRMA-İNCELEME ESERLERİ.....	54
3.3.1 Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları, Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı	54
3.3.2. Dünden Yarına (İbret Aynasında Çehreler)	57
3.3.3. Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler.....	59
3.3.4. Dönmeler Âdeti – Ahmed Sâfi-	61
3.3.5. Türk ve Arap (Çerkeşseyhizade Halil Hâlid).....	62
3.3.6. Yakın Tarihin İçinden	64
3.3.7. Tarafsız Değilim.....	65
3.3.8. Müslüman Aile.....	66
3.3.9. Yakın Tarihimizde Irkçılık.....	68
3.3.10. Yakın Tarih Yazıları.....	71
3.3.11 Aman İrtica Olmasın	72
3.3.12. Düşman Acımaz	73
3.3.13. Türkiye’de İslâm ve Irkçılık Meselesi.....	74
3.4. HİKÂYELERİ	75
3.4.1. Kahraman Kardeşlerin Maceraları	75
3.4.1.1. Kulede Çalınan Hazine.....	75
3.4.1.2. Uçurumdaki Ev	76
3.4.1.3. Eski Değirmenin Sırrı.....	77
3.4.1.4. Kayıp Arkadaşlar.....	78
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	83
EKLER.....	86

KISALTMALAR

<i>bkz.</i>	Bakınız
<i>böl.</i>	Bölüm
<i>C.</i>	Cilt
<i>c.c.</i>	Celle celâluhu
<i>Dr.</i>	Doktor
<i>Hız.</i>	Hazreti
<i>M.</i>	Mehmed
<i>M.Ü.</i>	Marmara Üniversitesi
<i>N.</i>	Nizamettin
<i>Prof.</i>	Profesör
<i>Sav</i>	Sallallâhu aleyhi ve sellem
<i>s.</i>	Sayfa
<i>S.</i>	Sayı
<i>T.B.M.M</i>	Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Hatıra, edebiyatımızda yaygın biçimde kullanılan bir öğretici metin türüdür. Bu türün yaygın bir şekilde kullanılmasının en önemli nedeni, edebiyatımızın temelini oluşturan unsurun “insan” olmasıdır. Çünkü hatıralar, insan belleğinin dışavurum arzusu ile oluşmuş eserlerdir.

Hatıra yazarları, eserlerini oluştururken anlattıkları olayların o dönemin sosyal çevresine ve tarihi gerçekliğine uygun yazmalıdır. Çünkü hatıralar, tarih bilimi başta olmak üzere birçok bilimsel alana kaynaklık etmektedir. Geniş bir bilimsel etki alanı olan bu edebi tür, nesnel ibareler barındırması açısından gelecek nesilleri aydınlatarak ve onların geçmişten ders çıkarmalarını sağlayacaktır.

Hatıranın dilimizdeki karşılığı, Arapça “hutûr” kelimesinden gelmektedir. Bu kelime ise “akla gelme, hatırlama”¹ anlamındadır. Arap medeniyetinde baktığımızda hatıra, İslam geleneğinde Hz. Muhammet’in yaşamından başlar. Onun yaşamı büyük bir dikkatle izlenir ve başkalarına anlatılır. Böylece ortaya bir râvi (görüp, işitip, anlatan kişi) sınıfı çıkar. Peygamber ile birlikte yaşayanların anıları, dinde temel bir nitelik ve değer taşır.² Böylelikle Araplarla başlayan âlimlerin, evliyaların, uluların ve kahramanların hatıralarını anlatma geleneğinin ileride Doğu edebiyatına girecek olan hatıra türünün gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Türkçe karşılığı olarak “anı” kelimesi de kullanılan hatıranın, Türk edebiyatındaki gelişimine baktığımızda karşımızı ilk olarak; Kültegin, Bilge Kağan ve Vezir Tonyukuk’un siyasi, askeri, dini ve sosyal alanlardaki hatıralarını yazdıkları Orhun Yazıtları çıkmaktadır. Daha sonra 15 yüzyılda Hindistan’da güçlü bir

---

¹ Mustafa Nihat Özön, **Osmanlıca Türkçe Sözlük**, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 340.

² İbrahim Olgun, “Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı”, **Türk Dili Dergisi**, Cilt No. 25, s. 404.

imparatorluk kurmuş bulunan Babürşah (Gazi Zahirüddin Muhammed) (1483-1330) Vakâyi (Babürname) adlı yapıtında anılarını günü gününe olayları atlamadan yazmıştır.³ Timur’unda Tüzükât adlı savaş anılarını içeren eseri bulunmaktadır. 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti’ne doğru geldiğimizde tarihi konular hakkında kısa bilgiler içeren vakayinameler, tezkiler, gazavatnamelerin, fetihnamelerin yanında Avusturya ve Fransa ülkelerindeki elçilerin yazdığı sefaretnameler, seyahatnameler hatıra türünün yerini tutmaktadır.

Osmanlı edebiyatında sanatçıların hayatları hakkında bilgi veren “Tezkire” türü de sanatçıların hatıralarına yer vermesinden dolayı hatıra türüne kaynaklık etmektedir. Örneğin, Âşık Çelebi tezkiresinde dönemin sanatçılarının yanında şair arkadaşı Hayâli ile hatıralarına yer vermektedir. Edebiyatımızda hatıra türünün oluşmasına kaynaklık eden önemli tezkire yazarlarının bazıları şunlardır: “Âşık Çelebi, Riyazi, Sehi, Nevai, Arif Hikmet, Beyani, Kafzâde...”

17. Yüzyılda Türk edebiyatında hatıra türüne kaynaklık eden eserlerin sayısı gittikçe artmaktadır. Bu dönemde, Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi, Kâtip Çelebi de başta Mizanü’l-Hakk olmak üzere, Süllemü’l-vusûl, Fezleke, Cihânnüma ve Keşfü’zunûn gibi yapıtlarında sırası geldikçe öz yaşam öyküsüne ya da anılarına yer vermiştir.⁴ Bu eserlerin yanında İbrahim Raşit’in Hatıra der hakk-ı vak’a-i Haleb’i, Nizâmî’nin Tuhfetu’l-ihvan’ı, Taşmeşvari Naîm’in Hadika-i Şüheda-i Serhat’i gibi eserlerde bulunmaktadır.

18. Yüzyıla geldiğimizde toplumun siyasi, sosyal, kültürel ve dini yapısını anlatan ve hatıra türüne kaynaklık edecek birçok eser bulunmaktadır. Bu kaynak eserlerin bazıları şunlardır: “Mehmet Esat Efendi’nin Üss-i Zafer’i, Akif Paşa’nın Tabsıra’sı, Zarif Paşa’nın Hatırat’ı ve Ebüzziya Tevfik’in Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye.”

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ise Tanzimat Edebiyatı’nda bilimsel bir tür olarak hatıra yerini almaya başlamıştır. Edebiyatımızda ilk kullanımı ise

---

³ Olgun, “Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı”, c.25, s. 407.

⁴ Olgun, “Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı”, c.25, s. 412.

Lugat-ı Nâcî'nin 1318 (1902) basımında hatıra kelimesinin karşısında "harda kalmış olan hususi keyfiyet, cem'i hatırat; bunlara dair yazılan eserlere de hatırat denilir." açıklaması verilerek türün Türkçe'de ilk tariflerinden biri yapılmıştır.⁵ Son yıllarda hatıra için anı kelimesi de kullanılmaktadır.

Tanzimat dönemine kadar hatıra türünün gelişmemesini Münevver Ayaşlı Hanım üç tane önemli unsura bağlar: “Tembellik, “adam sen de”cilik ve “takibata uğrar isem” korkusu, bizi bir hatırat edebiyatından, klasik fakat kuru bir tarihin yanı başında, nüktelerle dolu rivayetlere, zamanın dedikodularına dayanan “yan tarih”ten mahrum bırakıyor.”⁶ Tanzimat dönemde ise bu anlayış dışında verilen hatıraların en önemli temsilcilerinin başında Ahmet Cevdet Paşa gelmektedir. On iki ciltlik tarihiyle Osmanlı İmparatorluğunun yarım yüzyıllık yaşamını nasıl değişik bir hava içinde vermeyi başarmış ve tarihçiliğimizde bir devrim yapmış ise özellikle Tezâkir-i Cevdet ve hatta Maruzat’ıyla de anı türünde hiç kimsenin ulaşamadığı bir başarının örneğini vermiştir.⁷ Yine bu dönemde Ziya Paşa’nın kendi yetişme tarzından kesitler sunduğu eseri Defter-i Âmâlîm’i ve Muallim Naci’nin çocukluk anılarını anlattığı Ömer’in Çocukluğu ve gençlik anılarını anlattığı Medrese Hatıraları adlı eserleri hatıra türünün ilk örnekleri arasındadır. Ayrıca Emin Özdemir, hatıranın Tanzimat döneminden sonra edebiyatımızda var olma nedenini şöyle açıklamaktadır: “Bir kimsenin anılarını yazması, kendisiyle, çevresiyle hesaplaşmasıdır. Oysa uzun yıllar böyle bir gereksinim duymamıştır bizim insanımız. İçinde yaşadığı ve karıştığı olayların belleğinde bıraktığı tortuya bir anlam yükleyememiştir. Bir bakıma kişiliğini biçimlendiren toplumsal yapının doğal sonucudur bu. Nitekim toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşümlerle birlikte bizde de anı türü doğmaya başlar. Özellikle 1908’den sonra anı nitelikli yazılar çoğalır. Çünkü yönetim değişikliği, eski yönetime karışmış kişileri kendilerini savunmaya, aklamaya zorlar. Bu zorlayımda onları anılarını yazmaya yöneltir.”⁸

---

⁵ Orhan Okay, “Hatırat”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 16, s. 445.

⁶ Münevver Ayaşlı, **İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim**, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 10.

⁷ Olgun, “**Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı**”, c.25, s. 415.

⁸ Emin Özdemir, “Anı ve Anı Dilimiz Üzerine”, **Türk Dili Dergisi Anı Özel Sayısı**, S.246, s. 401.

Edebiyatımızın bireye dönüşünün yaşandığı dönem olan “Servet-i Fünun” edebiyatında da hatıra türünde birçok eser verilmiştir. Bunların başında Halit Ziya Uşaklıgil’in beş ciltlik Kırk Yıl ve üç ciltlik Saray ve Ötesi adlı eserleri; Hüseyin Cahit’in Edebi Hatıralarım ve Ahmet İhsan Tokgöz’ün Matbuat Hatıralarım eseri gelmektedir. Bu eserler hatıra türünün yanında dönemin toplumsal yapı unsurları hakkında okuyucuya geniş bilgiler vermektedir. Ayrıca bu dönemin ünlü hatıra yazarlarının başında Ahmet Rasim’de bulunmaktadır. Dönemini iyi gözlemleyen Ahmet Rasim, çocukluk hatıralarını Falaka ve Gecelerim; gençlik hatıralarını Fuhs-u Atik, basın hayatını Muharrir, Şair, Edip eserlerinde toplayarak hem kendi hayatına hem de toplumsal hayat düzenine dair bilgiler okura sunmaktadır.

Hatıra türündeki eserler, edebiyatımızın tarih bilimine kaynak olarak gösterilmesini sağlamaktadır. Önemli şahsiyetlerin savaş meydanlarındaki ve tarihi ibresini değiştirecek vakalara tanıklık etmesi ve bunları kaleme dökmesi hem edebiyatımıza hem de tarihimize ışık tutmaktadır. Özellikle 20. Yüzyılda yaşanan “Meşrutiyet’in tekrardan ilan edilmesi, 93 Harbi ve Birinci Dünya Savaşı” olaylarına dair birçok hatıra eseri bulunmaktadır. Bu eserler dönemin tarihi hadiselerine birinci dereceden kanaklık etmektedir. Bu kaynak eserlerin bazıları şunlardır: “Ahmet Bedevî Kuran’ın Harbiye Mektebibde Hürriyet Mücadelesi, Mehmed Ârif Bey’in Başımıza Gelenler, Talat Paşa’nın Hatıraları, Mehmed Murad’ın Hürriyet Vâdisinde Bir Pençe-i İstibdâd ve Cemal Paşa’nın Hatıralar: İttihad ve Terakki, Birinci Dünya Harbi...”

Edebiyatımızda Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra önemli bir konu halini alan Kurtuluş Savaşı, hatıralarımızda da işlenen diğer tarihi temalardan biri olmuştur. Bu tema ile yazılmış bazı hatıra eserleri şunlardır: “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’un Vatan Yolunda, Kazım Karabekir’in İstiklâl Harbimiz, Rauf Orbay’ın Cehennem Değirmeni, Ali İhsan’ın Harp Hatıralarım...”

Yazın dünyamızdaki bazı önemli hatıra yazarları ve eserleri şunlardır: “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Zoraki Diplomat, Politikada 45 Yıl, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları; Halide Edip Adıvar’ın Türk’ün Ateşle İmtihanı, Mor Salkımlı Ev; Abdülhak Şinasi Hisar’ın Boğaziçi Yalıları, Geçmiş Zaman Fıkraları; Refik Halit

Karay'ın Üç Nesil Üç Hayat, Tanıdıklarım; Reşat Nuri Güntekin'in Anadolu Notları; Halit Fahri Ozansoy'un Edebiyatçılar Geçiyor, Edebiyatçılar Çevremde; Münevver Ayaşlı'nın İştiklerim, Gördükleri, Bildiklerim; Oktay Akbal'ın Şair Dostlarım; Mahir İz'in Yılların İzi; Samet Ağaoğlu'nun Babamın Arkadaşları, Aşına Yüzler; Mehmet Seyda'nın Edebiyat Dostları...”

Yakın tarihimize geldiğimizde hatıra türünün önemli yazarlarının başında M. Ertuğrul Düzdağ'ı görmekteyiz. Gerek araştırmacı kimliğiyle gerek titiz çalışmalarıyla sosyal bilimlere birinci dereceden kaynaklık edecek hatıra türünde eserleri bulunmaktadır. Özellikle Meşrutiyet yıllarından başlayarak günümüze kadar olan tarihi olaylara tanık olan şahsiyetlerin hatıralarına yer vermektedir.

Düzdağ'ın hatıralarının içerisinde önemli bir yer tutan şahsiyetlerin başında Mehmed Âkif Ersoy gelmektedir. Hocası Mahir İz'in talebi üzerine incelemeye başladığı Mehmed Âkif'i, Türk edebiyatına eksiksiz tanıtabilen kişilerden biridir. Kurulmasına yardımcı olduğu Mehmed Âkif Araştırma Merkez'i adı altında Mehmed Âkif'in hayatını anlattığı kitapları ve verdiği Safahat sohbetleriyle bu alandaki yetkinliğini göstermektedir. Bunların yanında, Hocası Mahir İz'in Mehmed Akif ile olan hatıralarını düzenlediği “Üstadım Mehmed Akif” eseri, Süleyman Nazif'in “Memed Akif” adlı eserinin düzenlemesi ve kendisinin “Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur'an Meâli, Mehmet Âkif Ersoy, Safahat ve Tetkikleri” çalışmaları ile Mehmet Akif dair yetkinliğini desteklemiş olmaktadır. Ayrıca yakın tarih içerisinde önemli kişilerinden biri olan Ali Ulvi Kurucu'nun edebiyat dünyamızda geniş bir kitleye tanıtılmasını sağlamaktadır. Yazmakta olduğu beş ciltlik “Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar” adlı eseri ve onun nesirlerini derlediği “Gecelerin Gündüzü” kitabı ile yakın tarihe ışık tutmaktadır. Hatıralarına yer verdiği diğer şahsiyetler şunlardır: “Mehmed Arif Bey, Said Halim Paşa ve Barbaros Hayreddin Paşa.”

Eserlerinde yer verdiği şahsiyetler ışığında hatıranın edebiyatta önemli bir yeri olduğunu kabul ederek, onu insanların yararlanabileceği tarihi bir kaynak olarak hazırlayan M. Ertuğrul Düzdağ; bu hatıralar üzerinden yaptığı tespitleri çeşitli inceleme ve araştırmalar başlığı altında çıkan eserlerinde toplamaktadır. Bu tespitleri

yaparken sadece belli şahsiyetlerin hatıralarından değil kendi hayatından da hatıralara yer vermektedir. Böylelikle yakın tarihin içinden yaptığı siyasi, sosyal, dini ve ahlaki alanlardaki tespitlerini okuyucuya sunmaktadır. Böylece okuyucunun tarihini ve toplumsal değerlerini öğrenerek ders çıkarması amaçlamaktadır. Eserlerindeki bütün anlatımları yalın bir şekilde gerçekleştirmektedir. Çünkü hatıra türündeki eserleri toplumun gelecek kuşaklara bırakacağı önemli kaynakların başında gelmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI

1.1. DOĞUMU VE AİLESİ

M. Ertuğrul Düzdağ, 20 Kasım 1941 yılında Bursa'da doğmuştur.⁹Aile büyükleri 93 Harbi'nden sonra Bulgaristan'dan Bursa'ya göç etmişlerdir. Bulgaristan'a bağlı Lofça'daki konaklarını ve Düzdağ Yaylası'ndaki çiftliklerini terk edip göçerken Büyükbabası Mehmet Emin Efendi küçük yaştaydı. Evleri bugünkü Bursa Cumhuriyet Meydanı'ndaki heykelin arka tarafından yukarı doğru beş dakikalık mesafe, Tahtalı Camiin birkaç ev altındadır.¹⁰

Babası, Bursa'da Merinos Fabrikası baş veznedarı Halil İbrahim Bey; titiz, sinirli ve yalnız başına yaşayan bir adamdır. Annesi, Yenişehir'de okumuş, dikiş kursunu bitirmiş bir ev kızı idi.¹¹ Anne ve babası, Düzdağ dört yaşındayken ayrılmıştır. Annesinin daha sonraki evliğine dair duygularını M. Ertuğrul Düzdağ şöyle dile getirir: *“Annem, babamdan genç yaşta ayrıldıktan sonra, Bursa'da tanıştığı İstanbullu adamla, maalesef, hiç araştırmadan evlenip İstanbul'a gitmiş; içkili kumarlı, berbat bir kocanın zulmü altına girmişti ki, o da, benim de içimde rol aldığım uzun ve acıklı bir hikâyedir.”*¹² Babası ise bir daha evlenmemiştir. Ancak annesinin ikinci kocası öldükten sonra babası ve annesi, otuz yılın ardından evlenmek için tekrar bir araya gelmiştir.

---

⁹ Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Yakın Tarihin İçinden**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2016, s. 3.

¹⁰ Düzdağ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 37.

¹¹ Düzdağ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 41.

¹² Düzdağ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 41.

Çocukluk hayatının önemli bir bölümünü babasıyla geçiren M. Ertuğrul Düздаğ, ilk gençlik yıllarında babasının etkisiyle İslami değerlerden uzak bir yaşam geçirmiştir. Babası Batılı tarzda yaşamayı isteyen, değerlerini bu yönde belirleyen biridir. Babasıyla yaşadığı bu dönemlerini şöyle anlatır: *“Babam Jan Jack Rousso ekolüne mensuptu. Beni ‘Emil’ gibi yetiştirmek istiyordu: Bağımsız, serbest ve tam Laik... Tabiatle uyumlu, kucak kucağa olmak adına, Bursa’nın, saçaklardan birer metre buz sarkan kışında, soba kullanmadık. Mangalla oturduk. Hasta ola ola alıştım. Şehrin tam ortasındaki evimizde, elektrik arızasını tamir ettirmeyip, o vesileyle altı ay, lamba ışığında oturduk. Dağ bayır dolaştık, ot topladık. Daha neler neler...”*¹³ Ayrıca babası için *“Her şeye aklı erer, eli kalem tutar, şiir ve yazılar yazardı. Bu kabiliyet ailemiz fertlerinin hemen hemen hepsinde vardı”*¹⁴ diyerek, onun şairlik yönünü belirtir. Babasının şairliğini gösteren, vefatından kısa bir süre önce kaleme aldığı iki ayrı kıt’ası şunlardır:

Normal ömürdür diye baktırmadım kendimi...

“Artık bulur kavuşurum ben Allah Efendim...”

Dedim ama çok azap çekiyorum her daim...

İki aydır çekiyorum mideden bu derdimi!... (12 Aralık 1976)

Yeni yılda ne yazıyor? Kolay değil okumak.

Bildiğim şu: Başı ak, ortası ak ve sonu ak.

Yeni yılla, hepimize iyilikler sunuyor:

Ulutanrı, Büyükallah, Rabbimiz, Cenâbıhak... (1 Ocak 1976)¹⁵

Bugün ise kendisinin 1968 yılında evlenerek¹⁶ kurmuş olduğu ailesinden altı çocuğa vardır.

---

¹³ Düздаğ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 38.

¹⁴ Düздаğ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 43.

¹⁵ Düздаğ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 37.

¹⁶ Mehmed Ertuğrul Düздаğ, **Düşman Acımaz**, İz Yayıncılık, İstanbul 1994, s. 2.

1.2. TAHSİLİ

M. Ertuğrul Düздаğ, anne ve babası ayrı olduğu için ilkokulun ilk üç senesini Yenişehir’de anneannesinin ve son iki yılını babasının yanında Bursa’da okumuştur. 1953 yılında Haydarpaşa Lisesi’nde okumaya başlar. Haydarpaşa Lisesi’ne kaydının kendisi için önemini şöyle belirtmiştir: *“İstanbul’a yatılı okula yazılmak için geldiğimde, annemle birlikte, önce İstanbul ve Kabataş “erkek” liselerine başvurmuş, yatılı kısımları dolmuş bulunduğu için Haydarpaşa’ya gelmiştik. O zaman için belki üzüntümüze sebep olan bu hal, İlâhi takdirin küçük âciz kuluna hazırladığı bir hidâyet vesilesinden başka bir şey değilmiş.”*¹⁷ Lise yıllarında onun yazın dünyasına girmesini sağlayan ve en önemlisi İslamiyet’i ona tanıtır ve sevdiren Hocası Mahir İz ile lise yıllarında tanışmıştır.

M. Ertuğrul Düздаğ, 1965 yılında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirmiştir.¹⁸ Üniversite bitirme tezi olarak “Şeyhülislâm Ebussuud Efendi’nin Fetvalarına Göre Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı” konu başlığına çalışmıştır. Bu çalışma için uzun bir araştırma süreci geçirmiş ve birçok Osmanlıca yazma fetva kitaplarının okumasını yapmıştır. Bu eseri, aynı zamanda lisedeki hocası olan Mahir İz’in kardeşi, Eski Türk Edebiyatı hocası Prof. Dr. Fahir İz’in isteği ve danışmanlığı ile yapmıştır. Daha sonra yüksek lisansını Derviş Vahdeti’nin çıkardığı “Volkan” gazetesinin neşri ve tedkiki üzerine yaparak tamamlamıştır. Sonraki yıllarda o zamanlar -Erzurum Edebiyat Fakültesi dekanı olan Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil Bey’in yanına çağırması ve doktora yapmasını istemesi üzerine- yüksek lisans tezi olarak “Volkan” gazetesi üzerine çalıştı.¹⁹ Bu çalışmasını sonraki yıllarda yayınlamıştır. Dönemin siyasi şartlarından dolayı üniversitelerde çalışmak istememiştir. Bu yüzden doktora çalışmasını tamamlayamamıştır. Kendisi bağımsız bir şekilde çalışmayı tercih etmiştir.

---

¹⁷ Düздаğ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 16.

¹⁸ Biyografi.net, Ertuğrul Düздаğ Biyografisi, <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=221> (4 Ocak 2019).

¹⁹ Biyografi.net, Ertuğrul Düздаğ Biyografisi, <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=221> (4 Ocak 2019).

1.3. MESLEKİ HAYATI

M. Ertuğrul Düздаğ, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü okuduğu sırada, haftalık olarak çıkan “Yeni İstiklâl” gazetesi ile basın hayatına girmiştir.²⁰ Bu sırada, İstanbul ve Bursa’da Milliyetçiler Derneği ve Milli Türk Talebe Birliği’nin faaliyetlerine katılmıştır.²¹

M. Ertuğrul Düздаğ, askerliğini Yedek subay olarak tamamladıktan sonra hocası Mahir İz’in kurucu müdürü olduğu Özel Fatih Erkek Lisesi’nde 1967-1971 yılları arasında öğretmen ve idareci olarak çalışmıştır.²² 1976-1980 yılları arasında haftalık “Sebil” gazetesinde aralıklarla yazarlık ve son devrede genel yayın müdürlüğü yapmıştır.²³

Düздаğ, 1978-1982 yılları arasında kendi kitaplarının basımını gerçekleştirmek için kurduğu “MED Yayınevi”ni sekiz kitabını yayınladıktan sonra kapatmıştır. 1983-1984 yıllarında Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’nin (İSAM) kuruluşunda vazife alarak çalışmıştır.²⁴

Düздаğ çalışmalarının devamı olarak, Mehmed Âkif Bey’in kızı Feride Hanım’ın Mahir İz Bey’den rica etmesi ve onun da kendisini vazifelendirmesi üzerine, o sırada İnkılâb Kitabevi tarafından – tekel olarak - yayınlanmakta olan “Safahat” baskılarının tashihlerini yapmıştır. Bu vesile ile eser üzerindeki – halen devam etmekte bulunan – ilmî çalışmalarına başlamış oldu.²⁵ Mehmed Akif ile ilgili yaptığı önemli çalışmalarından biri de 1985 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı içinde “ Mehmed Âkif Araştırma Merkez”ni²⁶ kurmasıdır. Buradaki çalışmaları ile Safahat’ın ilk defa olarak karşılaştırmalı ilmi neşrini ve halk

---

²⁰ Biyografi.net, Ertuğrul Düздаğ Biyografisi, <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=221> (4 Ocak 2019).

²¹ Biyografi.net, Ertuğrul Düздаğ Biyografisi, <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=221> (4 Ocak 2019).

²² Mehmed Ertuğrul Düздаğ, **Yakın Tarih Yazıları**, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 2.

²³ Düздаğ, **Düşman Acımaz**, s. 2.

²⁴ Biyografi.net, Ertuğrul Düздаğ Biyografisi, <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=221> (4 Ocak 2019).

²⁵ Biyografi.net, Ertuğrul Düздаğ Biyografisi, <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=221> (4 Ocak 2019).

²⁶ Düздаğ, **Yakın Tarih Yazıları**, s. 2.

baskılarını hazırlamıştır. Bu çalışmaları, Mehmed Âkif Bey'in vefatının ellinci yılında Kültür Bakanlığı tarafından yayınlandı. 1986-1989 yılları arasında M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı camiinin altındaki Merkez'in salonunda – 1960'lı yıllarda Milliyetçiler Derneği'nde başladığı – “Safahat Sohbetleri”ne de devam etmiştir.²⁷

Hayatı boyunca herhangi bir siyasi oluşuma bağlı kalmadan bağımsız bir şekilde eserlerini oluşturmuştur. Bu doğrultuda eserlerini yazmaya devam ederken 17 Ağustos 1999 İstanbul depreminde Yeşilköy'de oturduğu bina hasar görünce Florya'da bir daireye taşınmıştır. Bu haller içerisinde yaşadığı maddi sıkıntılar nedeniyle yılların birikimi olan kütüphanesini satmak zorunda kalmıştır. Bu hüznü anısını Ali Ulvi Kurucu'nun hatıralarını anlattığı eserin ikinci cildinin ön sözünde, hatıralarının uzun bir zamanda derlenmesinin nedenlerinden biri olarak gösterip şöyle anlatmıştır: *“Elli yılda derlediğim ve taşınmamız sırasında yedi yüz koli tutan “meşhur” kütüphanemi, maddi zaruret sevki ile satmaya mecbur kalışımın zihni sarsıntısı da bunların tuzu biberi oldu...”*²⁸

Memuriyete, politikaya ve ticarete hiç girmemiştir. İlerleyen zamanlarda Lübnan, Ürdün (1971) ve Londra'ya (1978), İslami hizmet maksatlı iki kısa seyahatte bulunmuştur.²⁹

Yazarlık mesleğinde önemli bir yeri olan Mehmed Akif Ersoy üzerine yaptığı çalışmaları sonucunda 2012 yılında Bağcılar Belediyesi tarafından kendisine “Mehmed Akif Ersoy Üstün Hizmet Ödülü” verilmiştir. Ayrıca M. Ertuğrul Düzdağ, Bağcılar Belediyesi ile halen proje yürütücüsü ve editörü olarak yürüttüğü Mehmed Akif Ersoy'un başyazarlığını yaptığı “Sıratımüstakîm” ve “Sebilürreşad” isimleriye 1908-1925 yılları aralarında çıkmış olan derginin yeni harflerle yeniden baskısı

---

²⁷ Biyografi.net, Ertuğrul Düzdağ Biyografisi, <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=221> (4 Ocak 2019).

²⁸ Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-2**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017, s. 25.

²⁹ Biyografi.net, Ertuğrul Düzdağ Biyografisi, <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=221> (4 Ocak 2019).

hazırlamıştır. Derginin tamamı dokuz bin sayfa ve yirmi beş cilttir. Yine aynı ciltler halinde 2019 Ocak ayında on beşinci cildi yayınlanmıştır.³⁰

M. Ertuğrul Düzdağ, 1960 yılından beri bir meslek haline getirdiği yazarlığı herhangi bir ideolojiye bağlı kalmadan ve İslami esaslar ışığı altında icra etmektedir. Bu anlayışla gerek yakın tarihe dair yaptığı araştırma ve incelemelerle gerek Mehmed Âkif Ersoy’u gelecek nesillere tanıtmak amacıyla yaşamını devam ettirmektedir. Bugün halen İstanbul’da Beylikdüzü’nde ikamet etmektedir.

---

³⁰ Bağcılar Belediyesi, Haberler, <http://www.bagcilar.bel.tr/icerik/174/16749/siratimustakim-dergisinin-7-cildi-cikti.aspx> (4 Ocak 2019)

İKİNCİ BÖLÜM

SANATI

2.1. YAZARLIĞINI OLUŞTURAN EDEBİ KİMLİKLERİ

2.1.1. Hatıracı Kimliği

M. Ertuğrul Düздаğ, yaşadığı çağı iyi gözlemleyen bir yazardır. Çağın en büyük hastalığının geçmişten çıkarılmayan dersler olduğunu savunmaktadır. Çünkü insanlık kendi tarihine yeterince hâkim değildir. Toplumunun bu yanlışını ortadan kaldırmak ve tarih bilimine katkı sağlayıp toplumsal değerleri yeniden kazandırmak adına yaşadığı dönemde toplumun değerlerini ön plana çıkaran aydın kalemlerin hatıralarını derlemiştir.

Hatıra eserlerini derlerken oldukça titiz çalışan Düздаğ, bütün eserleri bilimsel bir tez yöntemiyle inceleyerek okuyucuya sunmuştur. Bunun en büyük örneğini kitapların “İçindekiler” bölümündeki düzeninde, indexlerinde ve eserlerin hazırlanış sürecindeki yıllar süren emeğinde görmekteyiz. Bu zorlu süreçlerden geçmesinin nedeni, M. Ertuğrul Düздаğ’ın edebi hatıralar yazan değil; edebi hatıraları doğru bir şekilde derleyen olmasıdır.

Düздаğ, hatıra çalışmalarını yaparken eserlerinin nesnel ibarelerle bezeli olması için elinden gelen bütün fedakârlığı yapmıştır. Bu fedakârlığı, en güzel Ali Ulvi Kurucu’nun hatıralarının derlenme aşamasında görmekteyiz. Düздаğ, okuyucusuna bu derleme safhasını şöyle anlatmıştır: “Üstadla konuşmalarımızı, 1993 yılının Nisan ve Mayıs aylarında, Medine-i Münevvere’de – Sultana yolu, Ebubekir Siddik caddesi sonlarındaki – evlerinin giriş katında yaptık. Burası bir

odadan ibaret ve boş duran küçük bir daire idi. Penceresi Uhud Dağı'na bakıyordu. İki ay kadar hemen her gün burada birkaç saat oturup konuşurduk. Konuşmaları kasetlere kaydettim; yetmiş beş saat tuttu. ”³¹

Düzdağ, tarihe ve edebiyat dünyamızdaki önemli şahsiyetlerin hayatlarını ve hatıralarını ele alırken dönemin siyasi, askeri, sosyal ve kültürel yapısı hakkında da okuyucusuna bilgi vermektedir. Hatıra eserlerinin okuyucu tarafından tam anlamıyla kabul edilmesi için M. Ertuğrul Düzdağ, eserlerine çeşitli eklemeler yapmıştır. Örneğin “Başımıza Gelenler” adlı eserinde sadece Mehmed Ârif Bey’in hatıralarını düzenlememiş, hatıra sahibinin hayatı ve eserleri hakkında geniş bir bilgiye, hatıraların yazılma nedenine dair bilgilere, hatıra yazarının döneme dair görüşlerine, 1877-1878 yıllarında Anadolu Cephesi’ne dair bilgilere ve Osmanlı ordusunun yapısal kuruluşu hakkında bilgilere yer vermiştir.

Düzdağ, hatıraları derlerken türün zayıf yönlerinden arındırmaya çalışmıştır. Özellikle yaşama ve yazma zamanı arasında geçen uzun zamandan dolayı hatıra yazarının unuttuğu, yanlış hatırladığı, abarttığı, önemsizleştirdiği, kendini ön planda yahut geri planda tuttuğu, hatıra yazmaktaki amacına bağlı olarak bilinçli olarak yanlış anlattığı hadiseleri³² eserlerinde bulundurmamıştır.

M. Ertuğrul Düzdağ, hatıra eserlerini düzenlerken ele aldığı konuya göre dilini şekillendirmiştir. Askeri olaylara dair hatıraları düzenlerken daha nesnel ve belgelerce kanıtlanabilir bir anlatım tercih etmiştir. “Başımıza Gelenler ve Zağra Müftüsünün Hatıraları” adlı eserlerinde bu anlatıma başvurmuştur. Şahsi hatıraların yer aldığı eserlerinde daha samimi olması ve okuyucu ile gerçeklik bağıını yakalayabilmek için itiraflara yer vermiştir. “Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıraları” dizisinde Ali Ulvi Kurucu’nun hayatından özel kesitlere ve kendi hatıralarına yer verdiği “Yakın Tarihin İçinde” çocukluğu ve gençlik yıllarına dair özel hatıralarına yer vermiştir.

---

³¹ Düzdağ, **Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-2**, s. 24.

³² İbrahim Özen, “Hatıratın Hikâye ve Roman Türüyle İlişkisi”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 2017, S.41, s. 234.

Böyle titiz çalışmalarıyla son yıllarda hatıra türünün gelişmesine katkı sağlayan M. Ertuğrul Düздаğ, halen bu alanda çalışmalarına devam etmektedir.

2.1.1.1. Hatıralarını Derlediği Şahsiyetler

2.1.1.1.1. Ali Ulvi Kurucu

Son dönemin aydın kalemlerinden olan Ali Ulvi Kurucu, seksen yıllık yaşamında İslam toplumunun önemli tarihi, siyasi, sosyal ve dini kırılma noktalarına tanıklık etmiştir. Yakın tarihe tanıklığı, 3 Mart 1922 tarihinde Konya'nın Sakyatan Köyünde³³ başlamıştır. Burada on yaşına kadar kalmıştır. Hayatında önemli bir dönüm noktası, 1939 yılında Konya'dan ayrılıp Medine'ye ailesi ile yaptığı hicrettir. Daha sonra altı yıl boyunca eğitimini devam ettireceği, Kahire'deki Camiü'l Ezher okuluna gitmiştir. Burada Müderris Yozgatlı İhsan Efendi ile tanışması ile edebiyata bakışı değişmiştir. Özellikle bu yıllarda Mehmed Âkif Ersoy'un sanat anlayışına yakınlaşmaya başlamıştır.

Kahire'deki eğitimini babasının ölüm haberini alınca yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Bu olaydan sonra ailesinin geçimini sağlamak için Medine-i Münevvere'ye dönmüştür. Burada mendiller üretmek, öğretmenlik ve kütüphane müdürlüğü mesleklerini icra etmiştir. 1947 yılında Fatma Hanım³⁴ ile evlenmiştir. Bu evliliğinden üç çocuğu bulunmaktadır. 3 Şubat 2002³⁵ yılında Medine'de vefat etmiştir.

Ali Ulvi Kurucu, Medine'de bulunduğu yıllarda İslam'ın uyanışını desteklemek amacı ile şiirler yazmıştır. Şiirleri “Gümüş Tül ve Alevler” kitabında toplanmıştır. Şiirlerinin yanında çevirileri ve nesirleri de bulunmaktadır. M. Ertuğrul Düздаğ, dört cildi yayınlanan ve beşinci cildi de yayınlanmak üzere olan hatıratının yanında nesirlerini de “Gecelerin Gündüzü” kitabında neşretmiştir.

Son yüzyılın yetiştirdiği önemli yazar ve düşünürlerinden biri olan Ali Ulvi Kurucu; eserleriyle, Türkiye'de yaptığı televizyon sohbetleri ve tanıklık ettiği yakın

---

³³ Mehmed Ertuğrul Düздаğ, **Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-1**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017, s. 27.

³⁴ Düздаğ, **Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-2**, s. 337.

³⁵ Düздаğ, **Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-1**, s. 19.

tarihimizdeki önemli kişiler ve olaylarla genç nesle yol gösterici olmuş ve olmaktadır. Günümüzde Ali Ulvi Kurucu hakkında yapılan son çalışma ise Prof. Dr. Kemal Timur'un danışmanlığında Kadriye Cığa tarafından hazırlanan “Ali Ulvi Kurucu Hayatı, Sanatı ve Eserleri”³⁶ başlıklı yüksek lisans tezdır

2.1.1.1.2. Mehmed Âkif Ersoy

Bir milleti millet yapan değerlerin başında “Din, toprak, bayrak ve millî marş gibi” temel unsurlar bulunmaktadır. İşte milletimizin geleceği için bu temel unsurları canı pahasına koruyan ve millete ölümsüz bir marş bırakan şahsiyetlerin başında Mehmed Âkif Ersoy gelmektedir.

1873 yılı sonunda, İstanbul'da Fatih'te Sarıgözel mahallesinde, ailesine ait evde doğdu.³⁷ Babası Fatih Medresesi müderrislerinden İpekli Mehmed Tahir Efendi (1826-1888), annesi ise Emine Şerife Hanım (1836-1926)'dır.³⁸ Ailesinden temiz ahlakını ve dini bilgilerini alan Mehmet Akif, Fatih'te “Emir Buhârî” mahalle mektebine başlatıldı.³⁹ Rüşdiye (Ortaokul) yıllarında Arapça ve Farsçasını öğrenip ilerletirken, bir taraftan da şiir kitapları okumaya başladı. İlk okuduğu manzum eserin Fuzuli'nin “Leylâ ve Mecnûn”u olduğunu kendisi söylemektedir.⁴⁰ Babasının vefatı üzerine maddi sıkıntılar nedeni ile girdiği “Mülkiye Mektebi”ni bırakacak, onun yerine yeni açılan ve mezunlarına hemen iş verilecek olan “Baytarlık Mektebi”nde okumaya başladı. Okul yıllarında spor alanında da başarıları oldu. Uzun yürüyüşlerde, koşmada, gülle atmada, yüzmede ve o yıllarda, millî bir spor olarak çok rağbet bulan “yağlı güreş”te akranları arasında daima birinci gelmiştir.⁴¹ Daha sonra 22 Aralık 1893'te, o zaman “Halkalı Baytar ve Zirâat Mektebi” adını taşıyan “Veterinerlik Fakültesi”nden birincilikle mezun oldu.⁴² Göreve başladıktan sonra çeşitli şehirlerde mesleğini icra etmiştir.

---

³⁶ Kadriye Cığa, “**Ali Ulvi Kurucu Hayatı, Sanatı ve Eserleri**”, (“Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2018.)

³⁷ Mehmet Ertuğrul Düздаğ, **Mehmet Âkif Ersoy**, Kapı Yayınları, İstanbul 2013, s. 3.

³⁸ Düздаğ, **Mehmet Âkif Ersoy**, s. 4.

³⁹ Düздаğ, **Mehmet Âkif Ersoy**, s. 7.

⁴⁰ Düздаğ, **Mehmet Âkif Ersoy**, s. 8.

⁴¹ Düздаğ, **Mehmet Âkif Ersoy**, s. 12.

⁴² Düздаğ, **Mehmet Âkif Ersoy**, s. 14.

Mehmed Âkif, meslek hayatını sürdürürken sanat alanında da ilerlemeler göstermekteydi. Rüştîye yıllarında başlayan şiir çalışmalarını, 28 Aralık 1893'te "Hazîne-i Fünûn" mecmuasında yedi beyitlik "Gazel" yayınlanmıştır. Bu gazel, Âkif'in halen, bilinen ilk matbu eseridir. "Gazel" in ilk beyitleri:

"Allâh'ı seversen nazarından güzer etme

Müşâtakını bâşın için olsun heder etme

Kurbân oluyor bir nîgeh-i hışmına rûhum

Sevdâ-zededen böyle dirîg-i nazar etme"⁴³

Mehmed Âkif, kendi özel tarzını bularak kaleme aldığı şiirlerine ek olarak devamlı bir şekilde 1908'den sonra "Sırâtı-müstakîm" dergisinde şiirlerini yayınlanmaya başlamıştır. Daha sonra Milli Mücadele'ye destek vermek için Anadolu'da il il dolaşarak camilerde vaazlar verdi. Kahvehanelerde sohbetler yaptı. Halkın, bu haklı mücadelede birebir yer almasını sağlamıştır. 1921 yılında İstiklal Marşı'nı yazdırmıştı. TBMM'nin açtığı yarışmaya katılmadı ve kazanana verilen mükâfatı almayarak bağışlamıştır.

Mehmed Âkif, eserlerini "Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde, Halkın Sesleri, Fatih Kürsüsünde, Hatıralar, Asım ve Gölgele" olarak adlandırdığı yedi kitaptan oluşan ve genel adı "Safahat" olan eserinde toplamıştır. Buradaki şiirlerinde özellikle toplumsal değerleri ön plana çıkaracak kavramları ele almıştır. Tek amacı İslam ümmetinin bir arada olmasını sağlamaktır. Eserlerinden yola çıkarak dini duygularına dair, Münevver Ayaşlı Hanım şu tespitte bulunmuştur: "Sanki Mehmed Âkif, bir İmam Gevheri olarak dünyaya gelmiştir. Hiçbir dala konmamıştır. Allah'ı (cc) Peygamber'ini (sav) dinini ve vatanını hiç aramadan bulmuş, onlara en derin bir

---

⁴³ Düzdağ, Mehmet Âkif Ersoy, s. 16.

ta'zim ve tekrim hissi ile bağlanmış ve sevmiştir. Öylesine tatmin olmuştur ki artık hiçbir şey aramaya sormaya lüzum görmemiştir.”⁴⁴

Mehmed Âkif bütün yazı ve şiirlerinde, İslâm dünyasında yaşanan olayların ardından son üç yüz yıldır bilgi ve gelişme bakımından geri kalmasını tenkit etmiştir. Bunların Batı'dan alınması taraftarıdır. Hatta Âsım adlı eserinin kahramanı olan genç Âsım'ı “maddenin kudret-i zerriyyeti” yani “atom enerjisi”ni öğrenmek için Almanya'ya göndermiştir. Fakat Âsım'ın Almanya'ya seyahati, yeni toplumun milli ahlâk ve duygusunu terk ederek Batı'nın ilim ve tekniğine değil; eğlencelerine ve ahlâksızlıklarına özen göstermesine engel olamamıştır. Bu durumdan büyük rahatsızlık duyan Âkif Bey, 1923 yılı Ekim'inde Abbas Halim Paşa'nın daveti sebebiyle, onunla birlikte Mısır'a gitmiştir.⁴⁵ Burada bulunduğu zamanda hükümetin kendisine verdiği Kur'an-ı Kerim'in tefsiri yapma görevini yerine getirmeye çalışmıştır. Fakat ülkedeki dine karşıt gerçekleşen olumsuz gelişmelerden dolayı eserini tamamlamamıştır. Mısır'da geçirdiği sıkıntılı zamanlardan sonra hastalanıp son nefesini vermek üzere vatanına dönmüştür. 27 Aralık 1936 Pazar günü, saat 19.45'te Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'nda vefat etmiştir.⁴⁶

Son yıllarda Mehmed Âkif ile ilgili en kapsamlı çalışma yapan kişi kişilerin başında gelen M. Ertuğrul Düzdağ, ömrünün yarısını adadığı Mehmed Âkif ile ilgili çalışmalarının başlangıcını ve bu çalışmaların son yıllara kadar olan sürecini “Mehmed Âkif Ersoy” adlı eserinin “Birkaç Söz” bölümünde şöyle açıklamıştır:

“Aziz büyüğümüz Mehmed Âkif Bey'i, Haydarpaşa Lisesi'nde okuduğum sırada, onun talebesi ve arkadaşı, edebiyat öğretmenimiz, merhum Muallim Mâhir İz Bey hocamızdan –derslerinde ve sonra yıllarca devam ettiğim sohbetlerinde dinleyerek, yakından tanımış ve sevmiştim. Bu alâka, 1970'li yılların başından itibaren, hiç kesilmeden devam eden ciddi bir çalışmaya dönüştü.

---

⁴⁴ Ayaşlı, **İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim**, s. 167.

⁴⁵ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, **Mehmet Âkif Mısır Hayatı ve Kur'an Meâli**, Şule Yayınları, İstanbul 2015, s. 5.

⁴⁶ Düzdağ, **Mehmet Âkif Ersoy**, s. 4.

Araştırmalarım sırasında, Âkif Bey'in çıkardığı Sırâtı müstakim/ Sebîlürreşâd dergisinin, eski ve yeni yazı ile bin sayıyı aşan nüshalarını ve ona dair yazılmış bütün önemli eserleri dikkatle ve defalarca gözden geçirdim. Merhumun yazı ve tercümelerinin tamamını birkaç kere okudum, inceledim ve bunların önemli bir kısmını yayımladım veya neşrine yardımcı oldum.

Safahat'ın çeşitli şekillerde, yeni ve eski yazılılarını ve ilmî bir baskısını hazırladım. Eski ve yeni harfli sayfaların karşılıklı konulduğu bu ilmi yayının 2009'da yapılan 1360 sayfalık üçüncü baskısının sonuna, Âkif Bey'in 1893-1936 yılları arasında yazıp kitabına almadığı, ancak elimizde bulunan ve 3540 mısra tutan "Safathat Dışında Kalmış Şiirler"ini, derleyerek koydum.

Mehmed Âkif'in, eserleri, çevresi ve zamanı üzerine, ayrıca bir dizi araştırma, derleme ve tanıtma kitabı yayınladım.

Hamd edilecek son bir tecelli olarak, 1986'da M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vafkı içinde ve camiinin altındaki salonda kurduğumuz ilk "Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi" günlerinden beri, çok önem vererek tamamını, aynen yayınlamak üzere gayret gösterdiğim "dergi"nin neşri de sonunda mümkün olmuştur.

İstanbul Bağcılar Belediyesi'nin kadirbilir genç idarecilerinin himmetiyle, yirmi beş cildi de tamamlanacak olan bu "milli kültür hazinesi"de 2012'de çıkan ilk ciltleriyle gerçekleştirmeye başlamıştır."⁴⁷

M. Ertuğrul Düздаğ, yazın dünyamızda büyük bir öneme sahip olan Mehmed Âkif üzerine birçok araştırma yapmıştır. Yaptığı bu kapsamlı araştırmaları sayesinde Âkif'i doğru bir şekilde tanıtmıştır.

2.1.1.1.3. Mehmed Ârif Bey

M. Ertuğrul Bey, Osmanlının son dönemlerinde yaşamış ve Osmanlı ve Ruslar arasında geçen savaşın tanıklarından olan Mehmed Ârif Bey'in "Başımıza

---

⁴⁷ Düздаğ, Mehmet Âkif Ersoy, s. 4.

Gelenler” adlı hatıra metninin dışında, esere çeşitli eklemelere yer vererek zengin bir neşir gerçekleştirmiştir.

Mehmed Ârif Bey, 29 Mart 1845’te Erzurum’da doğmuştur.⁴⁸ Eğitimi hayatını da Erzurum’da tamamlamıştır. 1865 senesinden itibaren maaşa geçen ve adliye mesleğine intisap eden Mehmed Ârif, sırasıyla Vilayet Temyiz (İstînâf) Mahkemesi Başkâtiplik dairesinde kâtip, 1866’da Meclis-i Deâvi (ilçe mahkemesi) başkâtibi, 1867’de aynı Meclis’e müstantik (sorgu hâkimi) ve 1869’da Temyiz Mahkemesi Başkâtibi olmuştur.⁴⁹

Mehmed Ârif Bey, 1877 yılında, vazifesi üzerinde kalmak kaydıyla, o sırada, Anadolu Ordusu Kumandanı sıfatıyla Erzurum’a gelen Müşir Ahmed Muhtar Paşa’nın isteği üzerine, onun yanına, mühimme başkâtibi (özel kalem müdürü) olarak tayin edilmiştir.⁵⁰

Ârif Bey, görevi sebebiyle Doğu Anadolu Cephesi’ndeki savaş boyunca, 24 Nisan 1877’den 9 Ocak 1878 tarihine kadar dokuz ay, harbin doğu cephesi başkumandanının yanında bulunmuş; bütün önemli hadiseler ve savaşlara şahit olmuş; gerek İstanbul ve gerek diğer kumandanlarla Ahmed Muhtar Paşa arasındaki yazışmaların tamamı, onun elinden geçmiştir.⁵¹

Mehmed Ârif Bey, 93 Harbi’nden on dört yıl sonra, Kahire’de bulunduğu günlerde, bu savaş sırasında yaşadıklarını, gördüklerini ve güvenilir ağızlardan duyduklarını, elinden geçen resmi belgelerle teyid ederek ve şahsî tesbit ve görüşlerini de ekleyerek kaleme almış ve eserine “Başımıza Gelenler” adını vermiştir.⁵²

93 Harbi sonrasında, Erzurum’dan ayrılarak sırasıyla İstanbul, Girit, Manastır ve Kastamonu illerinde çeşitli vazifelerde bulunmuştu. Son olarak 1885 yılı Aralık

---

⁴⁸ Mehmet Ertuğrul Düздаğ, **Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-**, İz Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 21.

⁴⁹ Düздаğ, **Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-**, s. 22.

⁵⁰ Düздаğ, **Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-**, s. 22.

⁵¹ Düздаğ, **Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-**, s. 23.

⁵² Düздаğ, **Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-**, s. 24.

ayında, Mısır Fevkalâde Komiserliği'ne getirilen Gâzi Ahmed Muhtar Paşa'nın maiyetine, müfettişlik sıfatı üzerinde kalarak, başkâtiplik vazifesi ile tayin olmuştur.⁵³

Mehmed Ârif Bey, Mısır'da vazife gördüğü sırada, “Binbir Hadîs-i Şerîf Şerhi” ile “Başımıza Gelenler” adlı eserleri ve yine küçük bir kitap hacminde olup, ikinci eserinin sonuna “Zeyl” başlığı ile eklediği ve “Mısır’a Dair” adını verdiği risaleyi kaleme almıştır.⁵⁴

Mehmed Ârif'in dört çocuğu bulunmaktadır. Çocuklarından üçüncüsü olan Dr. Necmeddin Ârif Bey, alanında başarılı bir hekimdir. Çocuklarının en küçüğü ise Müderris Celâleddin Ârif Bey, son Osmanlı Meclis-i Meb'usan'ının reisi ve Ankara'da toplanan Birinci Millet Meclisi'nin ikinci reisi ve önemli siyasi tarihi hadiselerin içinde, bazen başında bulunduğu için, bu devreye dair yazılmış eserlerde adı sıkça geçen bir şahsiyettir.⁵⁵

Hicrî 1314 senesinde hastalanan Mehmed Ârif Bey, tedavi olunmak üzere, Kahire'den İstanbul'a dönmüş; ancak tutulduğu mide kanserinden şifa bulamayarak, 14 Temmuz 1897 (13 Safer 1315) Salı günü Heybeliada'da vefat etmiştir.⁵⁶

2.1.1.1.4. Zağra Müftüsü Hüseyin Raci Efendi

Hüseyin Raci Efendi, Osmanlının Ruslarla yaptığı 93 Harbi'ndeki düşman zulmünü birebir yaşamıştır. Kendisi, Rumeli topraklarımızdaki Karînâbâd kasabasına bağlı Molla Şeyh köyünde doğmuştur.⁵⁷

Eski Zağra'da lise düzeyindeki okulda öğretmenlik görevlerinde bulundu. “93 Harbi” diye bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı içinde vuku bulan ilk büyük muhârecet sırasında (Ağustos 1877), ailesiyle birlikte, önce Edirne'ye ve oradan İstanbul'a göç etmek zorunda kaldı.⁵⁸ Göç sonrasında Osmanlı Devleti'nin

⁵³ Düzdağ, **Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-**, s. 25.

⁵⁴ Düzdağ, **Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-**, s. 27.

⁵⁵ Düzdağ, **Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-**, s. 73.

⁵⁶ Düzdağ, **Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-**, s. 27.

⁵⁷ Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Zağra Müftüsünün Hatıraları**, İz Yayınları, İstanbul 2015, s. 13.

⁵⁸ Düzdağ, **Zağra Müftüsünün Hatıraları**, s. 13.

imzaladığı Ayastafanos ve Berlin anlaşmalarının ağır sonuçlarına rağmen Zağra'ya geri dönmüşlerdir. Burada müftü olarak görevlendirilmiştir. Anlaşma sonrasında Ruslar ve Bulgarlar, kendi topraklarına geri dönen Müslümanlara, maddi ve manevi, cezâ ve cefâ, haksızlık, zulüm, cinayet, tecavüz ve her türlü mel'ânetleri yaptıklarından, ne yazık ki, esasen onda biri dönebilmiş olan mazlumların çoğu, tekrar ve bu sefer daha da tükenmiş ve ezilmiş olarak Anadolu'ya avdet etmek zorunda kalmışlardır.⁵⁹ Hüseyin Raci Efendi de bir kez daha Eski Zağra'yı terk etmek zorunda kalarak, İstanbul'a gelmiştir. Burada kendisi "Meclis-i Kebîr-i Maârif'e" aza tayin olmuştur.⁶⁰

Hüseyin Raci Efendi'nin manzum ve mensur türlerde eserleri vardır. Manzum eserleri: Eser-i Aşk, Hicretname, Bedreka, İltizâm-ı Avâm, İlcâm-ı Hısâm, Dîvânçe. Mesur Eserleri: Tarihçe-i Vak'a-i Zağra, Telhîsu'l-İnşâ.⁶¹ Bunlardan Telhîsu'l İnşâ, kendisi tarafından, Tarihçe-i Vak'a-i Zağra ile Hicretname ise vefatından ve meşrutiyetin ilanından sonra oğlu Binbaşı Necmi Râci tarafından bastırılmıştır.⁶² Ayrıca Ma'lûmât⁶³ adlı derginin iki sayısında da şiirleri vardır.

Hüseyin Raci Efendi, kendi doğduğu topraklarına göç ettikten sonra, 1902⁶⁴ yılında vefat etmiştir. Geride bıraktığı eserleriyle gelecek kuşaklara savaşın acı yüzünü ve vatan toprağının önemini belirten hatıralar ve eserler bırakmıştır.

2.1.1.1.5. Said Halim Paşa

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşamış, aydın görüşleri ile ön plana çıkmış Mehmet Said Halim Paşa 19 Şubat 1864'te Kahire'de doğdu. Kavalalı Mehmet Paşa'nın (1769-1848) torunu ve vezir Halim Paşa'nın (1830-1894) oğludur.⁶⁵ Mısır'da başlayan hayatı, küçük yaşta ailesiyle İstanbul'a gelerek devam etmiştir. Burada hususi hocalardan Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca öğrenen

---

⁵⁹ Düздаğ, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, s. 14.

⁶⁰ Düздаğ, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, s. 15

⁶¹ Düздаğ, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, s. 22

⁶² Düздаğ, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, s. 22

⁶³ Düздаğ, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, s. 20

⁶⁴ Düздаğ, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, s. 16

⁶⁵ Mehmed Ertuğrul Düздаğ, *Buhranlarımız ve Son Eseri-Said Halim Paşa*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 15.

Said Halim, kendisinden iki yaş küçük olan kardeşi Abbas Halim’le birlikte İsviçre’ye gönderilmiştir. Burada beş sene siyasi ilimler okumuş ve üniversiteyi bitirmiştir.⁶⁶

Said Halim Paşa, okulunu bitirdikten sonra İstanbul’a geri dönmüş ve Maliye Dairesi’nde çalışmaya başlamıştır. Yine vazifesindeki devam ve başarısı neticesinde 1899 yılı Kasım’ında “Murassa’ Mecîdî” nişanı ile taltif olunduğu gibi, “mîrimiranlık” rütbesi de 1900 Eylül’ünde “Rumeli Beylerbeyiliği” pâyesine yükseltilmişti.⁶⁷

Osmanlının son dönemlerinde yer alan siyasi karışıklık, döneminde toplumu aydınlatıcı ve düşünür bir zât olan Said Halim Paşa’ya da sıkıntılar yaşatmıştır. Özellikle yanlış ihbarlar sonucunda evinin aratılması gibi olumsuz hadiselerden sonra Kardeşi Abbas Halim Paşa ile Mısır’a gönderilmiştir.

Said Halim Paşa, Meşrutiyetin ilanından sonra tekrar İstanbul’a döndü. Önemli devlet görevlerinde bulunduktan sonra sadrazamlık görevine getirilmiştir. Görevine başladığı sırada Osmanlı ile savaşın sona ermesinden sonra ele geçirdikleri toprakları paylaşamayan Balkan devletleri arasında çıkan savaştan istifade ederek, Edirne’nin geri alınmasını sağlamıştır. (21 Temmuz 1913)⁶⁸ Bu başarısından ötürü Paşa’ya “Murassa imtiyaz nişanı”⁶⁹ verilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı’na katılmamak için elinden geleni yapan Said Halim Paşa, savaşın kaybedilmesinden sonra sadrazamlıktan ayrıldı. Daha sonra İngilizler tarafından 22 Mayıs 1919’da Mondros’a ve sonra Malta’ya sürgün olarak götürüldü.⁷⁰ Buradan tahliye edildikten sonra Roma’da bir konak kiralayarak oraya yerleşti.⁷¹ 5 Aralık 1921 Salı günü akşamı araba ile evinin önüne geldiği sırada bir

---

⁶⁶ Düzdağ, **Buhranlarımız ve Son Eseri-Said Halim Paşa**, s. 15.

⁶⁷ Düzdağ, **Buhranlarımız ve Son Eseri-Said Halim Paşa**, s. 16.

⁶⁸ Düzdağ, **Buhranlarımız ve Son Eseri-Said Halim Paşa**, s. 20.

⁶⁹ Düzdağ, **Buhranlarımız ve Son Eseri-Said Halim Paşa**, s. 20.

⁷⁰ Düzdağ, **Buhranlarımız ve Son Eseri-Said Halim Paşa**, s. 26.

⁷¹ Düzdağ, **Buhranlarımız ve Son Eseri-Said Halim Paşa**, s. 27.

Ermeni katil tarafından alınından vurularak şehid edildi.⁷² Şair Üsküdarlı Talât Bey, Paşanın ölümünün ardından duygularını şu beyitlerle dile getirmiştir:

“Guzîde-i vüzerâ sadr-ı esbak-ı efham

Edip Cemâl-i Cenâb-ı Hudâ’ya doğru nigâh

Şehîd düştü şehîdân-ı Kerbelâ şahid

Bi-hakkı “Eşhedü ellâ ilâhe illâllah”

Edeble gel oku târîh-i zî-şehâdetini

Olâ şehîd-i Sa’îd’e bihîşt cevân-gâh”⁷³

Osmanlı siyasetinde aktif rol oynayan Said Paşa’nın, yakın tarihimizin siyasi, sosyal ve dini yapısını aydınlatacak küçük hacimli sekiz kitabı vardır. Bu kitaplar “Buhranlarımız” adı altında toplanmıştır. Yakın zamanda M. Ertuğrul Düzdağ da bu eserlerin aslına sadık kalarak sadeleştirmiştir ve Said halim Paşa’nın “Divan-ı Âli Sorgulaması” hatırasını eserin sonuna ekleyerek yeniden basımını gerçekleştirmiştir.

2.1.1.1.6. Muallim Mahir İz

Mehmed Ertuğrul Düzdağ’ın Haydarpaşa Lisesi’nde Edebiyat dersi hocası olan Muallim Mahir İz, 28 Ocak 1895 yılında İstanbul’da doğmuştur.⁷⁴ Babasının kadılık görevinden dolayı birçok memleket gezen Mahir İz; İstanbul, Isparta ve Medine⁷⁵ gibi yerlerde eğitimini tamamlamıştı. Ankara’da bulunduğu sırada, buraya gelen Mehmet Akif ile tanışmıştı. Onun engin dil ve edebiyat bilgisinden yararlanarak kendini yetiştirmeye çalışmıştı. “Tûf-i Şegaf” başlıklı ilk şiiriyle daha

⁷² Düzdağ, **Buhranlarımız ve Son Eseri-Said Halim Paşa**, s. 27.

⁷³ Düzdağ, **Buhranlarımız ve Son Eseri-Said Halim Paşa**, s.29.

⁷⁴ M. Ertuğrul Düzdağ, **Üstadım Mehmet Âkif- Muallim Mahir İz’in Hatıraları-**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017, s.19.

⁷⁵ Düzdağ, **Üstadım Mehmet Âkif- Muallim Mahir İz’in Hatıraları-**, s. 19.

birkaç şiirini Maksud Kâmrân takma adıyla bu yıllarda Sa'y mecmuasında yayımlamıştı.⁷⁶

Mahir İz, bir yandan hocalık yaparken bir yandan da Büyük Millet Meclisi'nin Zabıt Kalemî'nde kâtip, mümeyyiz ve ikinci grup şefî sıfatıyla dört yıl görev yapmıştı.⁷⁷ Ankara hükümet merkezi olunca, Büyük Millet Meclisi'ndeki görevinden istifa ederek İstanbul'a dönmüştü. 1924 ile 1958 yılları arasında çeşitli yerlerde öğretmenlik yaparak Edebiyat Fakültesi'nde başladığı tezini bitirmişti.

Mahir İz'in öğretmenlik hayatının son devreleri, Haydarpaşa Lisesi'ndeki edebiyat öğretmenliği ile İstanbul İmam-Hatip Mektebi müdürlüğü (1958-1959) olmuştur.⁷⁸ Emekliye ayrıldıktan sonra İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü İlahiyat Fakültesi bünyesinde tekrar eğitimciliğe dönmüştü. Burada tasavvuf, tarih, hitabet ve irşad derslerini de okutmuştu. (1960-1970).⁷⁹

Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hazırlatılan "Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl)" adlı eserin redaksiyon heyetine başkanlık yapmıştı. Özel Fatih Koleji'nin kurucu müdürü olmuştu. (1965-1968).⁸⁰

9 Temmuz 1974'te vefat eden Mahir İz⁸¹, son dönemde yaşamış ilim, irfan sahibi ve sanatçı ruhlu bir eğitimci olarak yazın dünyamızda yer almıştır. Ertuğrul Düzdağ, Muallimi Mahir İz ile lise yıllarında tanışmasını ve o yılları şöyle anlatmıştır: *"Merhum Mahir Bey hocamızla, 1957 baharında kendisinin lütfedip sohbetine davet etmesi ile başlayan hususi talebelik münasebetim vefatına kadar on beş yıl devam etti.*

Lisenin son iki sınıfında hemen her hafta, hatta bazen haftada iki defa evine giderek sohbetinden istifade ettim ve hizmetinde bulundum. O zaman yatılı talebeler,

---

⁷⁶ Düzdağ, Üstadım Mehmet Âkif- Muallim Mahir İz'in Hatıraları-, s. 20.

⁷⁷ Düzdağ, Üstadım Mehmet Âkif- Muallim Mahir İz'in Hatıraları-, s. 20.

⁷⁸ Düzdağ, Üstadım Mehmet Âkif- Muallim Mahir İz'in Hatıraları-, s. 20-21.

⁷⁹ Düzdağ, Üstadım Mehmet Âkif- Muallim Mahir İz'in Hatıraları-, s. 21.

⁸⁰ Düzdağ, Üstadım Mehmet Âkif- Muallim Mahir İz'in Hatıraları-, s. 21.

⁸¹ Düzdağ, Üstadım Mehmet Âkif- Muallim Mahir İz'in Hatıraları-, s. 21.

Cumartesi öğleden Pazar akşamına kadar ve hafta içinde Çarşamba öğleden sonraları ders olmadığı için saat beşe kadar dışarıya çıkmaya izinli idiler.

Bu izin günlerinde ve yaz tatillerinde, bazen evin çatı katındaki küçük odada yattığım da oldu. Bu kalışlarımdan birkaç kere Ramazan'a rastladı. Merhumun sahur vaktinde, içinde kayısı hoşafı ve peynirli börek bulunan bir tepsi ile merdivenleri çıkıp gelerek, beni oruca kaldırmasını unutamam... Şimdi ne zaman bu iki nimet birlikte önüme gelse, pek çok vesilede olduğu gibi hocamı hatırlar, kendisini minnet ve şükranla anarım... ”⁸²

Ertuğrul Düzdağ'ın sanatçı, aydın ve araştırmacı kişiliğinin kazanmasını sağlayan Mahir İz, ona öğrettiklerinden bir tanesi de eski harfleri öğretmesi oldu. Çünkü bu sayede Düzdağ, Ebussuud Efendi'nin fetvaları gibi birçok eski harfli tarihi ve edebi metinlerin çevirisini yapmıştır. Mahir İz'in ona ve sınıf arkadaşına verdiği ilk eski harf dersi hatırasını şöyle aktarmıştır: “Hocamız, sohbetin arasında, bahsi, Kur'an-ı Kerim'i ve Osmanlıca eski eserleri okumaya gelirdi. Bunun önemini belirtti. Tipik iki cumhuriyet ailesinin çocukları olarak, ikimiz de eski harflerimizi bilmiyorduk. Fakat elbette öğrenmek istiyorduk...

Hocamız hemen daha önce hazırladığı ikişer formalık iki tane ince lise defteri çıkardı. İkimizi de yanına çağırdı. İki tarafına oturttu. Sırayla her iki defterin başına aslı harfleriyle birer Besmele-i Şerife oydu. O günün tarihini attı. Sonra Kur'an alfabesini Farsça ve Türkçe için kullanılırken eklenmiş olan pe, çe ve je harfleriyle birlikte teker teker ve izah ederek yazdı. Bitirdikten sonra defteri bize verdi.

Bu haftaki dersiniz bu. Müsvedde kâğıtlarında iyice çalışıp, tekrar tekrar yazın. En son şeklini deftere yazıp getirin, tashih edelim ve yeni dersinize geçelim dedi. ”⁸³

Mahir İz ise “Yılların İzi” kitabında Ertuğrul Düzdağ'dan şöyle bahsetmiştir: “Haydarpaşa'dan lise birinci sınıfında ağırbaşlılık ve derse olan yakın alakaları ile

---

⁸² Düzdağ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 23.

⁸³ Mahir İz, **Yılların İzi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1990, s. 404-405.

dikkatimi çeken İsmail Öztürk ve Ertuğrul Düздаğ'ın aslî fitratlarındaki temizlik bugüne kadar hiçbir şâibeye âlûde olmamıştır.

İsmail makine mühendisi olarak umumî kültür çevresinde tekniğe atılmıştır. Ertuğrul'a gelince o edebiyatı tercih etti ve değerli talebelerim arasında fitratındaki asalet ve vakar ile mümtaz olarak Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Lise ve üniversite hayatı boyunca bana çok yakın âlâka ve çalışkanlığı ile umumî kültürünü artırdı. Hakikat âşığı, mert, demir karakterli, inancından hiç tâviz vermeyen Ertuğrul, bütün arkadaşlarıncı takdir ve hürmet ile sevilen bir hüviyet iktisâb etti. Mezuniyet tezi olan "Ebussuud Fetvaları"nı bana ithaf ederek neşretti. Bir müddet Fatih Koleji'nde edebiyat hocalığı da yaptıktan sonra yazı ve neşir hayatına atıldı. Vekâletin tensibi ile sadeleştirdiğim Cevdet Paşa'nın "Kısas-ı Enbiya"sının matbaa tashihlerinde bana büyük yardımcı oldu. Kendisine teşekkür borçluyum." ⁸⁴

M. Ertuğrul Düздаğ, Muallim Mahir'in "Tasavvuf" ve "Din ve Cemiyet" adlı eserlerini yeniden neşre hazırlamıştır. Düздаğ, "Üstadım Mehmed Âkif" adlı eserinde Muallim Mahir İz'in Âkif'e dair yazılarını ve hatıralarını derleyip kitap haline getirmiştir. Ayrıca Mahir İz, Ahmet Cevdet Paşa'nın Kısas-ı Enbiyâ eserini sadeleştirmiştir. Bu eserin Hz. Muhammed'e ait olan bölümünü Düздаğ, "Peygamber Efendimiz" adıyla tek cilt halinde yayımlamıştır.⁸⁵ Bu eserlerin yanında Mahir İz'in "Yılların İzi, Hayret Efendi (Tezi) ve Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ" eserleri de bulunmaktadır.

2.1.1.1.7. Barbaros Hayreddin Paşa

Denizcilik tarihimizin en büyük isimlerinden olan Barbaros Hayreddin Paşa, Midilli'de⁸⁶ doğmuştur. İshak ve Oruç adında iki ağabeyi ve İlyas adında bir kardeşi vardı.⁸⁷ Oruç Reis, denizcilikle uğraşıyordu. Bir seferi sırasında karşılaştıkları düşman saldırısında kardeşi İlyas ölmüş ve kendisi esir olmuştur. Daha sonra esaretten kurtulan Oruç Reis'in yanına giden Barbaros Hayrettin Paşa yani Hızır

---

⁸⁴ Düздаğ, *Yakın Tarih İçinden*, s. 19.

⁸⁵ Düздаğ, *Üstadım Mehmed Âkif- Muallim Mahir İz'in Hatıraları*-, s. 24.

⁸⁶ M. Ertuğrul Düздаğ, *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları*, Kapı Yayınları, İstanbul 2014, s. 395

⁸⁷ Düздаğ, *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları*, s. 395.

Reis, denizcilikle uğraşmaya başlamıştır. Abisi ile birlikte Araplar, Cenevizler ve İspanyollara karşı verdiği mücadele sonucunda, Cicek (1513), Şirşel (1514), Cezayir (1516) ellerine geçmiştir.⁸⁸ Oruç Reis, Tlemsen liderinin İspanyollarla işbirliği yapmasından ötürü çıkan savaşta şehit olmuştur.

Daha önce Yavuz Sultan Selim'e bir elçi göndererek zapt ettiği toprakların Osmanlı Devletinin bir eyaleti olarak kabulünü arz etmiştir (1518). Dileği kabul edilmiştir. Padişah, Barbaros Hayrettin'e beylerbeyliği pâyesi ve Anadolu'dan asker toplamasına izin verilmiştir.⁸⁹

1520'den sonra kazandığı büyük zaferlerle Akdeniz'in tek hâkimi olma yolunda ilerliyordu. İslam âlemini sevince gark eden bu zaferler, Hristiyanları mateme boğuyordu. Rahiplerin gönderdiği şikâyet mektupları ve bizzat gelen şikâyetlerin verdiği kara haberler, o sırada Almanya, İtalya, Hollanda ve İspanya tahtlarına sahip olan İmparator Beşinci Karl'ı (Şarlken) bir meclis toplamaya mecbur etmişti.⁹⁰ Toplanan meclis sonucunda haçlı donanmasının başına Andrea Doria getirilmişti. Andrea Doria'yı büyük bir bozguna uğratan Barbaros Hayrettin Paşa, Kanuni Sultan Süleyman tarafından İstanbul'a çağırıldı. Burada büyük bir coşku ile karşılanmıştı.

Barbaros Hayrettin Paşa sonra, bu sırada Halep'te bulunan Sadrazam İbrahim Paşa'nın daveti üzerine onun yanına gitmişti. Orada merasimle Cezayir Beylerbeyi pâyesi ile Kapudân-ı Deryalığa nasb olunmuştu.⁹¹ Daha sonra Osmanlı topraklarını genişletmeye devam ederken, bir kez daha toplanan Hristiyan ordusunu 1538 yılında Preveze'de bozguna uğratmıştı. Bu savaş şanlı tarihimizde Preveze Deniz zaferi diye yerini almıştır.

1544 yılına kadar denizde büyük başarılarla imza atan Barbaros Hayrettin Paşa, İstanbul'da iki yıl daha yaşadıktan sonra 1546'da vefat etti.⁹² Osmanlı tarihin

---

⁸⁸ Düzdağ, **Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları**, s. 396.

⁸⁹ Düzdağ, **Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları**, s. 396.

⁹⁰ Düzdağ, **Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları**, s. 398.

⁹¹ Düzdağ, **Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları**, s. 399.

⁹² Düzdağ, **Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıraları**, s. 403.

en büyük Kaptan-ı Deryalarından biri olan Barbaros Hayrettin Paşa, kendi ağzından anlattığı hatıralarını Seyyit Murat Reis’e yazdırdı. M. Ertuğrul Düздаğ da bu eseri yeniden neşrederek, genç nesle şanlı tarihimizi hatırlatmak adına, roman havasında “Barbaros Hayrettin Paşa’nın Hatıraları” adıyla yazın dünyasına kazandırdı.

2.1.2. Hikâyeci Kimliği

M. Ertuğrul Düздаğ’ın “Kahraman Kardeşlerin Maceraları” adlı bir hikâyeye uyarlaması dizisi vardır. Bu hikâyeye uyarlaması, çocuklara ve gençlere yöneliktir. On kitaplık bir “gençlik dizisi” olarak düşünülen ve ilk dört seri yayınlanan bir yayındır. Aslı Amerika’da elli yıl önce yayınlanan “Handy Boys” kitaplarıdır. Kalemimi gençliğe yol göstermek için kullan Düздаğ, bu eseri adapte ederek ele aldığı olaylar ve kişiler üzerinden amacına ulaşmak ister.

“Kahraman Kardeşlerin Maceraları” hikâyeye dizisinde, Amerika’nın New York eyaletine yakın Baybort liman kasabasına görevi dolayısıyla yerleşmiş dedektif Mehmet Kahraman’ın, gençlik çağındaki çocukları Akif ve Ahmet’in başından geçen dedektiflik maceralarını anlatmaktadır.

2.1.3. Araştırma ve İnceleme Türündeki Kimliği

M. Ertuğrul Düздаğ, araştırma ve inceleme alanlarındaki eserlerinde, toplumsal hayattan çeşitlenmeler üzerinde durarak okuyucusuna yol gösterir. Düздаğ’ın bu tür eserlerinde öğreticilik daha ağır basmaktadır. Bundan dolayı hatıra ve araştırma-inceleme alanlarında daha fazla eser vermektedir.

Düздаğ, bir toplumu toplum yapan unsurların başına “din-tarih-edebiyat” üçgenini koymaktadır. Çünkü İslamiyet’in güzel ahlakı ile bezenmeyen toplumlar varlığını devam ettiremez, tarihini bilmeyen toplumlar geleceğini kuramaz, edebiyatı yani kalemi olmayan toplum ise ne İslamiyet’i ne de tarihini yazıya dökmeden bilemez. İşte bu üçgen doğrultusunda eserler verirken, ana izleği oluşturan yardımcı düşüncelerini hem kalem gücü hem de mütefekkir kimliği ile okuyucusuna sunmaktadır.

Eserlerini yalın bir dille yazan Düzdağ, okuyucusuna nesnel veriler sunar. Araştırdığı ve incelediği her konuyu bilimsel veriler üzerinden yazar. Bunun için eserlerinin hazırlanış süreci, uzun bir okuma ve araştırma evresinden geçmektedir. Bu süreç içerisinde gösterdiği titiz çalışmaları, eserlerinin geniş külliyatında görebilmekteyiz.

2.1.3.1. Araştırma- İnceleme Eserlerine Yön Veren Düşünceleri

2.1.3.1.1. Aydınlığın Sembolü: “İslamiyet”

M. Ertuğrul Düzdağ, Müslüman bir toplumun direği ve aydınlığın sembolü olarak İslam dinini görmektedir. İslamiyet, her Müslüman tarafından, şahsında, ailesinde, işinde ve bulunduğu cemiyette en derin bir ihlâsla tatbik olunmak ister. Müslümanlar arasında, sevgi, yardımlaşma ve beraberlik bulunsun ister... Müslümanlar arasında bunlar yok ise, ihlâs yok demektir.⁹³

İslam, dini her şeyden önce ilim ile temellerini atmış bir dindir. M. Düzdağ “Üstad Ali Ulvi Kurucu” adlı eserinde, Kurucu’nun dilinden ilim dini olan İslamiyet’i şöyle anlatmıştır.: “İslam dini ilimle başlayan bir dindir. Nur Dağı’nda, Gar-ı Hira’da peygamber efendimize inen ilk ayetin. “Oku” diye başlaması, üzerinde durulacak bir meselelerden biridir. Dininin ilk emri “Oku” olan bir millet, nasıl cahil kalır, kalabilir?”⁹⁴

Düzdağ, İslam dininin, Allah’ın kullarına sunduğu geniş bir hürriyet ve eşitlik alanına sahip olduğunu savunmuştur. İslam dininde hürriyet, Allah’ın koyduğu sınırları insanların kendine ve hemcinslerine zarar vermekten alıkoyacak şekilde çekilmiştir ve bir insan binlerce yıl yaşasa, insanlık sınırlarını çiğnemediği takdirde, bir kere bile hürriyetinin kısıtlandığını göremez.⁹⁵

İslamiyet’in iyi bir şekilde anlatılmasını sağlayan anlayış olarak İslamcılık: Müslüman fertleri ve toplulukları, İslamiyet’in gerçek iman, amel ve ahlâk esaslarına

---

⁹³ Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Dünden Yarına (İbret Aynasında Çehreler)**, Gonca Yayınevi, İstanbul 1978, s. 112.

⁹⁴ Düzdağ, **Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-2**, s. 51.

⁹⁵ Düzdağ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 221.

döndürmek; İslam ruhunu anlamaları ve İslam ahlâkı ile yaşamalarını sağlayacak duygu ve bilgilerle donatmak ve İslam dünyasında, din kardeşliğinden doğan birliğin gerektirdiği maddi ve manevi yardımlaşmayı sağlamak için çalışmaktır.⁹⁶ Düzdağ, benimsediği bu anlayışla okurlarına İslam dinini tanıtarak toplumu aydınlatıcı ve topluma faydalı eserler yazmıştır.

2.1.3.1.2. Cism-i İnsan

M. Ertuğrul Düzdağ göre, kürre-i arzın hâkimi olan insanın, ilk uyması gereken kural, İslam dininin güzel ahlâkı ile bezenmiş bir “Müslüman” olmaktır. Müslüman, dinin temel kurallarını öğrendikten sonra kendi toplumunun ve İslamiyet’in yararına olacak çalışmalar yapmalıdır. Çünkü İslamiyet’in temelinde eğitim vardır. Her Müslümanda bu İslami eğitimi en iyi şekilde almak ve yaymak zorundadır. Toplumun Müslümanlaşmasını sağlayacak kişiler din adamları ve onlardan sonra hatta onlardan daha tesirli olabilecek olan “Sosyal ilimler” sahasında yetişmiş Müslüman bilginler, fikir adamları, yazarlar, gazeteciler, radyo ve televizyon mensupları ve diğerleri⁹⁷ yer alır.

Düzdağ, insanlığın yakın tarihimizde Müslümanlık kurallarından çıkmasının ve toplumsal yozlaşmanın gerçekleşmeye başlamasının en büyük suçu olarak: “Cehalet, boş verme, tembellik ve gaflet”⁹⁸ unsurlarını görmektedir. Bu suçları ortadan kaldırmak için, bütün insanlığın vazifesinin, noksandan ve mübalağadan arınmış gerçek bilgileri edinmek, onları peşin hükümlerden, dini veya sosyal hurafelerden uzak ve berrak bir Müslüman zihni ile değerlendirmek, geleceğe yürümek⁹⁹ olarak görmektedir.

2.1.3.1.3. Âsım’ı Yeniden Canlandıracak Gençlik Nasıl Olmalı?

M. Ertuğrul Düzdağ, gençliğe Mehmed Âkif Ersoy’un “Âsım”ı gibi bakmıştır. Akif’in Safahat eserinin altıncı kitabı olan “Âsım”, baştan sona Köse İmam, Hocaşâde ve Âsım arasında geçen konuşmalardan oluşur. Mehmed Âkif,

---

⁹⁶ Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Tarafsız Değilim!**, GoncaYayınevi, İstanbul 2016, s. 44.

⁹⁷ Düzdağ, **Tarafsız Değilim!**, s. 27.

⁹⁸ Düzdağ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 10.

⁹⁹ Düzdağ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 11.

yarattığı Âsım'ın ruh ve beden yapısına, ahlakına, bilgisine, mertliğine ve heyecanına hayrandır.¹⁰⁰ İdeal Türk-İslam gençliğini temsil eden Âsım, akıl yoluyla her alanda üstünlük kurmaya çalışmıştır. M. Ertuğrul Düздаğ da Âsım'ın bu özelliklerinden yola çıkarak genç neslimizin akli ile İslamiyet'i anlayarak, kendisine hayat felsefesi yapmasını istemiştir.

Mehmed Âkif'in Âsım'ları, Çanakkale'de İstiklal Savaşı'nda ne pahasına olursa olsun vatanını, dinini, ulusunu ve medeniyetini aklıyla, inancıyla, cesaretiyle korumuştur. M. Ertuğrul Düздаğ da günümüz gençlerinin aynı duygularla İslam medeniyetini en üst düzeye ulaştırmalarını istemiştir.

Düздаğ, adapte ederek Türkçeleştirdiği “Kahraman Kardeşlerin Maceraları” adlı dört ciltlik hikâye dizisinin kahramanları “Akif ve Ahmet” tipleri üzerinden ideal gençliğini okura sunmaktadır. Hikâyedeki Akif ve Ahmet adlı tiplerin “İslamiyet'i hayat felsefesi yapmaları, pozitif bilimlere dair eğitimlerini devam etmeleri, zeki ve çevik olmaları, sporla ilgilenmeleri...” gibi özellikleriyle Mehmed Âkif'e ve onun “Âsım” nesline atıfta bulunmaktadır.

Gençliği her daim yazılarında önemsediğini belirten Düздаğ, geleceğin hâkimi olacak Âsımlara şu öğüdünü vermektedir: *“Arkadaşlarım, kardeşlerim, yavrularım, gelin, okuyun, dinleyin, anlamaya çalışın. Sonra yine istediğinizi alın, istifade edin, istemediğinizi terk edin! Hemen itham etmeyin, dışlamayın; insaflı, anlayışlı olun. Ben sizin henüz çıkmakta bulunduğunuz yola, otuz sene önce girmiştim. Oradan geliyorum. Beni dinlemenin size ne zararı olur?”*¹⁰¹

2.1.3.1.4. Aile Hayatı Nasıl Olmalı?

Aile toplumun mihenk taşıdır. Başarılı bütün toplumların arkasından sağlam temeller üzerine kurulmuş aileler vardır. Başarının sırrının iyi aile olmasından dolayı İslam dini de aile kavramına büyük önem vermektedir. İslam, Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerde ve Peygamberlerimizin hayatı üzerinden Müslüman ümmetine aile kurumunun kutsallığını göstermektedir. M. Ertuğrul Düздаğ da son dönemde

¹⁰⁰ Düздаğ, **Mehmet Âkif Ersoy**, s. 188.

¹⁰¹ Düздаğ, **Tarafsız Değilim!**, s. 25.

bozulmakta ve yozlaşmakta olan aile bütünlüğüne dair ayrı bir hassasiyet taşımaktadır. Aile kavramının önemini, İslami temellere dayanarak genç nesle açıklamaktadır. Bunun için “Müslüman Aile” kitabını yazmıştır. Bu eser, Müslüman ailelerin başucu kitabı olabilecek niteliktedir.

Düzdağ, aile birliğini sağlamak için en büyük görevin anne ve babaların üstlendiğini belirtmiştir. Bu görevi düzgün bir şekilde yerine getirebilmeleri için annelerin ve babaların, aile birliğini sağlamak için ilk önce birbirlerine kıymet vermesi gerektiğini savunmuştur. İyi bir aile akıllı ve tedbirli bir kadın gücüyle gerçekleşir. Bir kadında bulunması gereken güzelikler şunlardır: “Fazilet kalbini doldurmalı, gönül rahatlığı alınada parlamalı, dostluk ve yumuşaklık dudaklarından dökülmeli, iş ellerine süs olmalıdır.”¹⁰² Erkelerde eşlerine değer vermelidir. Çünkü İslamiyet, kadına önem verir. Hz Muhammed’e sorulan:

-“ Ya Resûlallah! En çok sevdiğin kimdir?”

-“Ayşe’dir”¹⁰³

Cevabında görüldüğü üzere İslamiyet, Hz. Muhammed’in eşine verdiği değeri tüm erkeklerin vermesi gerektiğini belirtmiştir. Düzdağ da eşlerin birbiri için önemini şu şekilde açıklamıştır: “*Biz eşler, birbirimize âhirette de devam edecek olan bir ilahi beraberliğin mensupları olarak sevgi ile bakmalı, basit duygular ve kırgınlıkları yuvamızın kapısında, içeride bırakmamalıyız... Öyle zannediyorum ki, hakiki Müslümanlığımız da, mutlu bir yuva kurabildiğimiz andan sonra başlayacaktır.*”¹⁰⁴

Düzdağ, aile birliği sağlandığı takdirde, bu huzurlu yuvalarda başarılı ve temiz ahlaklı gençlerin yetişeceğini belirtir. Bu gençler, yaşadığı toplumun her alanda üstün olmasını sağlayacaktır.

---

¹⁰² Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Müslüman Aile**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017, s. 81.

¹⁰³ Düzdağ, **Müslüman Aile**, s. 29.

¹⁰⁴ Düzdağ, **Müslüman Aile**, s. 28.

2.1.3.1.5. Sosyal Bilimlere Bakışı

Toplumların gelişmesini İslamiyet'in ve bilimlerin ışığında bulan M. Ertuğrul Düzdağ, insanlık için sosyal bilimlerin ayrı bir öneminin olduğunu vurgular. Ama toplumumuzun sosyal bilimlere gereken önemi vermediğinden de yakınmaktadır. Öncelikle eğitim sistemimizde başarılı öğrencilerin teknik ve fen bilimlerine yönlendirme yanlışlığı, ülkemizde sosyal bilimlerin gelişmemesinin başlıca nedeni olduğunu düşünmektedir. Çünkü dinimize, vatanımıza, milletimize ve bütün İslam âlemine gerçekten hizmet etmek istiyorsak, bunun yolu ilahiyat, edebiyat, hukuk, güzel sanatlar ve siyaset sahasında ihtisas yapmaktır. Bunun için en kabiliyetli, zeki ve becerikli gençler bu mesleklere gönderilmeli ve bu mesleklerin –kazançsız olması- nedeniyle de onlar maddi ve manevi desteklenmelidirler.¹⁰⁵

2.1.3.1.6. Ehl-i Kalem: “Yazar”

M. Ertuğrul Düzdağ, sanatının temelini oluşturan “din-tarih-edebiyat” unsurlarını topluma aktaracak olan yazarın önceliğinin sadece yazı yazmak değil; faydalı olmak olduğunu belirtir. Herhangi siyasi, sosyal ve ekonomik çıkar beklemeden sadece Hak yolunda yazması gerektiğini dile getirmiştir.

Ona göre yazar, ortada olan adamdır. Açıkça adını koyduğu yazılarıyla fikir ve düşüncelerini gözler önüne sermektedir. Yazdıklarının bütün sorumluluğunu taşımaktadır. Kendisine muhalif, hatta düşman kimselerin bulunabileceği, hiç tanımadığı topluluklar önüne çıkmaktadır.¹⁰⁶ Yazarlarımızın daima milli olmaları gerektiğini söyler. Eserlerini “Batılı” ve “Çağdaş” kelimelerini karıştırmadan yazmalıdır. Çağdaş olup, çağımızın sanatında yeri olmalıdır. Batılı olup, Batıyı taklit etmemelidir.¹⁰⁷

Düzdağ, yazarlıktan ekonomik fayda bekleyen ve kendini yazar zannedenleri “Heveskârlar”¹⁰⁸ olarak adlandırır. Yazar –mütedil ölçüler içinde- başkalarından daha fazla harcamaya mecbur olan adamdır. Zihnini sâlim tutacak, fikrini basit

---

¹⁰⁵ Düzdağ, **Tarafsız Değilim!**, s. 35.

¹⁰⁶ Düzdağ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 195,

¹⁰⁷ Düzdağ, **Yakın Tarihin İçinden**, s. 124.

¹⁰⁸ Düzdağ, **Tarafsız Değilim!**, s. 200.

gailelerle yormayacak. Gideceği yerin parasını, alacağı kitabın fiyatını düşünmeyecek...¹⁰⁹ Bu düşüncelerin ortadan kaldırılması için gençlere kendilerini ispatlamalarını sağlayana kadar yayıncı kuruluşlar tarafından yardım edilmesi ve desteklenmesi gerektiğini belirtmektedir.

“Dünden Yarına” adlı eserinde M. Ertuğrul Düzdağ, genç yazarlara söyle seslenmektedir: *“Yazı yazmış olmak için değil, okuyana faydalı olmak, hakkı tebliğ etmek için yazalım. Dağarcığımız tükendi mi, bir kenara çekilip doldurmaya bakalım. Köşeleri, sayfaları boş yere işgal etmeyelim. Yalnız Hak için, hakkı söyleyelim. Herhangi bir hizbi, derneği, partiyi değil, İslam ve İslam kardeşliğini düşünerek kaleme sarılalım. Kardeşlerimiz arasında yatıştırıcı, sulhçu ve birleştirici olalım İslam’a hizmet etmiş merhumlarımız veya muasırlarımız aleyhinde bulunmayalım, iğneyi kendimizde deneyelim. Hayırla anılmak istiyorsak, ta’n ü teşni’ yolunu açmayalım, hürmeti kırmayalım. Halkımızı ve gençlerimizi, ilme, itidâle ve sükûnete sevk edelim. Cesurluğumuz, cahillerinki gibi olmasın, vesselâm...”*¹¹⁰

M. Ertuğrul Düzdağ, hem kendi kalemi hem de aydın kalemlerin çizgisi üzerinden nitelikli bir yazarın nasıl olması gerektiğini eserlerinde açıklamaktadır. Ona göre yazar, kaleminin mürekkebinin son damlasına kadar toplumu için harcayan kişi olduğunu belirtmiştir.

2.1.3.1.7. Milletleri Yok Eden Veba : “İrkçılık”

İrkçılık yapmayı bir milletin sonu olarak gören M. Ertuğrul Düzdağ, İslami değerlerle bezenmiş toplumumuzda ırkçılık yanlışlığına düşülmemesi gerektiğini eserlerinde vurgular. Yapılan her yanlışın hem dinimize hem de milletimize zarar vereceğini belirtir.

Düzdağ’ın ırkçılığa bakışı şu şekildedir: *“İyi veya üstün ırk, kötü veya aşağı ırk yoktur. İnsanlar hakkında toptan hüküm verilemez. Her fert iyi veya kötü olabilir. Her insan bir ırka, tabii olarak mensuptur. Kendi yakınlarını sevmesi ve onlara hizmet etmesi iyi bir şeydir. Fakat Müslüman, kötülük de etse, << benim ırkdaşım,*

¹⁰⁹ Düzdağ, **Tarafsız Değilim!**, s. 201.

¹¹⁰ Düzdağ, **Dünden Yarına (İbret Aynasında Çehreler)**, s. 177.

arkadaşım, hemşehrim>> diye, bir suçluya taraf olamaz. Bu taraflığını İslam kardeşliği hissinden yüksek tutamaz, İslam birliğinden ayrılmaya kadar götüremez. En iyi ve sevilmeye lâyık insan, en iyi Müslüman olandır. Kimse kendi ırkıyla övünerek diğerini kötüleyemez.”¹¹¹

Müslümanlar arasında “Kavmiyet ve cinsiyet dâvâsı”nın veya başka bir tabirle “ırk ve cinsine taraftarlık” cereyanının belirlenmesi, onbeş ile yirmi senelik bir şeydir. Fakat en ziyade açığa vurulması ve memleketin hayat ve memmat meselelerinden biri haline getirilmesi 1908’de *Meşrutiyet*’le¹¹² başladığını öne süren M. Ertuğrul Düздаğ, ayrıca yakın tarihimizde atalarımızın Osmanlı Devleti’nin son dönemde yaptığı ırkçılık anlayışının, nasıl bir devletin yıkılmasını kolaylaştırdığını Mehmed Âkif’in “Süleymaniye Kürsüsünde” şiirinin şu dizeleriyle okuyucuna anlatır:

“Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlayamam,

Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fıkr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,
Aynı milliyyetin altında tutan İslâm’ı,

Temelinden yıkacak zelzele, kavmiyettir.
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir...

Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez...
Son siyâset ise Türklük, o siyâset yürümez!

---

¹¹¹ Mehmed Ertuğrul Düздаğ, **Türkiye’de İslâm ve Irkçılık Meselesi**, Cihad Yayınları, İstanbul 1976, s. 22.

¹¹² Mehmed Ertuğrul Düздаğ, **Yakın Tarihimizde Irkçılık**, Kapı Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 17.

Sizi bir âile efrâdı yaratmış Yaradan;
Kaldırın ayrılık esbâbını artık aradan.

Siz bu dâvâda iken yoksa iyâzen-billâh,
Ecnebîler olacak sâhibi mülkûn nâgâh.

Diye dursun atalar: “Kal’a içinden alınır.”
Yok ki hiçbir işiden... Millet-i merhûme sağır!

Bir değil mahvedilen devlet-i İslâmiyye...
Girdiler aynı siyâsetle bütün makbereye.

Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;
Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.

Bırakın eski hükûmetleri meydandakiler
Yetişir, şöyle bakıp ibret alan varsa eğer.

İşte Fas, işte Tunus, İşte Cezâyir gitti!
İşte Îrân’ı da taksîm ediyorlar şimdi.

Bu da gâyetle tabîî, koşanıdır meydan;
Yaşamak hakkını kuvvetliye vermiş Yaradan.

Müslüman, fırka belâsıyla zebun kavmi,
Medenî Avrupa üç lokma edip yutmaz mı?

Ey cemâat, yeter Allâh için olsun, uyanın!..
Sesi pek müdhîş öter sonra kulaklarda çanın!..”¹¹³

2.1.3.1.8. Geçmişin ve Geleceğin Köprüsü: Tarih Bilimine Bakışı

Geçmişini bilmeyen bir nesil asla geleceğe sağlam adımlarla başlayamaz. M. Ertuğrul Düzdağ insanlığın, milletin ve vatanın devamlılığı için tarih bilimine eserlerinde ayrı bir önem vermiştir. Kitaplarında Meşrutiyet yıllarından günümüze kadar olan önemli tarihi olayları bütün nesnelliği ile okura sunmaktadır. Gençlerin bugüne nasıl geldiklerini bilmeden yaşamamalarını istemiştir. Bunun için araştırmalarında tarih ayrı bir yere sahiptir. Çünkü bugün milletçe içeride ve dışarıda uğradığımız üzücü hallerin, şaşkınlıkların, başarısızlıkların baş sebebi, Türkiye’nin son birkaç nesil, aydın ve idarecilerinin tarihimize dair doğru bilgilerden ve onu değerlendirecek milli şuurdan mahrum oluşlarıdır.¹¹⁴

M. Ertuğrul Düzdağ, milletimiz içinde yok olan milli tarih şuurunu yeniden kazandırmak için, “Yakın Tarih Yazıları, Yakın Tarihin İçinden, Başımıza Gelenler, Düşman Acımaz, Tarafsız Değilim!, Dünden Yarına...” adlı kitaplarında, toplumumuz için önemli kırılma noktaları olan, tarihi olaylara yer vermiştir. Okuyucusuna belgelerle anlattığı tarihi hadiseler şunlardır: “93 Harbi, 31 Mart Olayı, 1930 yıllarından sonra Türkçe Kur’an ve Ezan okunması, Dönme ve Masonluk faaliyetleri, Bulgarlara satılan Osmanlı vesikaları olayı, 1950 yılındaki genel seçimler, Anadolu’daki Türk-Kürt meselesi...” Düzdağ ele aldığı bu hadiseler üzerinde okuyucusuna şöyle seslenmiştir: “Bizler Resûl-i Ekrem Efendimizden Hazret-i Âdem’e kadar, geçmiş tarihimizi ve cedlerimizi gönlümüzün bütün

¹¹³ Düzdağ, *Türkiye’de İslâm ve Irkçılık Meselesi*, s. 186-187.

¹¹⁴ Düzdağ, *Tarafsız Değilim!*, s. 91.

samimiyeti ve hayranlığı ile seviyor ve sanki onlarla beraber yaşıyormuş gibi himmet ve dualarını umuyoruz... Bizler geçmişî ve gelecekler de bizi sevmedikçe, ne millet ne de devlet olabileceğiz.”¹¹⁵ Bu yüzden eserlerinin tüm gayesi tarihimizi öğretmek, benimsetmek ve gelecek kuşaklara doğru aktararak milli bir şuur oluşmasını sağlamıştır.

---

¹¹⁵ Düzdağ, **Yakın Tarih Yazıları**, s. 211.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERLERİ

3.1. HATIRA TÜRÜ ÇEVRESİNDEKİ ESERLERİ

3.1.1. Zağra Müftüsünün Hatıraları (Tarihçe-i Vak'a-i Zağra)

Hatırat türünün önemli eserlerinden olan bu kitap, İz Yayıncılık tarafından son baskısı 2015 yılında 330 sayfa olarak basılmıştır. Yazar bu kitabında, 93 Harbi yani 1877-1878 yılları arasındaki Rus Harbi'nde Rumeli Müslümanlarının başından geçen zulümleri anlatan Zağra Müftüsü Hüseyin Raci'nin hatıralarını düzenlemiştir. Yazar, eseri ilk olarak 1973'te yayımlamıştır. 1990 yılından günümüze kadar olan kısımda yeni eklemeler yaparak okuyucuya sunmuştur.

Hatıraların sahibi Hüseyin Raci Efendi, Zağra'da hem müftülük hem de öğretmenlik görevinde bulunmuştur. Bu yıllarda Zağra'yı işgal eden Rus ve Bulgarların, Müslümanlara yaptığı zulmü anlatan bu eserini, İstanbul'a göç ettikten sonra kaleme almıştır. Hayattayken yayımlayamadığı eserini, oğlu Binbaşı Necmi Raci Bey'e bırakmış ve eseri yine oğlu tarafından yayımlamıştır.

Eserin “Târihçe-i Vak'a-i Zağra” bölümü, Rusların 21 Haziran 1877 tarihinde Tuna'yı aşarak Osmanlı sınırına girdiği tarihle başlar. Eski Zağra kasabasına ulaşılan ilk haberleri; buradaki durumu; Bulgarların yaptıklarını; Rus işgâlini; bu işgâl altında geçen on günü; Süleyman Paşa ordusunun gelerek kasabayı geri almasını; bu sırada yapılan savaşı; arkasından, Süleyman Paşa ordusunun kasabayı terk edeceği haberi üzerine, mecburen, korku ve telaşla kalkışılan göçün perişanlığını ve yaşanan

faciaları anlatır.¹¹⁶ “Hercümerc-i Kıt’a-i Rumeli” bölümünde, 93 Harbi’nin Rumeli cephesindeki askeri harekâtı basit olarak hülâsa eder. Bu sırada yapılan hataları ve bunların nelere mâl olduklarını izaha çalışır.¹¹⁷ “Hicretname” bölümü ise, 364 beyitlik¹¹⁸ bir manzumedir. Aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Hicreti, yolda çekilenleri, birinci (Ağustos 1877) ve bilhassa ikinci (Ocak 1878) göç dalgası ile İstanbul’a gelen yüzbinlerce muhacirin sokaklarda aç kalmaları, hastalanmaları ve karakışta çektikleri acıları anlatır.¹¹⁹ Eserde bu bölümlere ek olarak, Hüseyin Raci Bey’in hayatı ile diğer eserlerine dair bilgilere, Eski Zağra hakkında bilgiye, Binbaşı Necmi Bey’in “Neler Çektik” risalesine, 93 Harbi ve o dönemdeki Osmanlı ordusu hakkında bilgilere yer verilmiştir. Kitabın sonunda ise, 93 Harbi ve Rumeli Müslümanların göçünü anlatan bazı eserlere ve fotoğraflara yer verilmiştir.

Eser sadece tarih bilimine yardımcı bir kaynak değildir. Sosyal duyarlılık ve edebiyat değeri de olan bir eserdir. Özellikle Türk edebiyatında Yahya Kemal Beyatlı “Bu kitap, Türklerin edebiyatında en samimi, yüksek bir şaheserdir.”¹²⁰diyerek eserin önemini belirtmiştir. Bu eser, gelecek nesillere tarihini hatırlatıp canlandırarak, kimliklerini bulduracak ve edebi hatırat kavramının önemini hatırlatacaktır.

3.1.2. Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıraları

M. Ertuğrul’un lisanımız, tarihimiz ve edebiyatımız açısından önemli bir yere sahip olan Ali Ulvi Kurucu’nun hatıralarından oluşan bu eserini, dört cilt halinde okuyucuya sunmuştur. Yazar dördüncü cildin ön sözünde ayrıca beşinci cildin müjdesini okurlarına vermiştir.

1993 yılında Medine’ye, Ali Ulvi Kurucu’nun yanına giden yazar, iki ay boyunca evinin bir dairesinde yerleşti. Burada gerçekleştirdiği görüşmeleri sonucundan yetmiş beş¹²¹ saatlik bir hatıra kaydı oluşturdu. Sonra Türkiye’ye

---

¹¹⁶ Düздаğ, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, s. 25.

¹¹⁷ Düздаğ, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, s. 26.

¹¹⁸ Düздаğ, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, s. 27.

¹¹⁹ Düздаğ, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, s. 27.

¹²⁰ Düздаğ, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, s. 34.

¹²¹ Düздаğ, *Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-2*, s. 23.

dönünce bu kaydı yazılı metin haline getirdi. Yazarın yapmış olduğu tespit, tasnif ve tetkik gibi çalışmaları kaplayan, 1998-2006 arası sekiz yıllık yazma safhası¹²² sonrasında, bu hatıra külliyyatını yazın dünyamıza sundu.

Meşakkatli bir çalışmanın ürünü olan bu dört ciltlik hatıra dizisi, Yazın hayatımıza edebi değeri yüksek eserlerinin içerisinde yerini aldı. Eser sadece edebi değeri taşımaz, yakın tarihin siyasi, sosyal, tarihi, ahlaki ve dini değerlerini iyi gözlemlemiş Ali Ulvi Kurucu gibi bir üstattan okuyucuya yol gösteren bir nasihat-name olarak da kabul edilebilir.

3.1.2.1. Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-1

Eserin birinci cildi 393 sayfadan oluşmaktadır. Konya’da 1922 yılında doğan Ali Ulvi Kurucu’nun, buradaki çocukluk ve gençlik yıllarını kapsayan hatıralarına yer vermiştir. Hatıralarında kendisine Kur’an’ın güzellikleriyle tanıştıran, ailesi “Babası Hacı Veyis-zâde İbrahim Efendi, dedesi Hacı Veyis Efendi ve Amcası Hacı Veyis-zâde Mustafa Efendi” hakkında geniş bilgilere yer verilmiştir.

Harf inkılâbından sonra Arap alfabesinin kullanımının artık yasaklanması ve hatta Kur’an-ı Kerim’in bile artık okunmasında ve öğrenilmesinde sıkıntılar yaşanması Ali Ulvi Kurucu ve ailesine derin üzüntüler vermiştir. Babası bu olumsuz durumlar altında kalamayacaklarına inanarak 1939 yılında Konya’dan Medine’ye hicret etmiştir.

Kitabın ikinci bölümünde ise, Kahire’de Ezher Üniversitesinde okuduğu yıllara yer verilmektedir. Bu bölümde siyasi, sosyal ve edebi konularda bilgi edindiği “Mustafa Runyun Bey, Ali Yakup Bey ve Müderris Yozgatlı İhsan Efendi” ile olan hatıralarına yer vermiştir. Özellikle Hocası İhsan Efendi, Ali Ulvi üzerinde edebi etkisi fazladır. Mehmed Âkif’in şiirleriyle tanışmasını sağlaması onun gelecekteki kalem gücüne etkisi fazla olmuştur. İhsan Efendi’nin ona, Aruz ilmi hakkında bilgiler vermesi; Namık Kemal, Ziya Paşa, Rıza Tevfik, Süleyman Nazif ve

---

¹²² Düzdağ, Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-2, s. 24.

Abdülhak Hamid gibi şairlerin şiirleri okutup edebi yönlerini değerlendirmeyi sağlayarak onda edebiyat kültürü oluşturmaları önemlidir.

3.1.2.2. Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-2

Eserin ikinci cildi 406 sayfadan oluşmaktadır. Bu cildinin ön sözünde, eserin oluşturulması ve yazılmaya nasıl başlandığını anlatan yirmi maddelik bir açıklama yapılmıştır. Bu ciltte Ali Ulvi Kurucu'nun Kahire'deki Ezher Üniversitesi'nde okuduğu yılları ve üniversite sonrasında gittiği Medine-i Münevvere'de ailesinin yanında geçirdiği hatıralarını anlatmıştır.

Eserin “Kahire” başlıklı bölümünde, burada okurken tanıştığı ve sohbetlerine katıldığı önemli âlimlerle olan hatıralarına yer vermiştir. Bu âlimler başında son Osmanlı Şeyhülislâmı Mustafa Sabri Efendi, İbrahim Sabri Bey, Zâhidül Kevserî, Miralay Sadık Sabri Bey, Sultan Hoca, Şih Yusuf Buhârî, Şih Eyüp Efendi, Filistin Müftüsü Emin El-Hüseyni, Hasanül Benna, Seyyid Kutup, Üstad Mustafa Sâdık er-Râfî ve Üstad Mahmud Şakir gelmektedir.¹²³

“Medine-i Münevvere” kısmında ise, Medine günlerini, özellikle petrolün Suudi Arabistan'a getirilerini ele aldığı gözlemlerine ve burada kendisi üzerinde büyük etkileri olan Eğinli Hacı Hâfız Hasan Efendi Hoca ve Eğinli Şih Mahmud Efendi ile olan hatıralarına yer vermiştir.¹²⁴

3.1.2.3. Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-3

Ali Ulvi Kurucu'nun hatıralarının üçüncü cildi 408 sayfadan oluşmaktadır. Bu cildinde Medine-i Münevvere'de geçen hatıraları anlatılmaya devam edilmiştir. Ayrıca kitabın başlarında Peygamber Efendimizi gördüğü rüyalarını anlattığı bir bölüme ve kitabın sonlarında ise Medine'de yaşadığı bazı şahsi hatıralarına, yalnız başına yaptığı hac seferine, faizin zararlarını anlatan hatıralara ve “Tebük Mucizesi” başlığında Tebük'ün yıllar içindeki gelişimini anlatan bölümlere yer vermiştir.

---

¹²³ Düздаğ, Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-2

¹²⁴ Düздаğ, Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-2

Eserde, hatıralarını paylaştığı şahsiyetler şunlardır: “Zekâî Efendi Hoca, Doktor Abdurrahim Sağlam Bey, Şih Fehmi Efendi, Şih Abdülgafur El-Abbâsî Efendi, Seyyid Hasan Fehmi Efendi, Saatçi Osman Efendi, Şaban Efendi, İpekli Hacı Süleyman Efendi, Habibürrahman Efendi, Erzurumlu Mustafa Necati Efendi, Hüsnü Efendi, Erzurum Müftüsü Sâdık Efendi, Bozkırlı Molla Mehmed Efendi, Tosyalı Derviş Beşir Efendi, Nezir Efendi, Hacı Ahmed Akosman Bey, Bekir Hâki Hoca Efendi, Lâdikli Ahmed Ağa, Seyyid Ebul Hasen Nedvî, Mahmud Cevdet Sezer Bey, Said Şâmil Bey, Üstad Bediüzzaman Said Nursi, Şeyh Mahmud Sami Efendi, Şih Ziyaeddin Efendi, Avukat Bekir Berk, Mehmed Emin Alpkan, Şeyh Mehmed Zâhid Kotku Efendi, Tahir Büyükkörükçü Bey, Şeyh Emced Zehavi, Şeyh Kenan Rifai, Konyalı Hasan Beşer Efendi.”¹²⁵

3.1.2.4. Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatırları-4

Hatıraların bu cildi 408 sayfadan oluşmaktadır. Yazar, eserin içeriğini dördüncü bölüm başlığı altında okuyucuya sunmuştur. Bu bölümde Türkiye’de yaşadığı hatıralarına ve burada tanıştığı önemli ilim, irfan sahibi İslamiyet ile bezenmiş şahsiyetlere yer vermiştir. Ayrıca o dönemde Türkiye ve Batı toplumlarının sosyal, siyasi, tarihi, ahlaki ve dini yapısı hakkındaki fikirlerine yer vermiştir. Özellikle Almanya ve Amerika’ya bazı ailevi sebeplerden ötürü yaptığı, yurtdışı seyahatlerinde gözlemleri ve yaşadığı hatıralarının ışığında Ali Ulvi Kurucu, Batı medeniyetindeki eksi ve artı yönleri belirtmektedir. Öncelikle Batı’nın ahlaki değerlerini yitirdiğini ama bilimsel gelişmeler bakımından ileri düzeyde olduğunu tespit etmiştir.

Yakın tarihimiz hakkında önemli bilgi veren ve tespitlerde bulunan Ali Ulvi Kurucu, o dönemdeki dilimiz ve edebiyatımız içinde önemli bilgiler vermiştir. Edebiyatımız ve dilimize dair bilgiler vermiştir. Eserin sonuna doğru verdiği, eserleri ve eserlerinin kitap haline gelişini anlatan hatıraları ile okuyucuya bilgi vermesi bakımından önemlidir.

---

¹²⁵Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-3**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2018.

Eserde hatıralarını paylaştığı şahsiyetler şunlardır: “Doktor Ali Kemal Bey, Ömer Kirazoğlu Ağabey, Doktor Hulûsi Baybal, İbrahim Eken Bey, Abdurrahman Gürses Hocaefendi, Hâfız Sâmi Efendi, Hâfız Sadeddin Kaynak, Albay Muammer Bey, Hâfız Nuri Baş Bey, Hulûsi Topbaş Bey, Abdullah İzmirli Bey, Bandırmalı Ali Ağabey, Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı Bey, Bursalı Ali Cânîp Bey, Hasan Basri Çantay Bey, Ali Fuad Başgil Bey, Kâmil Miras Hocaefendi, Muallim Mâhir İz Beyefendi, Doktor Abdullah Öztemiz Bey, Erdoğan Uğur Bey, Urfalı Karalük-zâde Hasan Efendi, Said Şâmil Bey, Doktor Âsım Taşer Bey, Fuad Şemsi Bey, Celâl Hoca, Doktor Hümeýra Hanım, Ekrem Şerif Egeli Bey, Nureddin Topçu Bey, Hattat Ahmed Ziyâeddin Bey, Necati Öztürk Bey, İsmail Özcan Bey.”¹²⁶

3.1.3. Başımıza Gelenler (Mehmed Ârif Bey)

Eser, Mehmed Ârif Bey’in 93 Harbi’nde Anadolu’da Osmanlı’nın Ruslarla yaptığı savaş esnasında bizzat tanık olarak anlattığı hatıraları içerir. İz Yayıncılık tarafından basılan eser, 578 sayfadan oluşur. M. Ertuğrul Düzdağ, sadeleştirerek yeni harflerle düzenlediği bu eserin, “Giriş” bölümünde Mehmed Ârif Bey’in hayatına, eserlerine, 93 Harbi’nde Anadolu Cephesi’nin durumuna ve o dönemdeki Osmanlı ordusu hakkında bilgi vermiştir. “Başımıza Gelenler” bölümünde ise eserin ön sözüne ve Mehmed Ârif Bey’in memuriyet yaşamından bahseder. Bu bölüm yirmi altı tane alt başlıklı bölümden oluşur. Eserin sonunda da geniş bir indeks ile bu döneme ait kişilerin ve olayların resim ve fotoğrafları bulunur.

Mehmed Ârif Bey, Osmanlının son dönemlerinde yaşamış, siyasi, dini, askeri, sosyal hayat ve tarihi bilgisiyle ön plana çıkmış bir aydındır. Özellikle Osmanlının son dönemlerine dair yaptığı tespit ve tenkitleriyle, bu dönemde gerçekleşmiş önemli olaylara hatıralarında yer vermesiyle daha sonraki nesillere doğru bilgilerin aktarılmasını sağlamıştır. Eğitim hayatını tamamladıktan sonra adliye kâtipliği, müfettişlik ve hâkimlik gibi görevlerde bulunmuştur. Eserin esas konusu 93 Harbi sırasında, 1877-1878 yıllarında, Osmanlı Doğu Anadolu Ordusu

---

¹²⁶ Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-4**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2018.

Kumandan'ı Ahmet Muhtar Paşa'nın yanında özel kalem ve kâtipliği görevinde bulundu. Bu görevi dolayısıyla 93 Harbi'nde cephedeki olaylara ve savaş esnasındaki resmi görüşmelere, anlaşmalara bizzat tanık oldu. Önceleri tarih ilmine önem vermeyen Mehmed Ârif Bey, yaşadıklarından sonra tarih ilminin önemini anlamış ve tespitlerde bulunmuştur: *“Tarih bilmezlik, siyasi olarak, devletçe büyük büyük noksan ve hataların vukuuna sebep olurmuş. Tarih, bir milletin bakıp bakıp da, varsa ayıp ve noksanlarını görüp gözetip, düzeltmesi için, bir ayna imiş. Hakikati gösteren ve gelecek nesillerin nazarları önüne konan bu ayna, ayıp ve kusurları olmayan milletlerin, ümmetler için bir mücâdele yeri olan şu dünya pazarına, cemâl ve kemâllerine şükr ederek, kuvvetli ve yakışıklı bir kıyâfet ile çıkmalarına yararmış.”*¹²⁷

Eserinin ismine dair Mehmed Ârif: *“Yazacağım şey, ekseriya harp vak'alarının tasvîr edeceği ve bir sergüzeştten ziyâde bir harp tarihi şeklinde olacağından ismine ‘Anadolu Târîh-i Harbi’ de denilebilirdi. Fakat arada, şahsıma ait bazı hallerden de bahs edileceği gibi, hikâye olunacak vak'aların büyük kısmını, kendi gördüklerim ve doğruluğundan emin olarak işittiklerim teşkil edeceğinden, esere ‘Başımıza Gelenler’ adı verildi. Bu isim eserin mâhiyetini daha iyi ifâde edecektir.”*¹²⁸ diye belirtmiştir.

Mehmed Ârif Bey, gelecek nesillere örnek almaları ve ders çıkarmaları için kaleme aldığı bu hatıra eserine, Mısır'da Fevkalâde Komiserlik Başkitâbeti vazifesi iktizâsı, gördüğü ve öğrendiği birçok hakikatlerin ve temasta bulunduğu çevrelerin ruh hallerinin ve bunlara nazar etmesi neticesinde kalbinde hâsıl olan intiba ve kanaatlerin aks ettiği¹²⁹ hatıralarını da bu eserinde toplamıştır. Eserin ilk iki neşri oğulları Dava Vekili Celâleddin Ârif Bey ve Doktor Necmeddin Ârif Bey tarafından 1903 ve 1910 yıllarında yapıldı.

Eserin M. Ertuğrul Düздаğ tarafından düzenlenen basımında ise, Mehmed Ârif Bey'in diğer eserlerine, hatıralarından derlenen görüşlerine, eserinde kullandığı

---

¹²⁷ Düздаğ, *Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-*, s.114.

¹²⁸ Düздаğ, *Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-*, s.112.

¹²⁹ Düздаğ, *Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-*, s.105.

atasözleri ve deyimlere, diğer Latin harflerine çevrilerek yayınlanmış eser künyelerine yer vermiştir.

3.1.4. Buhranlarımız ve Son Eserleri (Said Halim Paşa)

Osmanlının son döneminde yaşamış Said Halim Paşa'nın hayatını ve eserlerini hatıralarıyla derleyen eser, İz Yayıncılık tarafından 2015 yılında 304 sayfa olarak basılmıştır. Eserin “Giriş” bölümünde Said Halim Paşa'nın hayatını ve eserlerinin açıklamasının yanında Eşref Edip Bey'in ölümü üstüne yazdığı “ İslam Âlemi İçin Pek Büyük Bir Kayıp”¹³⁰ başlıklı yazısına yer verir.

Yakın tarihe tanıklık etmiş olan Said Halim Paşa, yaşadıklarından edindiği tecrübeleriyle Osmanlı toplumuna dair yaptığı siyasi, tarihi, dini ve sosyal hayata dair tespitlerini “Meşrutiyet, Taklitçiliğimiz, Fikir Buhranımız, Cemiyet Buhranımız, Taassup, İslam Dünyası Neden Geri Kaldı?, İslâmlaşmak, İslâm Devletinin Siyasi Yapısı”¹³¹ başlıklar altında sekiz kitap halinde toplanmıştır. Eserde bu kitapların sadeleştirilmiş şekli verilmektedir. Ayrıca Said Halim Paşa'nı hatıralarından tespitler yapılarak “Türkiye'nin Birinci Cihan Harbin'ne Katılmasının Sebepleri, Said Halim Paşa'nın Dîvan-ı Âlî Suallerine Yazılı Cevapları”¹³² başlığı altında iki bölüme yer verilmiştir.

3.1.5. Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları

Kapı Yayınları tarafından son baskısı 470 sayfa olarak yapılan eser, Barbaros Hayrettin Paşa'nın hatıralarını anlatır. On altı bölüme ek olarak bulunan son bölümle birlikte toplam on yedi bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde, Barbaros Hayrettin Paşa'nın kendi ağzından anlattığı; hayatı, kişiliği, denizciliği ve yaptığı tarihi deniz savaşları yer almaktadır. Bu eseri yazma görevini Hayreddin Paşa, yanındaki kahramanlardan Seyyid Murâdî Reis'e¹³³ vermiştir.

---

¹³⁰ Düzdağ, **Buhranlarımız Ve Son Eseri-Said Halim Paşa**, s. 37.

¹³¹ Düzdağ, **Buhranlarımız Ve Son Eseri-Said Halim Paşa**.

¹³² Düzdağ, **Buhranlarımız Ve Son Eseri-Said Halim Paşa**.

¹³³ Düzdağ, **Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıraları**, s. 8.

Ertuğrul Düздаğ, eseri neşretmekteki en büyük amacının gençlere tarihimizi hatırlatmak ve sevdirmek olduğunu belirtir. Çünkü örnek milli şahsiyetlerin, hayatı hikâyeleri, eserleri ve fikirleri ile yeni nesillerin önüne konulması, hayati ve zaruri bir ihtiyaçtır. Yükselmek, başarılı olmak ve milletine fayda sağlamak isteyen her vatan evladı, tanıdığı bu büyük adamların içinden, meyil ve mizacının sevki ile bir veya birkaçını kendisine örnek olarak seçecek, öğrenecek, büyüklüğünü hedef alacak ve onları geçmeye çalışacaktır... Milletimizi toptan yükseltecek olan da işte bu bilgi, sevgi ve çalışma azmidir.¹³⁴ Düздаğ, gençlerin azimle ilerlemesine yardımcı olacak bu hatıraya ek olarak “Son söz, eserin yazma nüshaları ve neşre hazırlanışı, Barbaros Hayreddin Paşa’nın hayatı, Barbaros Hayreddin Paşa’ya kadar ki Türk deniz harekâtının kısa tarihi, Osmanlı-Türk denizcilerinin kullandıkları gemi çeşitleri, İstifâde olunan bazı eserler ve Lügatçe”¹³⁵ başlıklı bölümler de eklemiştir.

Ayrıca Ertuğrul Düздаğ, eserin hazırlanış sürecini şöyle açıklamaktadır: “*Bu yaptığımız ‘Gazavât-ı Hayreddin Paşa’nın ilmi bir neşri değildir. Eseri halk ve gençlik için hatıra şekline sokarak romanlaştırdım. Bu şekil değişikliği ve sadeleştirme dışında, müdahale etmedim. Metinde ilave veya çıkarma yapmadım.*

Eseri fasıllara ve konuşmalara ayırdım. Dilini ise çok sadeleştirmeye çalışmadım. Cümleleri kısaltıp kolay anlaşılır hale getirdim. O günün dil ve ifade özelliklerini taşıyan esere tarihi havasını veren ifadeleri ise bilhassa muhafaza ettim.”¹³⁶

3.2. MEHMED ÂKİF ERSOY HAKKINDA YAPTIĞI İNCELEME ESERLERİ

3.2.1. Mehmed Âkif Ersoy

Bu eser, Mehmed Âkif Ersoy’un hayatının kapsamlı bir şekilde yakın tarih içerisinde anlatıldığı en iyi eserlerin başında gelmektedir. Kapı yayınları tarafından son baskısı 328 sayfa olarak 2013 yılında yapılmıştır.

---

¹³⁴ Düздаğ, **Barbaros Hayrettin Paşa’nın Hatıraları**, s. 391-392.

¹³⁵ Düздаğ, **Barbaros Hayrettin Paşa’nın Hatıraları**, s. 390.

¹³⁶ Düздаğ, **Barbaros Hayrettin Paşa’nın Hatıraları**, s. 394.

Yazar M. Ertuğrul Düzdağ, 1956'da Haydarpaşa Lisesi'nde okuduğu yıllarda hocası Mahir İz'in sohbetleriyle Mehmed Âkif ile tanışmıştır. Yıllarca dinlediği, okuduğu Mehmed Âkif'i, 1970'li yıllardan itibaren çalışma sahasının başına yerleştirmiştir. Yaptığı titiz çalışmalar sonucunda Mehmed Âkif ile ilgili birçok eser edebiyat dünyasına kazandırmıştır.

Eser, yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm "Hayatı" kısmında, Mehmed Âkif'in doğumundan başlayarak Mısır'dan tekrar İstanbul'a dönüşüne kadar olan süreci anlatmaktadır. Okuyucuya Âkif'in zorlu hayat mücadelesi içinde nasıl bir vatansever olduğu, İslamiyet uğruna gözünü kırpmadan canını verebileceğini ve çocukluğundan ölene kadar Kur'an-ı Kerim'e nasıl hürmet ve saygı duyduğunu göstermektedir.

İkinci bölüm "Eserleri" kısmında eserlerini: "Manzum, Mensur ve Safahat" adlı üç başlık altında geniş bir çerçevede incelemiştir. Üçüncü bölüm "Ahlâkı ve Şahsiyeti" kısmında, Sebîlürreşâd dergisinin sahibi ve Mehmed Âkif'i yakından tanımış bir yazar olan Eşref Edib Bey'in, onun hakkında edindiği intiba ve kanaatlerine yer vermiştir.¹³⁷ Ona göre Âkif, müthiş bir seciye (karakter, şahsiyet) ve kana'at (inanç) sahibi idi. Gelişigüzel hadiselerin arkasından sürüklenmez. Muayyen ve başlı başına kanaatleri, ölçüleri vardı. Kanaatlerini şu muâdele-i ictimaîye üzerine kurmuştur: Fazilet, vatarperverlik, ilim mecmuaları dine müsâvîdir (Din= Ahlâk + vatanseverlik + ilim).¹³⁸ Onun en büyük gayesinin Müslümanlara İslam'ı anlatabilmek olduğunu belirtmiştir. Dördüncü bölüm " Şiir ve San'atı" kısmında, Mehmed Âkif'in sanata dair görüşlerine yer verilmiştir. Ona göre " Sanat toplum içindir." Yazar, topluma fayda gayesi içinde eserlerini üretmiştir. Bu nedenle dili sade ve halkın dili olmalıdır. Ayrıca Mehmed Âkif'in sanatını, dönemin sanatçı ve aydınları olan " Ömer Seyfettin, Cenab Şahabettin, Süleyman Nazif, İsmail Habib Sevük, İbrahim Alâaddin Gövsa ve Hakkı Sühâ Gezgin" düşünceleriyle ve Mithat Cemal Kuntay'ın tahlil ve tespitleri ile açıklamıştır. Beşinci bölüm "Yazılarından Seçmeler" kısmında, o dönemin toplumsal sorunlarına dair düşüncelerini dile

---

¹³⁷ Düzdağ, **Mehmed Âkif Ersoy**, s. 197.

¹³⁸ Düzdağ, **Mehmed Âkif Ersoy**, s. 197.

getirdiği yazılarına yer vermiştir. Gelecek neslin eğitiminin nasıl olması sorunu, aklın önemi, aydın- halk kaynaşması, yabancı okullar meselesi, basın ahlakı ve Türkiye'nin önemine dair konuları işlemiştir. Altıncı bölüm “Şiirlerinden Seçmeler” kısmında, önceki bölümlerde bahsedildiği bazı şiirlerine yer vermiştir. Yedinci bölüm “Mehmed Âkif’e Dair Hatıralar” kısmında, Mehmed Âkif’i yakından tanımış kişilerin hatıralarına yer vermiştir.

3.2.2. Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur’an Meâli

Mehmed Âkif’in, hayatında önemli bir kesit olan Mısır yolculuğunu ve Kur’an mealini yapma görevine dair anılarının kapsamlı bir şekilde anlattığı bir eserdir. Şule yayınları tarafından “tarihi gerçekler dizisi” altında, 341 sayfa olarak 2015 yılında son baskısı yapılmıştır. Mısır’da on yıl gurbet acısı çeken Âkif’in yaşadıklarını üç bölümde okuyucuya sunmaktadır.

Birinci Bölüm - Mehmed Âkif’in Mısır Hayatı- , Cumhuriyet kurulduğunun ilk yıllarında Âkif Bey o günlerde, milli dini şahsiyetin en önde gelen temsilcisi idi. Böyle olduğu için de o, şahsiyeti yok ederek tamamen batılı olmaya azm etmiş bulunan yeni rejim liderleri için önemli bir tehdit oluşturuyordu. Kendisine maaş bağlanmak söyle dursun peşine polis takılıp takip ettirilerek, rahatsız etmiştir.¹³⁹ Bu baskılardan çok bunalan Mehmed Âkif, 1925 yılında Abbas Halim Paşa’nın teklifi ile Mısır’a gitmiştir. Âkif, sanılanın aksine Paşa’nın maddi yardımını almamıştır. Sadece evinde ailesini yanına alana kadar misafir olmuştur. Âkif, gurbette çok sıkıntılar çekmiştir. Hem eşinin rahatsızlığı hem de maddi imkânsızlıklara, hastalığının eklenmesi onu çok yıpratmıştır. Mısır Üniversitesi’nde Türkçe öğretmenliği yapmaya başlayan Âkif, buradaki zamanını, Abbas Halim Paşa, Kahire Ezher Üniversitesi’nde okuyan Yozgatlı İhsan Efendi, Osmanpazarlı İsmail Hakkı Efendi, Bayramiçli Mehmet Eşref ve Mısırlı Abdülvehhâb Azzâm ile yaptığı edebi ve dini sohbetlerle geçirmiştir. Bu bölümde bu zatların Âkif ile olan hatıralarına yer vermiştir.

---

¹³⁹ Düzdağ, Mehmed Âkif Mısır Hayatı ve Kur’an Meâli, s. 4.

İkinci Bölüm -Mehmed Âkîf'in Hayatında Kur'an ve Meâli-, küçük yaştan itibaren Kur'an ile yaşayan Âkîf; Diyanet İşleri Bakanlığı'nın teklifi ve yakın arkadaşlarının ısrarları üzerine Kur'an mealini yazma görevini üslenmiştir ve bu görevi Mısır'a geldikten sonra on yıl süreyle icra etmeye çalışmıştır. Bu süre zarfında bütün gözler Âkîf'in üzerindeydi. Bir an önce bu resmi vazifesini tamamlayıp Kur'an mealini almak istiyorlardı. Âkîf, olabildiğine hassas davranıyordu. Çünkü İslam ile yaşayan bir adamdı, kendisi bu görevin sorumluluğunu Yüce Allah'a olduğunu belirtiyordu. İlerleyen zamanlarda ezanın Türkçe okunmasının mecburi kılınması hadiselerinin ortaya çıkması ve namazda okunan âyetlerin de Türkçeleştirilme çalışmaları Âkîf'i derinden yaralamıştır. Akîf'in hastalığının kötüleşmesiyle İstanbul'a geldikten sonra resmi makamlar mealinin peşine düştüler. Ama Âkîf eserini Mısır'da İhsan Efendiye sağ dönmese yakması üzerine emanet etmişti. İhsan Efendi, mealı yakmamıştır. O da öldüğü zaman oğlu Ekmeleddin'e yerini söyleyip yakmasını belirtmiştir. Öldükten sonra evine gelen İbrahim Sabri Bey'e durumu anlatan oğlu Ekmeleddin, nüshaların olduğu defteri İbrahim Sabri Bey'e yok etmesi üzere teslim etti. İbrahim Sabri Bey ve yanındaki Türk öğrencileri eseri yakmıştır.

Bölümün son kısmında İhsan Efendi ile olan hatıralarına, Milli mücadele yıllarında söylediği meal örneklerine ve Safahat'ta Kur'an sözcüğünün kullanıldığı dizelere yer vermiştir.

Üçüncü Bölüm -Ali Ulvi Kurucu Bey'in Hatıralarında Mehmed Âkîf'in Mısır Hayatı-, Merhum Üstad Ali Ulvi Kurucu Bey, 1940-1946 yılları arasında El-Ezher Üniversitesi'nde okumuş; Kahire'de bulunan Müderris İhsan Efendi, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi ve onun oğlu Şair İbrahim Sabri Beyle'le çok yakın münasebetler kurmuştur. Ali Ulvi Bey, Mehmed Âkîf Bey'le yakın alakaları dolayısıyla, sık sık isimleri geçen bu zatlardan ders almış; sohbetlerine katılarak onlardan istifade etmiştir.¹⁴⁰ İşte bu bölümde bu üç önemli kişinin hatıralarına yer vermiştir.

---

¹⁴⁰ Düzdağ, **Mehmet Âkîf Mısır Hayatı ve Kur'an Meâli**, s. 296.

3.2.3. Mehmed Âkif (Süleyman Nazif)

Mehmed Âkif hayattayken hayatı, sanatı, ahlakı ve düşünceleri üzerine aynı dönemde yaşamış yakın dostu Süleyman Nazif tarafından yazılmış ilk ve tek eser olma özelliği taşımaktadır. Eserin yeni baskısı Osmanlıca asıl metni ile okunuşu karşılıklı sayfalar halinde hazırlanmıştır. Son olarak Kapı yayıncılık tarafından 2015 yılında 143 sayfa olarak kitap halinde basılmıştır. Sonunda ayrıca geniş bir “Açıklamalar” bölümü ile İndeks vardır. Ayrıca metinde bulunan ve bugünün okuyucusuna munis gelmeyen kelimelerin tamamı, iyi bir Osmanlıca lügatte kolayca bulunabilir.¹⁴¹

Eserde Süleyman Nazif, Mehmed Âkif’in nasıl bir insan olduğunu, hayatını, ahlakını ve sanatını Âkif’in şiirlerinden örnekler vererek açıklamıştır. Özellikle Âsım, Necid Çöllerinden Medine’ye ve bilhassa “Bir Mucize-i Şi’r” dediği Çanakkale Şehitleri şiirleri üzerinden Mehmed Âkif’in sanatçı kimliği hakkında tespitlerde bulunmuştur. Ayrıca, Âkif ve Tevfik Fikret’in sanatları üzerine karşılaştırmalar yapmıştır.

Eserin son kısmında ise M. Ertuğrul Düzdağ tarafından, tercümenin aslında bulunan Fransızca manzumelerin asıl metnine ve Türkçesine yer verilmiş, metnin içerisinde bulunan bazı kişilerin ve bilgilerin üzerine açıklamalar yapılmıştır.

3.2.4. Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar 1.-2.-3. Cilt

Eser, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları tarafından birinci cildin beşinci, ikinci cildin dördüncü ve üçüncü cildin ikinci baskısı 2014 yılında basılmıştır. Eser, Mehmed Âkif’in hayatını, sanatını, hatıralarını, fikirlerini ve eserlerini anlatan üç ciltten oluşan araştırma dizisidir.

Araştırma dizisinin Birinci cildini M. Ertuğrul Düzdağ, hocası merhum Abdullah Mahir İz’e takdim etmiştir. Cildin içeriğinde daha çok ailesi, gençlik yılları, Milli Mücadeleye katılımı, İstiklal Marşı’nın ortaya çıkışı ve gençlere dair öğütleri yer almıştır. İkinci cildi yazar, Mehmed Âkif dostu olan Selçuk Berksan

---

¹⁴¹ M. Ertuğrul Düzdağ, **Mehmet Âkif Ersoy (Süleyman Nazif)**, Kapı Yayınları, İstanbul 2015, s. 7.

Bey'e takdim edilmiştir. Bu ciltte, tekrardan Âkîf'in hayatına değinilmiş ve onun eserlerine ve hakkında yazılmış diğer eserlere yer verilmiştir. Âkîf'in İslamcılığa dair düşünceleri, Mısır yolculuğu, yaşadığı tarihteki diğer tarihi olaylar anlatılmıştır. Bu cildin sonunda manzum vecizeleri, ön sözleri ve Safahat için şiir bulma rehberi bölümleri yer almaktadır. Üçüncü cildini ise yazar, yakın arkadaşı Prof. Dr. Mustafa Uzun'a takdim etmiştir. Bu ciltte, yirminci asrın başındaki gençlere "Asım" şiiriyle seslenişine ve bu dönemdeki İslamcı anlayışa değinilmiştir. Ayrıca Abdürreşid İbrahim Efendi'nin hayatı ve şahsiyetine, Sebîlürreşâd dergisinin ortaya çıkışına, içeriğine, yazarlarına, hizmetlerine ve kapatılışına yer verilmiştir.

3.2.5. Üstadım Mehmed Âkîf (Muallim Mâhir İZ 'in Hâtıraları)

M. Ertuğrul Düздаğ, vefa borcu beslediği, Hocası Mahir İz'in Mehmed Âkîf ile ilgili yazılarını ve hatıralarını topladığı kitabıdır. Eser, 283 sayfa olup Gonca Yayınevi tarafından 2017 yılında basılan üçüncü baskısıdır.

Eser, yazarın yazın hayatına yön veren hocası Mahir İz'i, Mustafa İsmet Uzun ve Eşref Edib Fergan'ın yazılarıyla tanıtan "Giriş" bölümüyle başlamaktadır. Sonrasında Mahir İz'in İslam Mecmuası, Sebîlürreşâd dergisi, Diyanet Gazetesi, İslam Medeniyet mecmuası¹⁴² gibi yayınlarda Mehmed Âkîf'e dair yazılarına ve Mehmed Âkîf ile olan hatıralarının derlenmiş haline, Mahir İz'in Mehmed Âkîf'in edebi kişiliğine dair yazılara ve Mahir İz'in açıklamalarını yaptığı Safahat'ın ilk on dört şiirine (1. Bana Sor Sevgili Kâri', 2. Fâtih Câmii, 3. Hasta, 4. Tevhîd yahut Feryâd, 5. Küfe, 6. Durmayalım, 7. Hasır, 8. Geçinme Belası, 9. Meyhâne, 10. Mezarlık, 11. Bayram, 12. Hasbiâl, 13. Selmâ, 14. Merhum İbrahim Bey) ve İstiklal Marşı'na¹⁴³ yer vermiştir.

---

¹⁴² Düздаğ, Üstadım Mehmed Âkîf –Muallim Mahir İz'in Hatıraları-, s. 14.

¹⁴³ Düздаğ, Üstadım Mehmed Âkîf – Muallim Mahir İz'in Hatıraları.

3.3. ARAŞTIRMA-İNCELEME ESERLERİ

3.3.1 Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları, Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı

M. Ertuğrul Düzdağ'ın 1965 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olacağı zaman hazırladığı ve konusunun Hocası Fahir İz tarafından belirlendiği bitirme tezidir. Yazar, eserinin daha sonra kitap haline getirip; basımını gerçekleştirmiştir.

Eser, bir tez düzeninde hazırlanmış bulunmaktadır. Mehmed Ertuğrul Düzdağ, eserini oluşturma sürecini şöyle açıklamaktadır: *“Tezimi yazarken, Ebussuud Efendi’nin yazma halde bulunan mecmualarından, on binden fazla fetva okudum. Bunlardan bin beş yüz kadarını seçerek, aynen deftere geçirdim; sonra yeni harflere çevirerek fişledim. Fişlenen fetvaların içinde aradığımız şartları taşıyan bin tanesini alarak ihtiva ettikleri sosyal özelliklerine göre tasnif ettim.”*¹⁴⁴

Eserin en önemli özelliği, ele alınan konuyu sağlam bir sistemle okuyucuya aktarmasıdır. Yazar, bu sistem dâhilinde eserini iki ana bölüme ayırmıştır: “Giriş” ve yirmi kısımdan oluşan “Fetvalar-Fetâvâ-yı Ebussu’ûd Efendi-”dir. Bunların yanında yazar eserinin sonunda “Lügatçe” başlıklı sözlüğe ve “Dizin” kısmına yer vermiştir.

Eserin “Giriş” bölümü içeriğinde yer alan: “Fetva Müessesesi”, “Şeyhülislamlık Müessesesi”, “Ebussuud Efendi” ve “Mecmu’a-ı Fetava Nüshaları” başlıklarından oluşmaktadır.

“Fetva Müessesesi” bölümünde öncelikle “fetva” ve “müftî” tanımlaması yapılmıştır. “Fetva, bir mes’elenin şer’î hükmünün beyanı mânâsında bir (istilah) terimdir. Herhangi bir mes’elenin İslâm dininin koyduğu esaslara göre nasıl çözümleneceğinin açıklanması için sorulan suâlin cevabına denir. Fetva, fakihin (İslam hukûku âliminin) hüküm mâhiyetinde olmaksızın verdiği nazari cevaptır.

---

¹⁴⁴ M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları, Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, Kapı Yayıncılık, İstanbul 2012, s. XV- XVI.

Fetvayı veren fakihe “müftî” denir.”¹⁴⁵ Daha sonra fetvanın şekline ve dönemin özelliklerini göstermesi bakımından taşıdığı önemine dair açıklamalara yer verilmiştir.

Yazar, “Şeyhülislamlık Müessesesi” bölümünde, bu unvanın Osmanlı Devletinde İkinci Murad devrinde kullanılmaya başlandığı ileri sürmektedir. Şeyhülislamın, “İlmiye sınıfı” mensupların başı olduğu belirtilerek, eserinde şöyle tanımlamaktadır: “Şeyhülislâm, ayrıca devlet idaresi, harp ve sulh mes’eleleri, çıkarılacak yasaklar ve sâir mühim hususlarda söz sahibi ve bazen ilmiye ve askeri sınıfları ile birleşerek pâdişâhı tahtından indirebilecek derecede nüfuzlu idi.”¹⁴⁶

“Ebussuud Efendi” bölümünde ise, Şeyhülislam Ebussuud dönemine kadar yaşamış padişahlara ve şeyhülislamlara yer verilmiştir. Sonrasında Şeyhülislam Ebussuud’u “Hayatı-Eserleri-Hayratı-Şahsiyeti-Hizmeti” başlıklarıyla incelemiştir.

“Mecmû’â-ı Fetâvâ Nüshaları” kısmında, yazar eserini oluşturma esnasında nasıl bir tertip izlediğini belirtmiştir. Ardından kitabında ele aldığı nüshaları şöyle açıklamıştır: “Âdet olunduğu üzere nüshalar birer harf (A) ve (B) ile işaretlenmiş ve yapraklarının birinci yüzü (a) ikinci yüzü (b) harfleriyle gösterilmiştir. Her fetvanın sonuna alındığı yer kaydolunmuştur. (A) Nüshası, Fatih Kütüphanesi, Ali Emiri kitapları, Şer’iye bölümünde bulunan 80 numaralı yazmadır. (B) Nüshası Bâyezid Umûmi Kütüphanesi 2757 numaralı kayıtlı yazmadır.”¹⁴⁷ Sonraki kısımda da metnin neşri hakkında okuyucuya maddeler halinde bilgilere yer verilmiştir. Neşrin, aslına uygun bir şekilde yapıldığı belirtilmiştir. Neşri yapılan kelimelerdeki hataları ya da eksik olduğu düşünülenlere işaret edilmiştir. Neşrin içerisinde yer alan bazı sözcüklerin, günümüz gramer kuralları uygun olmayan kullanımlarada yer verilmiştir.

Eserin temel bölümü olan fetvalar “Aile-İbâdetler-Dinî Vazifeler-Dinî Müesseseler-Dinî Sınıflar- Gayr-i Müslimler- Köleler- Kazâ Müessesesi- Suçlar ve Cezaları- Ticaret- Maraz-ı Mevtte Hibe- Arâzi Mes’eleleri- Şehîd, Cenaze, Mezar ve

¹⁴⁵ Düздаğ, Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı, s. 1.

¹⁴⁶ Düздаğ, Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı, s. 8-9.

¹⁴⁷ Düздаğ, Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı, s. 19-20.

Evliya- Çeşitli Mes'eleler- İlim- Kıyafet- Yiyecek ve Av- Tarihi Vak'a ve Şahsiyetler- Garip Vak'alar- Fal ve Eğlenceler" başlıklı toplam yirmi kısımdan oluşturulmuştur. Her kısım kendi içerisinde çeşitli bölümlere ayrılmıştır. Örneğin "İkinci Kısım" olan "İbâdetler" kendi içerisinde "Namaz-Oruç-Zekât-Hac-Kurban-Nezir" başlıklarıyla alt bölümlere ayrılmıştır. Bu ayrımların yapılmasındaki temel ölçüt, sosyolojik yapının unsurlarıdır. Bu unsurlar dâhilinde kitapta yer alan bazı fetva örnekleri şunlardır:

"İkinci Kısım- İbâdetler-Zekât" bölümünden "216. Fetva - Mes'ele: Tüccar tâifesi gümrük deyu verdikleri akçayı zekât niyet edip verseler zekât yerine geçer mi?

Elcevap: Geçer (A. 37 a)"¹⁴⁸,

"Altıncı Kısım- Gayr-i Müslimler- Mürtedler" bölümünden "499. Fetva- Mes'ele: Zeyd " bana hazret-i İsâ (aleyhisselâm) gibi gökten mâide iner ve nice kimseleri tâ'undan ve gayri belâdan kurtarırm, dilediğimi zillate düşürürüm" dese ne lâzım olur?

Elcevap: Deli değilse zındıktır ve elhak delâlet eder, ebâtîldir. Ahz-i şedîd olunup, serâiri keşf olunduktan sonra, hakkından gelmek lâzımdır.(B. 321 b)"¹⁴⁹

"On sekizinci Kısım- Tarihi Vak'a ve Şahsiyetler" bölümünden "966. Fetva- Mes'ele: Zeyd, Sultan Bâyezîd'e yazılıp, varıp birkaç gün yanınla durup, geri ihtiyârî ile koyup gidip, yerlerine geldikte, şehirlisi kâdî ile cem' olup, "senin şimden geru tevben mâkul değildir" deyu katl ettiklerinden, kâdî olan Amr namazın kıldırmasa ve Müslüman makberesine dahi kodurmasa şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Bâğînin tevbe-i sahihi makbuledir. Tevbe-i sahih etti ise katli haramdır. Katiline diyet lâzımdır. (B. 319 a)"¹⁵⁰.

¹⁴⁸ Düздаğ, Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı, s. 71.

¹⁴⁹ Düздаğ, Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı, s. 141.

¹⁵⁰ Düздаğ, Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı, s. 254.

Ertuğrul Düздаğ, yazın hayatına kazandırdığı bu eseriyle, sadece fetvaları derleyip düzenlemekle kalmamıştır. Bu fetvalar, Osmanlı Devletinin tarihine, sosyolojik yapısına ve siyasi düzenlemelerine kaynaklık etmiş ve bugünkü hukuk düzeninde verilecek kararlara emsal olacak örnekleri de içinde barındırmıştır. Bu alanlarda araştırma yapacak kişilerin başvurabilecekleri sağlam bir yapıttır. Aynı zamanda günümüzde yaşayan Müslümanların gerek ahlaki yapıları hakkında gerekse örf ve âdetleri hakkında bilgi edinmek için okuyabilecekleri önemli bir rehber olmuştur.

3.3.2. Dünden Yarına (İbret Aynasında Çehreler)

M. Ertuğrul Düздаğ eserinde, “Sebil” gazetesinde yayınladığı, yakın tarih içerisinde yer alan olayları, olguları ve bazı şahsiyetleri incelediği yazılarına yer vermiştir. Kitabının yazılış amacını şu şekilde açıklamıştır: “*Bu kitabımızda, dünün ışığında yarına bakmak istedik.*”¹⁵¹

Kitap, yazarın diğer eserlerinde olduğu gibi, yine titiz bir çalışmayla tez düzeninde okuyucuya sunulmaktadır. Giriş bölümünde, Müslüman gençliğin nasıl olması gerektiğini açıklamıştır. Ayrıca bu gençlere, Müslümanlığı hakkı ile yaşaması için ailelerin ve toplumun nasıl yardımcı olması gerektiğini açıklayan yazılarına yer vermiştir.

Birinci Kısım (Yazılar) bölümünde; siyasi, dini, sosyolojik, kültürel ve tarihi unsurları kapsayan on beş tane araştırma yazısına yer vermiştir. Bu yazılarının başlıca konuları şunlardır: Müslümanlığın ilk zamanlarından beri, toplumu yok eden “Fitne” kavramının yanlışlığı üzerinde durmuştur. Televizyonun, aile hayatından başlayarak sosyal hayattaki olumsuzluklarını dile getmiş ve Barbaros Hayrettin Paşa’nın hatıralarından yola çıkarak işinde başarılı ve ahlaklı bir Müslümanın nasıl olması gerektiğine belirtmiştir. İbrahim Hakkı’nın Marifetnâme adlı eserinin üstünden Müslüman hayatına dair öğütler vermiştir ve eserin son dönemde basılan yanlış ve eksik tercümelerini tespitleriyle eleştirmiştir. Dönemin var olan siyasi ve dini çatışmalarını nedenleriyle ve şahsiyetler ışığında açıklamıştır. İslamiyet’in şiiire

---

¹⁵¹Düздаğ, **Dünden Yarına (İbret Aynasında Çehreler)**, s. 15.

ve şairlere verdiği önemi belirtmiştir. Bu önemi Hz. Muhammed'in hadisleri üzerinden açıklar. Yazar olmanın faziletlerine değinmiştir.

Ayrıca, Mehmed Âkif ve Bedüzzaman Said Nursî üzerine düşünceleri dile getirip onların örnek olacak ahlak ve gayeleri üzerinde durmuştur. Yahudi fikir adamları üzerine açıklamalarda bulunup, gelişmelerindeki en büyük etkenin onlara sunulan özgürce yazabilme ortamı olduğunu belirtmiştir. Bazı Yahudi fikir adamlarından “Heine, Marx, Max Nordau, Freud, Reinach, Einstein, Bergson... vb. ele almıştır. Yakın tarihte gerçekleşmiş 93 Harbi'nde Bulgarların yaptığı Türk zulmüne değinmiştir. Bu zulme dayanak olarak, Zağra Müftüsü Hüseyin Raci Efendi'nin “Tarihçe-i Vak'a-i Zağra” adlı hatırası ve Mehmed Âkif Bey'in anılarının yer aldığı “Başımıza Gelenler” eseri gösterilmiştir. Özellikle Zağra Müftüsü'nün “Hicretnâme” adlı 364 beyitlik bir manzume ile bu zulmü kaleme dökmüştür. Bu zulmü resmeden bazı beyitleri şunlardır:

Hicretnâme'den birkaç mısra

“Ey vatanından olan âvâreler

Hicret ile hasta ve bîçareler

Mâmeleki düşman elinde kalan

Zengin iken bir pula muhtaç olan

Bilmedi varmış bu azâb-ı elîm

Hayrete düşmüştü soğuktan cihan

Bir gece Balkan'ı geçip nâgehan

Rus ile Bulgar-ı sitem-pîşeler”¹⁵²

...

---

¹⁵²Düzdağ, **Dünden Yarına**, s. 164.

İkinci Kısım- İbret Aynasında Çehreler- bölümünün içeriğini yazar şöyle açıklamaktadır: “Meşrutiyet, Milli Mücadele ve Cumhuriyet devirlerinde, siyaset ve fikir hayatına tesir edici mühim roller oynamış, fakat nedense bilinmeden ve tanınmadan kalmış bazı şahıslar vardır. Bu kimselerin hakiki hüviyetlerini, fikirlerinin ve tarihi şahsiyetlere olan tesirlerinin açığa çıkarılması, hadiselerin gerçek yüzünün anlaşılmasında en mühim rolü oynayacaktır. Görüleceği gibi, biz bu araştırmamızda, o ‘esrarengiz’ kişilerden üç tanesinin üzerinde uzunca durduk.”¹⁵³ Eserde “Parvus, Moiz Kohen Tekinalp, Berthe Georges-Gauslis ve Sabatay Sevi” hakkında yapılan inceleme yazılarına yer verilmiştir. Bu şahsiyetlere ait daha ayrıntılı bilgiye yazarın “Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler”¹⁵⁴ eserinde yer verilmiştir.

3.3.3. Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler

M. Ertuğrul Düzdağ tarih araştırmaları sırasında karşılaştığı, yakın tarihimize iz bırakan beş şahsiyeti el aldığı araştırma kitabıdır. İz yayıncılık tarafından 2012 yılında basılan, 180 sayfa olan eser, beş bölümden oluşmuştur.

Kitap, “Birinci Çehre: Parvus, İkinci Çehre: Tekinalp, Üçüncü Çehre: Gauslis, Dördüncü Çehre: Dönmeler ve Beşinci Çehre: Osman Nevres (Hasan Tahsin)” bölümlerine ayrılmıştır.¹⁵⁵ Her bir bölümde şahsiyetler tanıtılmış ve yakın tarihimizdeki etkilerine yer verilmiştir.

Birinci Çehre: Parvus, Yahudi asıllı bir Rus’tur. Asıl adı İsrail Lazareviç Helphand’dır. Yazılarında “Unus” ve “Parvus” isimlerini kullanmıştır. 1886’da İsviçre’ye gitti. Burada başta Plehanov olmak üzere sürgündeki Rus Marksistleri ile tanışmış ve Marksizm’den etkilenmiştir.¹⁵⁶ Basel Üniversitesinde eğitim görmüştür. 1900’ de Lenin ile tanışmıştı. Onunla yakın arkadaşlık kurmuştur. Bu dostluk onun, Rus siyasi mültecileri ile Alman Sosyal Demokratların ilişki kurmasını sağlamıştı. 1910 yılına kadar Avrupa’da uğraştığı siyasi çabalarda istediği başarıyı

---

¹⁵³ Düzdağ, **Dünden Yarına**, s. 16.

¹⁵⁴ M. Ertuğrul Düzdağ, **Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler**, İz Yayıncılık, İstanbul 2012.

¹⁵⁵ Düzdağ, **Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler**.

¹⁵⁶ Düzdağ, **Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler**, s. 44.

sağlayamayınca, Türkiye'ye gelmişti. Fransızca çıkan Jön Türkler, Tanin ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinde, Bilge ve Türk Yurdu mecmualarında yazıları çıkmaya başlamıştı.¹⁵⁷ Özellikle Osmanlının Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında yer almasını savunan yazılar yazmıştır. Bu yazılarının yanında, Ziya Gökalp ve Tekinalp ile yaptığı yazışmalar ve İttihat ve Terakki üzerine 1911, 1912 ve 1913 kongrelerinde yaptığı Türkçülük fikirlerini yayan yazıları bulunmaktadır.

Bölümün sonunda “Meçhuller ve Sorular” başlıklı kısımda yazar, Parvus hakkında derlediklerinden hareketle şahsiyeti ve Türkiye'deki faaliyetleri ile ilgili halen meçhul olan on soruyu okuyucuya yöneltmiştir.

İkinci Çehre: Tekinalp bölümünde, asıl adının Moiz Kohen olup Selanikli bir yazardır. İlk yazılarını Çocuk Bahçesi mecmuasında yayınlamıştır. 1912'de İstanbul'a gelmiştir. Selanik'te başladığı Türkçülük faaliyetlerini, artırarak burada devam etmiştir. Yazılarında kendi adını kullanmamış, “Tekinalp” imzasını atmıştır. Ziya Gökalp ve Türkçülerle beraber bulunmuştur. 1917'de İttihat ve Terakki Fıkrası tarafından, partinin “ Merkez-i Umumi” azası olan Ziya Gökalp'in eliyle çıkartılan Yeni Mecmua'da iktisadi yazılar yazmıştır.¹⁵⁸ Milli mücadeleye destek verdiğini belirten yazılarıyla ve ekonomik faaliyetlere katkı sağlamak adına yayınladığı yazıları ile o dönemde Türk dostu olarak görünmüştür.

Bölüm sonunda yazar, Prof. Jacob M. Landau'nın yayınladığı “ Tekinalp: Bir Türk Yurtseveri” adlı kitabında Tekinalp'in tam bir “Siyonist Yahudi Yurtseveri” olduğunu, Filistin başta olmak üzere bütün Yahudileri Osmanlı ülkesinde toplayıp, burayı Yahudi yurdu yapmak istediğini belirtmiştir. Osmanlıya gelip, “Dinsiz ve milli hislere dayanmayan” bir “Türkçülük” ile kendi gayesine uygun bir zemin hazırlamaya çalışmıştır.

Üçüncü Çehre: Gaulis bölümünde, Gaulis'in 1895 yılında Fransa'da çıkan Le Temps gazetesinde muhabir olarak çalışmıştır. Burada çalıştığı yıllarda İstanbul'a gelip, Ermeni meselesi, Girit, Osmanlı-Yunan savaşı, Mısır ve Cezayir meselesi için

---

¹⁵⁷Düzdağ, *Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler*, s. 17.

¹⁵⁸Düzdağ, *Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler*, s. 51.

yazdığı yazılarıyla ismini duyurmuştur. Madam Gaulis, Fransız Dışişleri Bakanlığına bağlı bir ajanıymış ve Milli Mücadele yıllarında Fransa'ya bilgi taşımıştır.

Bu bölümde Gaulis'in iki kitabına yer verilmiştir. Türklerle ilgili makalelerinden oluşan "La Nouvelle Turquie (Yeni Türkiye)'de Lozan Konferansına dair notlarına yer vermiştir. İtilaf devletlerinin işgali altındaki İstanbul'un durumundan bahsettiği kitabı ise "La Question Turque (Türk Meselesi)"dir.

Dördüncü Çehre: Dönmeler (Sabataycılar) bölümünde, Sabatay Sevi'den bahsedilmiştir. Sabatay Sevi, İzmir doğumlu olup ve kendisinin "Mesih" olduğunu iddia ederek Yahudilerin kurtarıcısı olduğunu söylemiştir. Osmanlı zamanında yaptığı bu aşırılıklarından ötürü tutuklanmıştır. Tutuklanmadan sonra İslamiyet'i seçtiğini belirtip, "Mehmet Aziz Efendi" adını almıştır.

İslamiyet kılıfına sığınarak " Yahudileri İslam'a davet etmek" isteğini bahane ederek, cemaati ile temasları devam etmiştir. Böylece kendisi gibi Müslüman kıyafeti giyinmiş yeni bir topluluk oluşturmuştur. Bu cemaat, Meşrutiyetin ilan edilmesini sağlayıp 1908-1918 yıllarında Osmanlı devletinin çöküş sürecine girmesine neden olmuştur.

Beşinci Çehre: Osman Nevres (Hasan Tahsin) bölümünde, Selanik doğumlu Osman Nevres'in nasıl İngiliz ajanı olduğunu anlatmıştır. 14 Mayıs 1919'da aslında teslim olan bir İzmir vardı. İtilaf devletleri gemileriyle limana yaklaşmıştı ve kimse buna karşı gelmemiştir. Çünkü askerlerin çoğu dağıtılmış ve silahlarına el konulmuştu. Karaya ayak basan düşman, katliamlarına başlamak için bir sebep bekliyordu. Hasan Tahsin, uyarılmasına rağmen ilk kurşunu düşmana sıkan kişi olmuştu. Bu kurşun hem kendinin intiharını getirmiştir hem de oradaki Türklerin zulüm görmesine sebep olmuştur.

3.3.4. Dönmeler Âdeti – Ahmed Sâfi-

M. Ertuğrul Düздаğ'ın bu eseri, Ahmed Sâfi'nin "Sefinetü's-Sâfi (Sâfi'nin Gemisi)" adlı, el yazı ile 18 cilt ve 3350 sayfa tutan bu büyük eserin 444-466

sayfalarında¹⁵⁹ yer alan “Dönmeler Âdeti” risalesinden yararlanarak hazırlamıştır. Eser, 99 sayfa olup Kapı Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Düzdağ ayrıca Ahmet Sâfi’nin hayatına ve risalenin içeriğine de eserinde değinmiştir.

Risalenin sahibi Ahmet Sâfi Bey, İstanbul doğumlu olup iyi bir eğitim almış bir zattır. Arapça ve Farsçayı iyi derecede bilmektedir. Çeşitli yerlerde memurluk yapmıştır. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri bulunmaktadır. Eserleri “Divan”, “Mecmuam” adlı küçük bir risâlesi ve “Şu’le” adıyla çıkardığı dergisi vardır. Asıl önemli eseri “Sefinetü’s-Sâfi”dir. Bu kitabın içinde yer alan “Dönmeler Âdeti” risalesini yazma sebebini Ahmet Sâfi şöyle açıklamıştır: *“1294 (1877) yılında Osmanlı devleti ile Rusya arasında çıkan uğursuz savaş sebebiyle, Selanik vilayetinde bulunan ordumuza kâtiplik vazifesi ile tayin oldum. Selanik’te bulunduğum sırada, orada yaşamakta olan Dönmelerin usullerini ve adetlerini dikkatle tetkik ettim bunların halleri gerçekten yazılıp tespit olunmaya değecek şekilde olduğundan, din kardeşlerime naçizane bir hediye olmak üzere, işbu risaleyi yazdım. Üç bâb ve bir hatimeden meydana gelen risaleye ‘Dönmeler Âdeti’ adını verdim.”*¹⁶⁰

M. Ertuğrul Düzdağ eserinde, “Dönmeler Âdeti” risalesini iki kısımda ele almıştır. Birinci kısımda eserin orijinaline sadık kalarak metnin sadeleştirilmiş şekline yer verilmiş. İkinci kısımda eserin orijinal hali ve Latin harflerle çevirisine yer vermiştir. Eserin sonuna ise ek belge şeklinde bir Dönme kızın Müslüman bir gence kaçmasını ve bu olayın mahkeme tutanaklarına yer vermiştir.

3.3.5. Türk ve Arap (Çerkeşseyhizade Halil Hâlid)

M. Ertuğrul Düzdağ’ın 176 sayfalık bu eserinin, son baskısı 2016 yılında Kapı Yayınları tarafından yapılmıştır. Düzdağ eserinde, Çerkeşseyizade Halil’in ilk olarak 1912 yılında Kahire’de Arapça tercümesiyle basılmış olan “Türk ve Arap” adlı risalesini incelemiştir. Eserde, “Türk ve Arap” risalesinin latin harfleri ile

¹⁵⁹ Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Dönmeler Âdeti – Ahmed Sâfi-**, Kapı Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 4.

¹⁶⁰ Düzdağ, **Dönmeler Âdeti – Ahmed Sâfi-**, s. 13-14.

yapılan sadeleştirmiş şekline yer vermiştir. Ayrıca Düzdağ eserinde, Çerkeşseyizade Halil'in hayatına ve eserlerine dair önemli bilgilere de derlemiştir.

Eserin “Giriş” kısmında Halid Hâil Bey'in hayatına ve eserlerine yer verilmiştir. Hâlid Bey, 1869 yılında Ankara'da¹⁶¹ doğmuştur. Yakın tarihimizin önemli fikir ve ilim adamlarındandır. Çerkeşi Şeyh Mustafa Efendi ailesine mensuptur. İstanbul'daki medrese tahsilinden sonra Hukuk Mektebi'nde okuyarak mezun olmuştur. Tahsiline Londra'da devam etmiştir. Osmanlı büyükelçiliğinde vazife görmüştür. Cambridge Üniversitesi'nde ders veren ilk Türk hoca Halil Halid¹⁶², Türkçe öğretmeni olarak burada dokuz sene ders verdi. Gibb ve Brown gibi Osmanlı âlimlerine yardım etti. Kitapları ve Londra gazetelerinde çıkan yazılarıyla dini ve milletini savundu. 1912 seçimlerinde Ankara mebusu seçildiyse de Meclis'in iki ay sonra feshi üzerine Bombay başşehbenderi olarak Hindistan'a gitti. 1922'den sonra Darülfünûn Edebiyat ve İlahiyat Fakültelerinde İslam Felsefe ve Müslüman Milletlerinin Etnografyası derslerini okuttu. Harbiye'de İngilizce hocalığı yaptı. Bir kısmı İngilizce yayımlanmış olan eserleri, Arapça, Farsça ve Urdu lisanına da çevrilmiştir. Almanca ve Fransızca makaleleri de vardır.¹⁶³

Eserin “ Türk ve Arap” bölümünde, 1912'de Kahire'de basılan tamamı 68 sayfa olan risalenin hem Türkçesi hem de Arapçasına yer verilmiştir. Risalenin içeriğinde Arap ve Türklerin birliğini şöyle anlatılmıştır: “Arap Kavmi, bin parça olmuş ve sırça halinde etrafa dağılmış bir elmas külçesi gibiydi; toplu halde bulunduğu zaman, onun en büyük bir kıymeti olacağını idrak eden Türkler oldu ve Arap din kardeşi olduktan sonra, Arap ülkelerine yanaşarak, o dağılmış parçaların mümkün olduğu kadar toplanmasına, bir arada bulunmasına yardım ettiler. Hatta daha sonra Türk saltanatının tacı, bu külçe elmasın parçaları ile ziynetlendi ve parladı.”¹⁶⁴ Risalenin temelinde Türk ve Arap birliği bulunmaktadır. İki medeniyet arasında “din ve milliyetin birliği” olmasını savunmuştur. Risalenin değindiği bir diğer hususta, Arapçanın asla Türk resmi dili olamayacağıdır. Çünkü her ulusun

¹⁶¹ Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Türk ve Arap –Çerkeşseyhizâde Halil Hâlid-**, Kapı Yayınları, İstanbul 2016, s. 13.

¹⁶² Düzdağ, **Türk ve Arap –Çerkeşseyhizâde Halil Hâlid-**, s. 16.

¹⁶³ Düzdağ, **Türk ve Arap –Çerkeşseyhizâde Halil Hâlid-**, s. 19.

¹⁶⁴ Düzdağ, **Türk ve Arap –Çerkeşseyhizâde Halil Hâlid-**, s. 62-63.

kendi kültürü ve yaşam şartlarında oluşturduğu bir yapı ve bu yapıyı da karşılayan bir dil mevcuttur. Bu yüzden her İslamiyet'i seçen ulusun Arapçayı kabul etmek zorunda olmadığını belirtir.

3.3.6. Yakın Tarihin İçinden

M. Ertuğrul Düzdağ'ın hatıralarını ve yakın tarihte gerçekleşen siyasi ve sosyal olaylara dair görüşlerini kapsayan 224 sayfalık bir eserdir. Eserin temelinde geçmişin, bir insan için bir ulus için önemi vurgulanmıştır. Yazar toplumun geçmişini araştırmamasından, sorgulamamasından yakınmıştır. Bu durumun temelinde; cehalet ve tembellik yattığını belirtmiştir. O yüzden eserin önsözünde insanın bu durumdan sıyrılıp nasıl olması gerektiğini şöyle dile getirmiştir: *"Hepimizin vazifesi, noksandan ve mübalağadan arınmış gerçek bilgileri edinmek, onları peşin hükümlerden, dini veya sosyal hurafelerden uzak ve berrak bir Müslüman zihni değerlendirip geleceğe yürümektir."*¹⁶⁵

Eser, üç bölümden oluşmuştur: Hocam Mahir İz Bey ve Hatıralarım, Yakın Tarihe Bakışlar ve Yakın Tarihten Çeşitlemeler. Yazar, hayatından hatıralarına yer vererek özellikle hocası Mahir İz ile tanışmasından öncesi ve sonrası diye hayatında ayırarak okuyucuya sunmuştur. Erdemli ve fazilet sahibi bir insan olmanın sağlamlaştırılmış temellerini hocası Mahir İz ile attığını belirtmiştir. Hayatındaki bu geçiş süreçlerini okuyucuya sunarken, dönemin eğitim sistemi içerisindeki ikilemlere de yer vermiştir.

Düşünce yazılarını kapsayan bölümlerde, Cumhuriyet'in ilk Müslüman gençlerinin yaşadığı sıkıntılara, 1960- 1980 yıllarındaki milletin gönlünde derin yaralar açmış üzücü olaylara, Pakistan- Mısır- Endonezya-Hindistan ülkelerinde 1960-1970 yılları arasında gerçekleşen İslam hareketlerine, Ali Ulvi Kurucu'nun Ayosofya hatıratına, 31 Mart Vakası olaylarına değinmiştir. Ayrıca son bölümde de Atatürk'ün Samsun'a çıkışının arka planına dair olaylar, Neyzen Tefik'in Masonculara karşı dik duruşunu, aşırı dindarlık, aşırı Batıcılık, Allah korkusu, kendi tarihine düşmanlık gibi konuları işlemiştir.

---

¹⁶⁵Düzdağ, *Yakın Tarihin İçinden*, s. 11.

3.3.7. Tarafsız Değilim

Yazarın kırk dört tane düşünce yazısını kapsayan bu kitabı, Gonca yayınevi tarafından son defa 2016 yılında 207 sayfa olarak basılmıştır. Dış dünyaya İslami gözlemleri ile bakan yazar, eserini oluşturan yazılarını üç temel kavram üzerine inşa etmiştir: İslamiyet, Gençlik ve Yazardır. Öncelikle düşüncelerinin ana kaynağı “İslamcılığı” şu şekilde tanımlamıştır: *“Müslüman fertleri ve toplumları, İslamiyet’in gerçek iman, amel ve ahlak esaslarına döndürmek; İslam ruhunu anlamaları ve İslam ahlakı ile yaşamalarını sağlayacak duygu ve bilgilerle donatmak ve İslam dünyasında, din kardeşliğinden doğan birliğin gerektirdiği maddi ve manevi yardımlaşmayı sağlamak için çalışmaktır.”*¹⁶⁶ Bu kavramla bezenmiş Müslümanların öncelikle; birbirini sevmeli, birbiri ile yardımlaşmalı, birbiri ile dost ve kardeş olmaları gerektiği belirtmiştir. Kendi aralarında ırkçılık, dernek, parti ve tarikat ayrımı yapmamalarını ve her daim Müslümanların birbirine yol gösterici olması gerektiğini belirtmiştir.

Ülkemizde, 1908 yılından bugüne kadar yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel zorlukları tarihten örneklerle açıklamıştır. Özellikle toplumu 1908-1950 yıllar arasında dini yönden olumlu şekilde yönlendirecek din öğreti merkezlerinin ve dini eğitim vereceklerin yetersizliğinden bahsetmiştir. Eğitimdeki bu yetersizlik sonucunda İslam dininin güzellikleriyle tanışmamış bir genç nesil ortaya çıkmıştır. Gençlerin bu bozuk düzeni yıkmalarını ve kendilerini aydınlatacak İslam’a yönelmelerini belirtmiştir. Eğer gençlerin İslamcılığı idrak edememesi sonucunda dış güçlerin yani düşmanların, ülkemize müdahalesinin kolay olacağını ve devletin içerisinde yıkımların gerçekleşeceğini belirtmiştir. Düşüncesini desteklemek içinde yakın tarihteki Ortadoğu’da yaşanmış şu olayları okuyucuya sunmuştur: *“İran-Irak savaşı, arkasındaki Irak’ın işgali faciası, altmış yıldır devam eden Filistin cinayetleri, maalesef düşman işgaline sebep olan ve büyük kayıplar vererek devam eden Afgan iktidar mücadelesi... Lübnan’da her an tekrar başlayacak korkusu veren Müslümanlar arası savaşlar, Suriye’yi harap eden iç savaş, bizim Güney Doğu*

---

¹⁶⁶ Düzdağ, **Tarafsız Değilim!**, s. 44.

*bölgemizdeki korkunç haller, hep bu oyunun neticeleridir.”*¹⁶⁷ Düşmanın, ülkemize zarar vermemesi adına gençlere yardımcı olacak ve halkı bilgilendirecek kişilerin başında, din adamları ve sosyal bilimler alanında gelişmiş bilginler, fikir adamları, yazarların ve gazetecilerin gelmekte olduğunu vurgulamıştır.

İslam dünyasının ilerleyebilmesi için toplumun yazarlara gereken önemi vermesi gerektiğini de savunmuştur. Çünkü “Yazar, ortada olan adamdır. Açıkça adını koyduğu yazılarıyla fikir ve düşüncelerini gözler önüne sermektedir. Yazdıklarının bütün sorumluluğunu taşımaktadır. Kendisine muhalif, hatta düşman kimselerin bulunabileceği, hiç tanımadığı topluluklar önüne çıkmaktadır.”¹⁶⁸ Bunun için yazarların işlerinin hafife alınmayıp, onların maddi ve manevi desteklenmeleri gerektiğini belirtmiştir. Özellikle zeki ve çalışkan gençlerimizi sosyal bilimlere yönelterek İslam ilmine zenginlik katacak yazarlar ve bireyler yetiştirmemiz gerektiğine vurgu yapmıştır.

3.3.8. Müslüman Aile

Bu eser aracılığı ile yazar, Müslüman toplum hayatına dair esasları okuyucusuna göstermiştir. Ayrıca “Aile, Evlilik, Çocuk ve Gençlik” başlıklı bölümler halinde yazar, bölümlere dair düşünce yazılarını okuyucusuna sunmuştur.

Düşüncelerinin temelini İslam ahlakı üzerine toplayan yazar göre, Müslümanlık anlayışı ile bezenmiş bir aile yapısının var olması toplumumuz için yıkılmaz ve sağlam bir temeldir. Bu aile düzenin devam etmesi için en önemli iki unsurun “erkek” ve “kadın” olduğunu belirtmiştir. Eserinde, “erkek” kavramını şu şekilde açıklar: “İşte bazı benzerleri gibi kendisini hayvanca isteklerin eline bırakmamış, rahatı ve şehveti için birçok zavallı kadının dünyasını yıkıp perişan etmemiş, insanca davranarak, kendisinin alacağı maddi manevi zevklerin karşılığını memnuniyetle ödemek üzere, bir eş, bir aile ve birkaç çocuğun mesuliyetini sırtlanarak vazifesini olgunlukla yerine getirmiş ve insan olmanın hakkını vermiş

---

¹⁶⁷ Düzdağ, **Tarafsız Değilim!**, s. 60.

¹⁶⁸ Düzdağ, **Tarafsız Değilim!**, s. 195.

fedakâr bir erkek, gerçek bir babayıgittir.”¹⁶⁹ Kadını (anne) kavramını ise, “İşte yaradılışının asıl hikmeti istikametinde davranmanın doğru seçimi ile yükselen, şefkat ve tevazuun kadını yükseltici sırrına ermiş, erkeği ve çocukları için dünyada en müşfik ve sakin bir liman olmuş, nefsinin saptırıcı dürtülerini, taşkın aşırılıklarını, erkeğine itaat ve yavrularını koruyup büyütme vasıfları ile değiştirmiş, bütün sevgi ve takdirlere layık, toplumun gözlerden saklı gerçek hâkimi”¹⁷⁰ olarak belirtmiştir.

İslam ahlakı ile yetişmiş kadın ve erkeğin kurduğu aile, bir milletin her türlü yıkıcı güçlere karşı kullandığı kalkandır. İkinci Meşrutiyet yıllarından bu yana değişen toplum yaşantısı ve bazı dış devletlerin siyasi, sosyal ve özellikle kültürel baskısı, toplumumuz için halen büyük bir tehlikedir. Bu tehlikeyi sadece Müslümanlık meziyetleri ile bezenmiş bir aile defeder. Yazar da bu düşüncesini desteklemek için Mehmed Âkîf’in şu dizelerini okuyucuya sunmuştur:

“Bunların ta’îmîrî kâbil.. Olsa ciddîyyet sebât;

Lâkin Allâh etmesin, bir düşse şayet âîlât,

En kavî kollarla hattâ kalkamaz imkânı yok.

Kim ki, kalkar der, onun hayvan kadar iz’ânı yok.”¹⁷¹

Eserde, Müslüman toplum hayatında kadın ve erkeğin nasıl davranması gerektiğini, İslami kurallara uygun bir evliliğin nasıl olması gerektiğini, iyi bir çocuk yetiştirmenin yollarını ve gençlik sürecinin de çocuklara nasıl yol göstereceğini anlatmaktadır. Yazılarının temelini dayandığı kaynakları şunlardır: Mutasavvıf Erzurumlu Şeyh İbrahim Hakkı’nın “Mârifetnâme” eseri, Hz. Muhammed’in “Hadisleri”, kendisine gönderilen duyarlı Müslümanların mektupları ve çevresinde yaşadığı olaylardır.

---

¹⁶⁹ Düzdağ, **Müslüman Aile**, s. 9.

¹⁷⁰ Düzdağ, **Müslüman Aile**, s. 9-10.

¹⁷¹ Düzdağ, **Müslüman Aile**, s. 11.

3.3.9. Yakın Tarihimizde İrkçılık

Yakın tarihimiz içerisinde İslam dünyası içerisindeki ayrılıkların temel problemlerine değinen yazar, bu eserinde de “ırkçılık” kavramının yarattığı olumsuzluklar üzerinde durmuştur. Eser, yakın tarihimizde yaşamış beş önemli ilim ve fikir adamının, “ırkçılık” hakkındaki düşünceleri üzerine yapılmış bir araştırmıştır. Bunlar, Meşrutiyet devrinde İslamcılık cereyanının mühim dört şahsiyeti, Babanzâde Ahmet Naim, Mehmed Âkif Ersoy, Çerkeşşeyhi-zâde Halil Hâlid Beyler ile Said Halim Paşa ve Cumhuriyet devrinde ise imam tebliğici ve ihyâcısı Bedüzzeman Saîd Nursî Efendi'dir. Bu zatların beşi de son nefeslerine kadar yaşadıkları hayat ile inanç ve düşüncelerinde samimi olduklarını göstermiş, dava adamı büyük insanlardır. Kitabın sonuna ayrıca altıncı bir kısım olarak, bazı yazarların eserlerinden, mevzu ile alakalı yazılar ve yazı parçaları seçilerek alınmıştır.¹⁷²

Meşrutiyet hareketiyle birlikte Batı ile daha samimi olan Osmanlı arasında milliyetçilik hareketi baş göstermeye başlamıştır. Bunun sonucunda “Osmanlıcılık, İslamcılık, Turancılık ve Batıcılık” gibi düşünce akımları ortaya çıkmıştı. Bu akımlardan Türkçülük ve Batıcılık Osmanlı milleti içerisindeki Türklerin ırkçılık politikasıyla hareket etmesine sebebiyet vermiştir. Eserde yer alan mühim beş şahsiyet de bu ırkçılık politikalarının yapılmasının sadece devletin ve İslam'ın bekasını yok edeceğini belirtmiştir.

Kitabın ilk ve ikinci kısmında, Babanzâde Ahmet Naim'in “İslam'da Da'vâ-yı Kavmiyet eserinde ve “Arap İttihad Kulübü'nü Tenkid” başlıklı yazılarındaki ırkçılık dair düşüncelerine yer vermiştir. Ahmet Naim Bey, İslam kardeşliği ve birliği meselesinde, daima dikkatli ve titiz davranmıştır. Bu bağlılığı ve beraberliği zedeleyecek her çeşit harekete derhal karşı çıkmıştır.¹⁷³ Özellikle Arap ve Türklerin kardeş olduğunu, birbirlerine karşı üstünlük sağlamak yerine kardeşçe yan yana olarak durmaları gerektiğini belirtmiştir.

---

¹⁷² DÜZDAĞ, *Yakın Tarihimizde İrkçılık*, s. 8.

¹⁷³ DÜZDAĞ, *Yakın Tarihimizde İrkçılık*, s. 8.

Üçüncü kısımda, İslamcı bir bakışla ırkçılık düşüncelerini dile getiren Mehmed Âkif'e yer verilmiştir. Osmanlı'nın son döneminde yaşanan ayrılıkların nedenini ırkçılık illetine bağlamıştır. Safahat'ın ikinci Kitabı Süleymaniye Kürsünde şiirinde ırkçılık hatasına söyle değinmiştir:

“Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam
Bağlamak lazım iken, anlamadım, anlayamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,
Aynı *milliyyetin* altında tutan İslâm'ı
Temelinde yıkacak zelzele, *kavmiyyettir*.
Bunu bir lâhza unutmak ebedi haybettir...
Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez...
Son siyâset ise Türklük, o siyâset yürümez!
Sizi bir âile efrâdı yaratmış Yaradan;
Kaldırın ayrılık esbâbını artık aradan...”¹⁷⁴

Kitabın dördüncü kısımda Bedüzzeman Saîd Nursî'nin ırkçılığa dair düşüncesini “Risâle-i Nûr Külliyyâtı” adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Bu eserlerde yer alan ırkçılık ile ilgili açıklamalar, “Müslümanın Milliyeti İslamiyet'tir” başlığı altında toplanmış ve açıklanmıştır. Bedüzzeman Saîd Nursî, Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamış bir din âlimi ve fikir adamı olup kendisine karşı Türk ve Kürt milliyetçiliği yapanlara karşı çıkmaktadır. Eserde, İslambirliğini sağlamak amacıyla göstermiş olduğu başarılı faaliyetleri ayrıntılılarıyla verilmiştir.

Bedüzzeman Saîd Nursî, Türk milletini altı kısma ayırmıştır: 1. Dindarlar, 2. Musibetzedeler ve hastalar, 2. İhtiyarlar, 4. Çocuklar, 5. Fakirler ve zayıflar, 6.

---

¹⁷⁴ Düzdağ, *Yakın Tarihimizde İrkçılık*, s. 142.

Gençler.¹⁷⁵ Kendisinin ilk beş kısma hitap ettiğini, ırkçılık yapanların sadece altıncı kısımda yer alan gençleri etkileyerek yanlış olan ırkçılık politikalarını yürüttüğünü şöyle belirterek eleştirmiştir: “Ey efendiler! Ben her şeyden evvel Müslümanım ve Kürdistan’da dünyaya geldim fakat Türklere hizmet ettim ve yüzde doksan dokuz menfaatli hizmetim Türklere olmuş ve en çok hayatım Türklerin içinde geçmiş ve sadık ve en hâlis kardeşlerim Türklerden çıkmış ve İslamiyet ordularının en kahramanı Türkler olduğundan, meslek-i Kur’âniyem cihetiyle her milletten ziyade Türkleri sevmek ve taraftar olmak kudsî hizmetimin muktezâsı olduğundan, bana Kürd diyen ve kendini milliyetperver gösteren adamların bini kadar Türk milletine hizmet ettiğimi, hakiki ve civanmert bir Türk gençlerini işhâd edebilir.”¹⁷⁶ Ayrıca, ırkçılığın bir Frenk illeti, yani Batı hastalığı olduğunu vurgulamıştır.

Kitabın beşinci bölümünde ise yaşamı boyunca uzun bir süre Avrupa’da bulunan, Avrupa dillerini bilen ve insanıyla vakit geçiren Çerkeşseyhi-zâde Halil Halid’in “Türk ve Arap” adlı eserinde ele almıştır. Halil Halid, İslam’ın içinde ırkçılığa yer olmadığını belirtmiştir. Eserinde Müslümanların dünya üzerinde birlik olmaları gerektiğini belirtir. Bu birlikteliği sağlayacak olan Araplar’ın ve Türkler’in ırkçılığı bir kenara bırakıp, yan yana durmalarını istemiştir. Aslında bu iki milletin karşılıklı hizmet ve yardımlaşmaları müşterek bir maksadı temin içindir: “Müslümanları düşmanlardan korumak ve medeniyette yükselip refaha kavuturmaktır.”¹⁷⁷

Altıncı kısım, gerek eski gerek son dönem yazarlarının konuyla ilgili yazılarından meydana gelmiştir. İmam Gazalî, Şeyhülislam Ebussu’ûd Efendi, Ahmet Cevdet Paşa, Yunus Nadi, Ahmet Ağaoğlu, Ömer Rıza Doğrul, Meryem Cemile ve Sezai Karakoç gibi yazarların ırkçılık düşüncelerini dile getirdiği yazılarda bu bölüme alınmıştır.

---

¹⁷⁵ Düздаğ, *Yakın Tarihimizde ırkçılık*, s. 203.

¹⁷⁶ Düздаğ, *Yakın Tarihimizde ırkçılık*, s. 212.

¹⁷⁷ Düздаğ, *Yakın Tarihimizde ırkçılık*, s. 226.

3.3.10. Yakın Tarih Yazıları

Eser, altı bölümden oluşup, İz Yayıncılık tarafından 223 sayfa olarak basılmıştır. Yazarın Osmanlının son dönemlerinde gerçekleşen Meşrutiyetin ilan edilmesi ve 31 Mart olaylarının arka planından, günümüze kadar gelen toplumun siyasi, sosyal ve dini tabakalarını etkileyen tarihi olaylara dair düşüncelerini eserin bölümlerinde dile getirmiştir.

Eserin ilk bölümünde, 27 Mayıs 1960 olayına ve bu olayın sonuçlarının topluma ne kadar zararlar verdiğine, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a nasıl çıktığına, Ali Ulvi Kurucu'nun Ayasofya'ya yaptığı ziyaretteki görüşlerine, Osmanlı Devleti arşivinin parçalarının okkayla Bulgaristan'a satılması hadisesi eleştirilerine, hatta bu hadiseye yönelik düşüncesini şiir yoluyla dile getiren Midhat Cemal Kuntay'ın kıt'asına yer vermiştir:

“Bizden iki üç yüz sene evvel uyananlar
Hâlâ uyuyanlardaki mâhiyyetti görsün.
Efsânesi kaybolsa kıyâmet koparanlar
Târihîni okkayla satan milleti görsün.”¹⁷⁸

...

Eserin ikinci bölümünde Türk milleti için tarihi bir önemi olan Çanakkale Savaşı'nın önemine, Mehmetçiğin Çanakkale'deki duruşuna, bizzat cephede savaşan askerlerin Çanakkale'ye dair şiirlerini okuyucuya sunmuştur. Üçüncü bölümde ise günümüze kadar uzanan Güneydoğu'daki siyasi, dini ve sosyal olaylar üstüne eleştirilerine ve tespitlerine dair yazılarına yer vermiştir. Dördüncü bölüm 31 Mart olaylarının arka planında neler olduğunu, isyanın başlamasını sebep olan nedenlere yer vermiştir. Ayrıca tarih içinde 31 Mart olayının içinde Kıbrıslı Hâfız Derviş Vâhdetî'nin yer aldığı bazı tarihçileri dile getirirken M. Ertuğrul Düzdağ, “1970 sonrasında Merhum Profesör Kaya Bilgegil Bey'in arzusu üzerine ‘Meşrutiyet Devrinde Fikir Hareketleri’ üzerine doktora yapmaya başlamıştım. Doktoranın ön

---

¹⁷⁸ Düzdağ, *Yakın Tarih Yazıları*, s. 38.

çalışması olarak “Volkan” gazetesini inceledim. Hepsi 110 sayı (ancak 108 adet çıkmış) olan gazetenin tamamını okudum ve izahlı bir fihristini çıkardım. Bu çalışma vesilesi ile o zamana kadar hiç de lehinde bir fikre sahip bulunmadığım Derviş Vahdetî sanıldığı ve iddia edildiği gibi bir adam olmadığını gördüm”¹⁷⁹ diye belirtmiştir. Beşinci bölüm kısmında ise, yakın tarih içerisinde çeşitli konular üzerine yazdığı yazılarına yer verilmiştir.

3.3.11 Aman İrtica Olmasın

Yazarın 1980 ve 1990 yılları arasındaki toplumdaki irtica diye adlandırılan din algısına dair yanlış görüşleri eleştiren yazılarını kapsayan eseridir. İz yayıncılık tarafından 279 sayfa olarak basılmıştır. Eser, Mevlüt Arıkan’a ithaf edilmiştir.

Kitap, “İrtica Yazıları, Din Diyanet İrtica ve Aman İrtica Olmasın” başlıklı bölümlere ayrılır. Bu bölümlerde Türkiye’nin 1990 yıllarına kadar çoğu siyasi kesim tarafından dini irtica olarak görünmesinin toplumsal zararlarına dair görüşlerine yer verilmiştir. Esas olan İslamiyet’in gerici değil ilerici olduğunu, topluma yön veren temel unsur olduğunu belirtmek için o dönemde yaşanmış toplumsal ve siyasi olaylardan hareketle örnekler verilmiştir. Toplumda dinini icra edip, iman ışığında hayatlarını devam ettirmeye çalışanları irtica uygulayıcısı olarak görmenin yanlışlarını dile getirilmiştir. Bu irtica uygulamalarını yapan topluluğa karşılık, aslında olması gereken dinine bağlı bir milletin sesini ise şöyle dile getirilmiştir:

“ Siz küfür edersiniz, ben iman ederim.

Siz kızar saldırırsınız; ben sabrederim, beklerim.

Siz açılırsınız, ben kapanırım.

Siz azalırsınız, ben çoğalırım.

Siz kendinizi çürütürsünüz, ben gelişir gürbüzleşirim.

Siz yalan söylersiniz, ben hakkı savunurum.

Siz kandırırsınız, ben doğruyu söylerim.

---

¹⁷⁹ Düzdağ, **Yakın Tarih Yazıları**, s. 159.

Siz, benim için çalışan öz evlatlarıma saldırırsınız, ben onları kucaklar, bağrıma basarım.

Siz ne dersiniz deyin, ne yalanlar atarsanız atın; ben çoğalacak, yükselecek, gelişecek ve eski günlerdeki şanlı büyüklüğüme tekrar ulaşacağım...

Ben milletim, ben milletim!

Ben, milletim!..."¹⁸⁰

3.3.12. Düşman Acımaz

Eser, yazarın yakın arkadaşı Ahmet Yücel'e ithaf edilmiştir. İz Yayıncılık tarafından 1994 yılında 215 sayfa olarak basılmıştır. Beş bölüm halinde düzenlenen eser, Meşrutiyet döneminden başlayarak günümüze kadar Müslüman Türk milletinin, İslam maneviyatını yıkmaya çalışan tarihi vakalara, kişilere ve ırklara değinmiştir.

Müslümanların tarih boyunca düşmanları olduğunu belirtmiştir. Geçmişte Bulgarların, Sırpların, Rusların ve Yunanlıların, Osmanlının son dönemlerinde özellikle Balkanlardaki Müslümanlara yaptığı zulümlerin unutulmamasını üzerinde durulmuştur. Çünkü bizler ne kadar "İmam ahlakı"¹⁸¹ ile hareket edersek edelim düşmanlarımızın hep pusudadır. Sonrasında dış tehditlerin yanında bizim içimizde "laiklik" anlayışı altında dini değerlerimizi yok etmek isteyen "Saldırgan Laikler" olarak nitelendirdiği kişilere ve onların Kur'an ve ezan üzerinden yapmaya çalıştığı yıkımlara yer verilmiştir. Bu kişilerin böyle saldırgan tutum sergilemesinin nedeni, laikliğin "din ve dindara karşı olmak, dini her tezâhürü ve dindarca her hareketi tehlikeli, zararı önlenmesi gereken bir suç olarak görmek" şeklinde anlaşılması, milletimizin hayatını akıcı olmaktan çıkarmıştır. Milli düşünce ufkumuzu, aşılmaz duvarlarla çevrilip kapatmıştır.¹⁸²

Müslümanların ruhunu, içeriden başka bir koldan yıkmaya çalışan unsurların başında gelen, Yahudiler, Dönmeler ve Masonlara dair tespitlerini dile getirmiştir. Özellikle Yahudilerin Filistin'e saldırması, dönmelerin Sabatay Sevi ile kuruluşu,

---

¹⁸⁰ Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Aman İrtica Olmasın**, İz Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 185

¹⁸¹ Düzdağ, **Düşman Acımaz**, s. 9.

¹⁸² Düzdağ, **Düşman Acımaz**, s. 49.

Türkiye’deki faaliyetlerine ve Masonların Müslüman topraklarında yayılışına; Safahat kitabından bu konuyla ilgili alıntılara, Masonların kendilerine göre değiştirdiği “Primo” hikâyesinin aslına ve Mısır’da faaliyet gösteren Masonların yaptı faaliyetleri, Mehmed Ârif Bey’in eserlerinden örneklerle açıklamalara yer verilmiştir.

3.3.13. Türkiye’de İslâm ve Irkçılık Meselesi

Eser, Osmanlının son dönemlerinden başlayarak, 1970’li yıllara kadarki Müslümanlar arasındaki ırkçılık meselesine dair yazılara yer vermektedir. Cihad Yayınları tarafından 1976 yılında basılmış bu eser, 348 sayfadır.

Yazar eserin “Giriş” kısmında, Meşrutiyet döneminde meydana gelen fikir ayrılıklarının Müslümanlığa verdiği zararlara dair düşüncelerini belirtmiştir. Eser kendi içerisinde “Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Kitap” adı altında bölümlendirilmiştir. Birinci Kitap, Ahmed Naim Bey’in hayatına ve Osmanlının son dönemlerinde Arap ve Türk ırkçılığının yanlışlığına değindiği yazılarından oluşmaktadır. İkinci Kitap, Said Halim Paşa’nın hayatına ve “Buhranlarımız” adını taşıyan eserinin içindeki İslamlaşmak ve ırk-millet kavramlarına dair bölümlerinden oluşmaktadır. Üçüncü Kitap, Mehmed Âkif Ersoy’un hayatına ve Sebillürreşad mecmuasında İslamiyet içerisinde yaşanan ırkçılık ve milliyetçiliğe dair yaptığı ayet tefsirlerinden ve yazılarından oluşmaktadır. Dördüncü kitap, Bediüzzaman Said Nursi’nin hayatına ve onun ırkçılığa dair görüşlerini bildirdiği yazılarını içermektedir. Son olarak Beşinci Kitap, “Türk Yurdu mecmuası, Ahmed Cevdet Paşa, Yozgat gazetesi, Sebilürreşad, Yunus Nâdi, Ahmed Ağaoğlu, Ahmet Rasim, İmam Gazâli, Muhammed Hamidullah, Ömer Rıza Doğrul, N. Nazif Tepedelenlioğlu, Meryem Cemile, Sezai Karakoç”¹⁸³ İslam toplumlarında ırkçılık ve milliyetçilik üzerine yazılmış yazılarına yer verilmiştir.

---

¹⁸³ Düzdağ, **Türkiye’de İslâm ve Irkçılık Meselesi**.

3.4. HİKÂYELERİ

3.4.1. Kahraman Kardeşlerin Maceraları

Kahraman Kardeşler dizisi, Franklin Dixon takma ismiyle birkaç Amerikalı yazar topluluğu tarafından kaleme alınan bir macera dizisi olan Hardly Boys'un M. Ertuğrul Düzdağ tarafından Türkçeye uyarlanmış halidir.

Hardly Boys adlı dizide, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan bir dedektif ailesinin maceraları anlatılmıştır. Ailenin babası dedektiftir. İki tane oğlu Frank ve Joe Hardly babaları gibi genç yaşlarına bakmadan dedektiflik maceralarına yer verilmiştir. “Kahraman Kardeşlerin Maceraları” adı verilen hikâye dizisinde de Amerika'ya giden ve İslami değerleri layıkıyla yerine getiren Müslüman bir aile olan, dedektif Mehmet Kahraman ve oğulları on yedi yaşındaki Akif ve on beş yaşındaki Ahmet'in Baybort adlı kasabadaki dedektiflik maceraları anlatılmıştır.

Hikâyelerde geçen olayların aralarına milli ve dini bilgiler, duygu verici sözler yerleştirilmiş ve İslam'a aykırı yerleri çıkarılmıştır. Çıkarılanların yerine yeni bölüm ve şahıslar (Müslüman zenci bahçıvan Bilal ve Kahraman kardeşlerin macera arkadaşı olan oğlu Hamza gibi) eklenmiştir.

3.4.1.1. Kulede Çalınan Hazine

Eser, macera serisinin ilk kitabıdır. 187 sayfa olan bu macera yirmi bölümden oluşmuştur. Eser, genç dedektifler Akif ve Ahmet'in okul arkadaşları olan Chet'in otomobilinin çalınması ve genç dedektiflerin onu bulmaya çalışması ile macera başlamıştır. Kamyonetin çalınmasının ardından yapılan araştırmalar sonucunda olayın, Baybort kasabasındaki kule soygunu ile ilişkisi ortaya çıkmıştır. İki soygununda failinin ortak olduğu ortaya çıkmıştır.

Kule soygunu ve otomobilin çalınma olayını çözümlmeye çalışan Dedektif Mehmet Kahraman ve Oğulları Akif ve Ahmet çok sıkı çalışmışlardır. En büyük destekçileri ise evin annesi olan Ayşe Hanım, narin yapılı güzel bir kadındı. Ahmet kumrallığını annesinden almıştı. Müslüman Türk kadınının adeta bir temsilcisi olan Ayşe Hanım, tertemiz örtüsü, ondan daha temiz ve nurlu yüzü ve rahat uzun ve

kullanışlı elbisesi ile herkesin saygınlığını kazanmıştı.¹⁸⁴ Olaylar çözülmeye başlandığı esnada aile bireyleri üzecek bir gelişme yaşanmıştı. Kulede bulunan mücevher ve senetleri çalanların, Akif ve Ahmet'in sınıf arkadaşı Slim'in babası Bay Robinson olduğu düşünülerek tutuklanmıştı. Genç dedektifler, arkadaşlarının babası Bay Robinson'un hırsız damgası yedikten sonra kasabada artık iş bulamayacağından ve arkadaşları Slim'in başarılı bir öğrenci olmasına rağmen okulu bırakıp çalışmak zorunda kalmasına çok içerlemişlerdi. Bu işin peşine düşerek esas hırsız, babaları Mehmet Kahraman'ın desteği ile izini bulmaya başlamışlardı.

Kahraman kardeşlerin çabaları sayesinde hem Arkadaşları Chet'inde otomobili Kraliçe'yi kaçıran hem de Bay Appleget'in kule Kütüphanesindeki mücevher ile senetlerini çalan hırsızın, eski bir sabıkalı olan Jackley olduğunu bulmuşlardı. Senetleri ve mücevherleri Bay Appleget'e teslim ettikten sonra Bay Robinson'un masumluluğu kanıtlanarak hapisten çıkmıştır. Böylelikle Kahraman Kardeşler, başta babaları Mehmet Kahraman ve anneleri Ayşe Hanım'ı gururlandıran, çevresindeki herkesi mutlu eden başarılı bir dedektiflik serüveni yaşamıştır.

3.4.1.2. Uçurumdaki Ev

Macera serisinin ikinci kitabı olan eser, yirmi bölüm ve 176 sayfadan oluşmuştur. Kahramanlarımız Akif ve Ahmet'in zorlu dedektiflik maceraları bu kitapta da devam etmiştir. Genç dedektiflerin babası dedektif Mehmet Kahraman, Hindistan menşei bir ilaç firmasının üzerinden yapılan ve Türkiye, Orta ve Uzak Doğu¹⁸⁵ ülkelerinden Bayport'a kadar uzanan bir kaçakçılık suçu ile ilgili Akif ve Ahmet'ten yardım istemişti. Genç dedektifler sevinç içerisinde bu teklifi kabul etmişti. Öncelikle babaları Mehmet Kahraman konu hakkında çocuklarına bilgi vermiş ve bu olayın çok tehlikeli olduğunu belirtmişti.

Mehmet Kahraman, Bayport'ta kaçakçılık suçunu yapacak kişi olarak; uçurumda bir evi olan Pollit'in kötü yeğeni Snatman'dan şüphelenmişti. Hemen

---

¹⁸⁴ Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Kuleden Çalınan Hazine**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017, s. 28.

¹⁸⁵ Mehmed Ertuğrul Düzdağ, **Uçurumdaki Ev**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017, s. 9.

gençler, olayı çözmek için arkadaşları Chet ile birlikte kaçakçılığın yapıldığı limana gitmişti. Burada yaşadıkları olumsuz olaylardan dolayı evlerine dönmüşler. Daha sonra babaları Mehmet Kahraman risk alarak kimseye bir şey söylemeden evden ayrılmış ve kaçakçıların peşine düşmüştü. Babalarından uzun süre haber alamayan gençler buldukları ipuçları ile babalarını aramaya başlamışlardı. Bu süreçte Akif ve Ahmet'in yardımına arkadaşları Chet, Tony, Hamza, Phil ve Jerry koşmuşlar. Gençler şüpheli Snatman'nın amcasından kalan uçurumdaki eve girmek için harekete geçmişler. Çünkü babaların orada olduğunu ve kaçakçılık işlerinin merkezinin bu ev olduğunu düşünmüşler. Dedektiflik hislerinde yanılmayan Akif ve Ahmet, babalarının bu evde rehin alındığını görür ve onu kurtarmaya çalışmışlar. İlk denemelerinde yakalanan gençler babalarıyla birlikte Snatman ve adamları tarafından rehin alınmışlar. Kendilerini gözleyen adamın uyumasıyla birlikte, babalarının desteği ile kurtulurlar. Uçurumdaki evin çatı katındaki gizli bölmeye saklanmışlardı.

Chet, Tony, Hamza, Phil ve Jerry, arkadaşlarına yardım etmek amacı ile Sahil Güvenlik Güçleri'ne haber vermişlerdi. Uçurumdaki eve vardıklarında, Snatman'ın Mehmet Kahraman ve çocuklarını rehin aldığını söylüyordu. Evin etrafı güvenlik güçleri tarafından sarıldıktan sonra, Kahraman ailesi içeride bir atak yaparak Snatman'ı etkisiz hale getirmiştiler. Snatman tutuklanarak suçunu itiraf etmişti. Böylelikle kaçakçılığın başındaki adam yakalanınca Kahraman ailesinin dedektiflik işi başarıyla sonuçlanmış oldu.

3.4.1.3. Eski Değirmenin Sırrı

Macera serisinin üçüncü kitabı olan eser, yirmi dört bölüm ve 171 sayfadan oluşur. Bu hikâyede, Kahraman ailesinin sahte para basan bir kalpazanlık çetesini çökertmek için yaptıkları dedektiflik macerasına yer verir.

Kahramanlarımız Akif ve Ahmet, Orta Doğu ve Türkiye'de faaliyet gösteren büyük bir silah ve uyuşturucu kaçakçısı şebekesini takip ve yakalanmasıyla ilgili olarak iki haftadır evden uzakta¹⁸⁶ olan babaları Mehmet Kahraman'ı karşılamak için tren istasyonunda beklemişlerdi. İlk trende gelmeyen babalarına akşam evde sürpriz

---

¹⁸⁶Mehmed Ertuğrul Düzdâğ, **Eski Değirmenin Sırrı**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017, s. 7.

yapmak için pastaneci Abdullah Efendiden pasta alırken, ona verdikleri paranın sahte olduğu ortaya çıkmıştı. Çünkü istasyonda biri beş dolarını gençlere bozdurup sahte para vermiş. Bu duruma çok içerleyen gençler, babaları geldiğinde bu olayı ona anlatmışlardı. Dedektif Kahraman Bey bir şeylerin ters gittiğinin farkındaydı. Çocuklara bu durumu belli etmeden eve gitmişlerdi.

Akif ile Ahmet, arkadaşları Chet, Phill Bery ve Tony Prito ile kır gezisine piknik yapmaya gitmişlerdi. Kırdan dolaşmaları esnasında karşılaştıkları eski değirmendeki evden sesler geldiğini fark etmişlerdi. Yaşlı adam, Lester adındaki çocuğu azarlayıp duruyormuş. Sonrasında çocuk bu azarlamadan kaçmak için, nehrin yakınına gitmişti. Kısa bir süre sonra nehirden sesler gelmeye başlamıştı. Gençlerde hemen nehre koşarak düşen çocuğu kurtarmıştı. Yaşlı adam ve yanındaki diğer iki kişi gelip çocuğu kurtaran Akif ve Ahmet'i doğru düzgün teşekkür etmeden göndermişlerdi. Kasabaya birkaç haftadır gelen bu yabancıların tavırları Akif ve Ahmet'e tuhaf geldi. Eve döndüklerinde babalarının onlara kasabadaki kalpazanlık olaylarından bahsetti ve kendilerine bu olay ile ilgili yardım etmelerini istemişti. Genç dedektifler hemen işe koyulmaya başlamıştı. Buldukları ipuçlarından eski değirmendekilerin suçlu olduğunu düşünüyorlardı. Özellikle son olarak nehirde boğulmaktan kurtardıkları Lester ile tekrar konuşmaları, onların mantıklı düşündüklerini bir kez daha göstermişti. Hemen harekete geçip, gizliden eski değirmendeki eve girmişler. Çatı katından evin içini gözlemledikten sonra evin içinde sahte para basma makinelerinin olduğunu görüp babalarına ve polise haber verdiler. Eve baskın düzenlenmesi sonucunda kaçakçılar yakalanıp, hapse atılmıştı. Yanlarındaki çocuk Lester'ı da çete lideri Dock Amca küçükken yetimhaneden alıp evlat edinmişti. Amacı işleri Lester'a öğretip ileride kendi yerine geçirmekti. Çetenin çökmesiyle Lester da okula başlayıp kasabada devlet güvencesinde tekrardan okula başlayıp, Ahmet ve Akif ile arkadaş oldu. Kahraman kardeşler böylelikle bir macerayı daha sonlandırmışlardı.

3.4.1.4. Kayıp Arkadaşlar

Macera serisinin dördüncü kitabı olan eser, yirmi bölümden ve 191 sayfadan oluşur. Bu hikâyede Kahraman ailesinin Maceraperest gençleri Akif ve Ahmet,

Baybort kasabasındaki bir banka soygununu çözümlemişlerdi. Bu çözümleme esnasında yaşadıkları, şaşkınlık veren bir vaka onların iki tane maceraya atılmasına neden olmuştu.

Akif ve Ahmet, arkadaşları Chet ve Hamza ile İzci adlı tekneleriyle denizde gezerken, esrarengiz bir adamla karşılaşmışlardı. Adam teknesi ile onların teknesini rahatsız etmeye başlamıştı. Bu durumdan hoşnut olmayan gençler, adamın teknesinin üstüne gitmek istediler fakat sis ortaya çıkınca başarılı olamayıp sahile döndüler. Sonrasında Hamza ve Chet, Kahraman kardeşlerden ayrılıp eve gitmiştiler. Akif ve Ahmet eve giderken arkadaşları Chet ve Jerry'nin isteği üzerine, onların kostüm partisi için aldıkları kıyafetleri almak için Bay Frech'in kostüm dükkânına gitmişlerdi. O sırada Bay Frech'i dükkânında tehdit eden adamları görmüşlerdi. Çaktırmadan arkadaşlarının goril ve palyaço kostümlerini almışlardı. Dükkândan çıktıktan sonra banka soygunu görmüşler ve soyguncuların peşinden gitmişlerdi. Fakat yakalayamamışlardı. Soyguncular Akif ve Ahmet'in sürat teknesi İzci'yi de alıp kaçmışlardı.

Gece evlerine üzgün dönen çocuklar namazlarını kılıp âdet olunduğu üzere birer sayfa Kur'an-ı Kerim okuyup hemen uyumaya koyulmuşlardı. Sabaha doğru Akif'i Chet'in ailesi aradı ve eve gelmediğini belirtmişti. Kahraman kardeşler böyle bir şey olmadığını düşünüyorlarmış. Sabah polise gittiklerinde Chet ve Jerry'nin ortalıktan kaybolduğunu öğrenmişler. Onları bulmak için hemen harekete geçmişlerdi. Uzun bir arayış sonrasında ikisinin kaçırılmasının bankayı soyan kişilerle alakalı olduğunu tespit etmişler. Babaları Mehmet Kahraman'ın desteği ile olayı aydınlatmaya çalışıyorlarmış.

Sonunda uzun bir mücadele sonrasında banka soygunu suçluları Dükkâncı Bay Frech'in desteği ile yakalanmıştı. Hırsızlar çetesinin üyeleri, Fritz Stark, Pop, Beny, Duke ve Moran yanlışlıkla Akif ve Ahmet'in yerine Chet ile Jerry'yi kaçırmışlardı. Çünkü onlar Kahraman kardeşlerin arkadaşları için dükkândan aldıkları kıyafetleri, kendilerinin giyeceklerini düşünerek yanlışlıkla arkadaşlarını kaçırmışlar. Çete yakalandıktan sonra arkadaşlarının yerini bulan Kahraman kardeşler, banka soyguncularının bu kolu ile aynı anda ülke çapındaki bütün çete ele

geçmişti. Liderleri ve Kaliforniya'daki gizli yerleri de ele geçirildi.¹⁸⁷ Böylelikle Genç dedektifler yine Müslüman dedektiflerin gücünü göstermiş oldular.

---

¹⁸⁷ Mehmed Ertuğrul Düздаğ, **Kayıp Arkadaşlar**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017, s. 190.

SONUÇ

Yazın hayatı İstanbul Üniversitesi'nde okuduğu yıllarda başlayan M. Ertuğrul Düzdağ'ın, yazarlık kimliğinin oluşmasının temelleri lise yıllarında hocası Mahir İz sayesinde olmuştur. Düzdağ'ın İslami değerlerle ve edebiyatla hayata bakmasını sağlayan Mahir İz, ona eski harfleri öğreterek tarihimize ve edebiyatımıza ilgi duymasını sağlamıştır. Düzdağ ise bu öğretiler ışığında yaptığı çeşitli okumaları ve çalışmaları dâhilinde günümüzün önemli hatıra, araştırma ve inceleme yazarlarının başında gelmektedir.

M. Ertuğrul Düzdağ'ın hayatı üzerine yaptığımız incelemeleri “Doğumu ve Ailesi” başlığı altında topladığımızda, zorlu bir yaşam serüveninin olduğunu gördük. Küçük yaştayken anne ve babasının ayrılması, hayatının zorlu sürecinin başlangıcı olmuştur. Parçalanmış bir aile ortamında yetişmesi onun ileride aile kavramını, sanatının merkez konularına yerleştirmesini sağlamıştır. Bu anlayışla yazdığı “Müslüman Aile” kitabı, aile kurumunun İslami değerler altında nasıl olması gerektiğini ve anne-baba kimliğinin sorumluluklarını dile getirmiştir. Ayrıca çocukluk yıllarında İslami değerlerden uzak kalmasına rağmen, hocası Mahir İz'in sayesinde İslamiyet'in güzellikleri ile tanışma imkânı bulmuştur. İslam'ın güzelliklerini yaymayı ileriki yıllarda amaç olarak benimseyen Düzdağ, böylelikle kaleminin mürekkebinin daha çok bu yolda kullanmıştır.

Zorlu bir hayat serüveninden sonra Haydarpaşa Lisesi ve İstanbul Üniversitesi'nde aldığı eğitim sonrasında, kalem çizgisini oluşturmaya başlayan Düzdağ, bu çizgi üzerinde oluşturduğu eserlerinin merkezine toplumsal faydayı yerleştirmektedir. Eserlerini oluştururken birinci gaye olarak gördüğü faydacılık anlayışı etrafında hem geçmişe hem de geleceğe ışık tutmaktadır.

Toplumunu düşünür kimliği ile aydınlatmayı amaçlayan M. Ertuğrul Düzdağ, eserlerinde öğretici olmak adına kurduğu geçmiş ve gelecek köprüsünü, tarih ve edebiyat bilimlerinin temelleri üzerine oturtmaktadır. Bu temelin birleşimini sağlayan unsur olarak “hatıra” edebi türünü görmektedir. Hatıra, onun yazın dünyasında ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü hatıralar, bir millete geçmişini hatırlatan ve bunlardan ders çıkarılmasını sağlayan türlerdir. Bu nedenle yazar, önemli şahsiyetlerin hatıralarını derleyerek yazmayı kendine görev bilmiştir. Eserlerinde görevini yerine getirmek ve topluma yol gösterebilmek için siyasi, sosyal, dini, kültürel değerleri ile ön plana çıkmış “Ali Ulvi Kurucu, Mehmed Âkif Ersoy, Said Halim Paşa, Barbaros Hayreddin Paşa...” gibi şahsiyetlerin hatıralarına yer vermiştir.

M. Ertuğrul Düzdağ, hatıra dışında da eserler vermektedir. Bu eserlerin başında hikâyeleri ve araştırma-inceleme alanlarında yazdığı düzyazıları gelmektedir. Bu eserlerinin de mürekkebinde İslamiyet ve Müslümanlığa hizmet vardır. Hem hikâyelerinde hem de düzyazılarında bu hizmet ışığında; iyi bir Müslümanın, Mehmed Âkif’in Asım’ını temsil edecek gençliğin, iyi bir aile kurumunun nasıl olmasını gerektiğini anlatan hatıralara ve bilgilere yer vermektedir.

Hatıralarını ve düzyazılarını kanıtlar üzerine kuran M. Ertuğrul Düzdağ, eserlerinde nesnel veriler kullanır. Okuyucusuna sunduğu her düşünceyi sağlam ve gerçekçi kanıtlarla açıklamak adına; uzun, yorucu ve geniş sahalı bir araştırma planı dâhilinde ve bir tez titizliğinde eserlerini oluşturmuştur.

Çalışmamıza, M. Ertuğrul Düzdağ’ın İstiklal Marşı ve Çanakkale Şehitleri şiirlerini ayrıntılı bir şekilde yaptığı açıklamalarına yer verilmektedir. Ayrıca Hicretnâme eserine yaptığı açıklama ile onun eski harfli metinleri kurallarına ve anlamlarına göre okumakta ne kadar başarılı olduğu bir kez daha kanıtlanmıştır.

Tezimiz; hayatı, sanatı ve eserleriyle hem geçmişe hem de geleceğe ışık tutan Ertuğrul Düzdağ hakkında yapılan ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır. Bu çalışma ile hayatını, sanatını ve eserlerini incelediğimiz Düzdağ’ın; yazın dünyasında daha iyi anlaşılmasına vesile olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- AYAŞLI, Münevver, **İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim**, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- CİĞA, Kadriye, “**Ali Ulvi Kurucu Hayatı, Sanatı ve Eserleri**”, (“Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) Diyarbakır 2018.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Mehmet Âkif Ersoy**, Kapı Yayınları, İstanbul 2013.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Mehmet Âkif Mısır Hayatı ve Kur’an Meâli**, Şule Yayınları, İstanbul 2015.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Müslüman Aile**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-1**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-2**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-3**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2018.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Ali Ulvi Kurucu Hatıraları-4**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2018.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Aman İrtica Olmasın**, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Barbaros Hayrettin Paşa’nın Hatıraları**, Kapı Yayınları, İstanbul 2014.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Başımıza Gelenler – Mehmed Ârif Bey-**, İz Yayıncılık, İstanbul 2016.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Dönmeler Âdeti – Ahmed Sâfi-**, Kapı Yayıncılık, İstanbul 2016.

- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Dünden Yarına (İbret Aynasında Çehreler)**, Gonca Yayınevi, İstanbul 1978.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Düşman Acımaz**, İz Yayıncılık, İstanbul 1994.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Eski Değirmenin Sırrı**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Kayıp Arkadaşlar**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Kuleden Çalınan Hazine**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Mehmet Âkif Ersoy (Süleyman Nazif)**, Kapı Yayınları, İstanbul 2015.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları, Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı**, Kapı Yayıncılık, İstanbul 2012.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Tarafsız Değilim!**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2016.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Türk ve Arap –Çerkeşseyhizâde Halil Hâlîd-**, Kapı Yayınları, İstanbul 2016.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Türkiye’de İslâm ve Irkçılık Meselesi**, Cihad Yayınları, İstanbul 1976.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Uçurumdaki Ev**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2017.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Üstadım Mehmet Âkif- Muallim Mahir İz’in Hatıraları-**, MED Yayınları, İstanbul 2017.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Yakın Tarih Yazıları**, İz Yayıncılık, İstanbul 1997.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler**, İz Yayıncılık, İstanbul 2012.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Yakın Tarihimizde Irkçılık**, Kapı Yayıncılık, İstanbul 2013.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Yakın Tarihin İçinden**, Gonca Yayınevi, İstanbul 2016.
- DÜZDAĞ, Mehmed Ertuğrul, **Zağra Müftüsünün Hatıraları**, İz Yayınları, İstanbul 2015.
- DÜZDAĞ, Mehmet Ertuğrul, **Buhranlarımız ve Son Eseri-Said Halim Paşa**, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.

DÜZDAĞ, Mehmet Ertuğrul, **İstiklâl Marşı ve Çanakkale Şehidleri Şiirlerinin Açıklaması**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 1986. C.1. 7-16

İZ, Mahir, **Yılların İzi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1990.

OLGUN, İbrahim, “Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı”, **Türk Dili Dergisi**, C. 25. 403-427

OKAY, Orhan, “Hatırat”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1997, C. 16, s.445-449.

ÖZDEMİR, Emin, “Anı ve Anı Dilimiz Üzerine”, **Türk Dili Dergisi Anı Özel Sayısı**, Ankara 1972, S.246, s.398-402.

ÖZEN, İbrahim, “Hatıratın Hikâye ve Roman Türüyle İlişkisi”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 2017, S.1, s.233-255.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Osmanlıca Türkçe Sözlük**, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2008.

İNTERNET KAYNAKLARI

Bağcılar Belediyesi, Haberler, www.bagcilar.bel.tr.
<http://www.bagcilar.bel.tr/icerik/174/16749/siratimustakim-dergisinin-7-cildi-cikti.aspx> (4 Ocak 2019)

Mehmed Ertuğrul Düzdağ Biyografisi, www.biyografi.net.
<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=221> (4 Ocak 2019).

EKLER

Ek.1: Şiir Tahlilleri

İstiklâl Marşı¹⁸⁸

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;

Sönmeden yurdumun üstünde tüken en son ocak.

O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;

O benimdir, o benim milletimindir ancak!

Ey milletim! Üzülme, endişe etme, meraklanma... Göklerimizde şafaklar içinde dalgalanan al bayrağımız, yerinden inmeyecek ve milletimiz esir düşmeyecektir. En son yurttaşımız ölünceye kadar bayrağımızı yukarıda tutmaya ve istiklâlimiz için savaşmaya devam edeceğiz. Bayrağımız, milletimizin şeref ve sa'adettinin yıldızıdır... Benim milletim her zaman o şeref ve yücelik içinde yaşayacak ve yalnız bizim olan bu bayrak, daima göklerimizde parlayacaktır.

Çatma kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl,

Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet bu celâl?

Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl;

Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

---

¹⁸⁸Mehmed Ertuğrul Düздаğ, **İstiklâl Marşı ve Çanakkale Şehidleri Şiirlerinin Açıklaması**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Yayınları, S.1, s. 7-10.

Ey hilâl kaşlı güzel bayrağım! Sana kurban olayım, ne olur bana darılma... Neden bize böyle kızmış gibi, azarlar gibi bakıyorsun? Seni gökten indirmelerine izin vereceğiz, düşman ellerine bırakacağız mı sandın? Hayır! Benim kahraman milletim; senin sevgine ve güler yüzüne lâyıktır. Bu millet, hür yaşamak ve seni hür yaşatmak için çok kan döktü ve şu anda dökmektedir. Bize kaç çatar, senin için yaptığımız fedakârlıkları takdir etmezsen; dökülen kanlarımız sana helâl olmaz. Benim milletim, Allah’a inanır, ondan başkasını Tanrı tanımaz. Böyle inanan ve hürriyeti için kan döken millet, elbette istiklâl kavuşacaktır.

Ben ezelden beridir hür yaşadım. Hür yaşarım.

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!

Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner aşarım;

Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.

Ben, yaratıldığım günden beri hür yaşamış bir milletim. Başka bir milletin, beni esir edeceğini hayal edebilmesi için, ancak aklını kaçırmış olması gerekir. Çünkü ben, şimdiye kadar hiç esir olmadım... İstiklâlimi elimden almaya kalkışan olursa, kükremiş bir sel gibi coşarım. Etrafımı çevirmek isteyen setleri yıkar, aşarım. Beni dağlarla çevirmek isterseler, dağları yırtarım. Enginlere hapsedmeye kalkarsa, sığmam taşarım. Ben sarılmaya, çevrilmeye, hapsedilmeye, sınırlanmaya dayanamam. Yaşarsam hür yaşarım.

Garb’ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;

Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim var.

Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir îmânı boğar,

“Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar!

Batı orduları çelikten bir duvar gibi, tankları ve topları ile üzerimize yürüyorlarsa ne olmuş! Böyle şeyler bizi korkutmaz. Ben onların karşısında hepsinden üstün bir silâh ile çıkıyorum: Bu silâh benim îmân dolu göğsümdür! Onların gürültüleri, homurtuları, ulumaları seni ürkütmesin! Medeniyet maskesi

altında zayıfları ezen, insanları öldüren, sömüren bu canavar, böyle gerçek ve kuvvetli bir îmânı sahiplerini mağlûp edemez!...

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın;

Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.

Doğacaktır sana va'adettiği günler Hakk'ın...

Kim bilir, belki yarın... Belki yarından da yakın.

Arkadaş! Alçakların yurdumuza girmesine sakın izin verme! Onların vahşî hücumlarına karşı dur! Onlarla ölünceye kadar savaş... Böyle yaparsan Allah sana çok yakın zamanda zafer nasip edecektir. Çünkü Allah, sabreden ve korkmaktan savaşılan mü'minlere zafer vereceğini Kur'ân'da va'd etmektedir.

Bastığın yerleri “toprak!” diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.

Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır atanı.

Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı.

Şu üzerinde yaşadığın vatan, bu topraklar, öyle önem vermeden basılıp geçilecek yerler değildir. Bu toprakların altında, onun yolunda can vermiş yatan binlerce şehit var. Onları unutma!... Sen de o şehitlerden birinin oğlusun. Vatanına gereken değeri vermez, onu korumazsan; Şehit atalarını üzersin. Bu cennet vatanı, her ne pahasına olursa olsun korumalı, onu hiçbir şeyle değiştirmemelisin.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?

Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ!

Cânı, cânânı, bütün vârimı alsın da Hudâ,

Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.

Ben de neler söylemekteyim? İçimizde bu cennet vatanın uğruna canını feda etmeyecek kim var?.. Öyle bir kişi bile yok! Şimdiye kadar bu güzel vatan uğruna o

kadar yiğit canını seve seve verdi ki, toprağı sıksan, sanki şehitlerin kanı damlayacak gibidir... Allah bizi sevgili vatanımızdan ayırmasın!.. Canımızı verebilir, sevdiklerimizin acısına katlanabilir, her şeyi kaybedebiliriz; fakat vatan M-mahrumluğuna dayanamayız.

Rûhumun senden, İlâhî şudur ancak emeli:

Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli;

Bu ezanlar-ki şehâdetleri dînin temeli-

Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

Yârabbi! Senin yolunda bu vatan için ölen şehitlerin ruhları, yüce katından, sadece şunu diyorlar: Vatanıma düşmanlar girmesin, câmilerime yabancılar el sürmesin ve şahâdetleri benim dinimin temeli olan ezanlar, yurdumun üzerinde sonsuza kadar okunmaya devam etsin!.. Vatanım ve milletimin kıyamete kadar hür ve Nüslüman olarak yaşasın...

O zaman vecd ile bin secde eder varsa taşım;

Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,

Fıskırır rûh-i mücerred gibi yerden na'sım!

O zaman yükselerek Arş'a değer, belki başım.

Yârabbi! Bu dileklerim olur, vatanım hür ve milletim mü'min yaşamaya devam ederse... İşte o zaman, öldüğüme sevinirim ve eğer varsa, mezar taşım da coşkunkuluk içinde secdeye kapanır. Sevinç gözyaşlarım, savaşta aldığım yaralardan boşanır ve cisimsiz bir ruh gibi cesedim göğe yükselerek, sevinçli başım göğün en yüce katına erişir.

Dalgalan sende şafaklar gibi ey şanlı hilâl!

Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.

Ebediyyen sana yok ırkıma yok izmihlâl.

Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;

Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.

Ey şanlı bayrağım! İşte kahraman millerim canını verdi, dinini, vatanını ve istiklâlini kurtardı ve işte seni göklerden indirtmedi... İşte düşman vatanımıza giremedi ve işte ezanlar yurdumun her yerinde okunmaktadır!.. O halde, sen de artık şafaklar gibi al renginle, göklerimde hür ve mes’ud olarak dalgalan!.. Artık dökülen kanlarımız sana helâl olsun!.. Sana ve milletime artık esirlik yok!.. Daima hür yaşamış olan bayrağıma hür olmak ve Allah’a tapan, haktan ayrılmayan milletim için istiklâl, artık hiç vazgeçilmeyecek ebedî bir haktır.

Çanakkale Şehidleri¹⁸⁹

Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?

En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,

-Tepeden yol bularak geçmek için Marmara’ya-

Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya.

Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!

Nerde – gösterdiği vahşetle- “bu: bir Avrupalı”

Dedirir – yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,

Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi!

Çanakkale Boğazı’ndaki şu savaşın bir benzeri görülmüş müdür? Bu nasıl harp ki, yüzlerce gemi kuşatılıp dövülmekte olan ufacık bir kara parçasına, üzerinden geçip Marmara’ya inmek için, en kalabalık orduların dördü beşi birden saklanmaktadır.

Bu ne utanmazca bir yığınak ki, harp gemilerinden ufuk görünmüyor. Gösterdiği vahşetlikle hemen kendini tanıtan ve “ Bu, Avrupalıdır!” dediren yırtıcı, merhametsiz, sırtlan yığınları, nerede varsa; hapislerinden, kafeslerinden boşanıp toplanarak; buraya gelmişler.

---

¹⁸⁹Düzdağ, İstiklâl Marşı ve Çanakkale Şehidleri Şiirlerinin Açıklaması, s.11-16.

**Eski Dünyâ, Yeni Dünyâ, bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mahşer.
Yedi iklimi cihânın duruyor karşına da,
Ostralya'yla beraber bakıyorsun: Kanada!
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk:
Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.
Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...
Hani tâ'ûna da züldür bu rezîl istîlâ!**

Bütün kıt'aların insanları, beşeriyetin bütün cinsleri, hepsi burada! Bir tufan, bir mahşer kalabalığı ki, kum gibi kaynamakta...

Dünyanın her tarafından gelmişler, sana karşı duruyorlar Avusturalyalıyla Kanadalı yan yana görüyorsun.

Karşısındakilerin her şeyleri farklı, yüzleri, dilleri, renkleri... Kimi Hindli, kimi yamyam ve başka bir belâ... Fakat hepsinin aynı olan ve onları birleştiren ortak bir özellikleri var: Vahşet!

Böyle alçakça bir istîlâdan vebâ bile utanır.

**Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûk-i asîl
Ne kadar gözdesi mevcûd ise hakkıyla sefil,
Kustu Mehmedciğin aylarca durup karşısına;
Döktü karnındaki esrârı hayâsızcasına.
Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...
Medeniyet denilen kahbe, hakîkât, yüzsüz.
Sonra mel'undaki tahrîbe müvekkel esbâb,
Öyle müdhiş ki: Eder her biri bir mülkü harâb.**

Ah o, asaletine övgüler yağdırılana yirminci asır yok mu! İşte onun övdüğü şeylerin hepsi en alçak en aşağı varlıklardır.

Bunlar, yirminci asır temsil eden o sefil varlıklar, Mehmedciğin karşısında durup, aylarca hırslarını, gayzlarını kustular; iç yüzlerini hayâsızca ortaya döktüler.

Maske yırtılıp gerçek yüzleri ortaya çıkmasaydı, biz ona hayran olmaya devam edecektik. Ama şimdi gördük ki, medeniyet denilen bu döneke yalancı, utanmaz bir sahtekârdır.

Üstelik lâ'net olasının elindeki tahrip edici silâhlarının her biri, bir memleketi harap edecek kadar korkunç.

Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;

Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;

Bomba şimşeklerin beyninden inip her siperin;

Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.

Yerin altında cehennem gibi binlerce lâğam.

Atılan her lâğamın yaktığı: Yüzlerce adam.

Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;

O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkâz-ı beşer...

Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el ayak,

Boşanır sırtlara vâdîlere, sağnak, sağnak.

Ötede yıldırımlar, ufuklar parçalanırken, beride zelzeleler yerin altını üstüne getiriyor. Siperlerin tepesine düşen bombalar, aslan Mehmetçiğin göğsünde patlayıp sönüyor. Yerin altına cehennem gibi yüzlerce lağam açılmakta ve patlatılan her lağam yüzlerce adamı öldürmekte...

Gökler ve yere ölüm indiriyor ve yerler göğre ölü püskürtüyor! Bu ne müdhiş bir tipi! Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak... İnsan parçaları havaya savrulmakta ve sırtlara, vadilere sağnak gibi yağmaktadır...

**Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,
Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seller.
Veriyor yangını, durmuş da açık sînelere,
Sürü hâlinde gezerken sayısız tayyâre.
Top tüfekten daha sık, gülle yağın mermiler...
Kahraman orduyu seyret ki bu tehdîde güler!
Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından:
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat îman?
Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm?
Çünkü te'sis-i İlâhî o metîn istihkâm.**

Zırhların arkasına saklanmış olan alçaklar, yıldırım yaylımı halinde tufanlar ve alevden seller saçarak etrafı yakıp yıkıyorlar. Sürüyle dolaşan sayısız uçak, aşağıdaki korumasız açık göğüslere yangınlar gönderiyor. Bu savaşta, tüfekten çok top ve mermiden çok gülle var...

Fakat şu kahraman orduya bak ki, o dehşetli silâhlara ve bu tehditlere aldırmayarak, gülüyor! Korunmak için çelik siper istemediği gibi, düşmanı karşısında sinip saklanmayı düşünmez bile. Çünkü onun göğsündeki imanı, kat kat kaleler gibi sağlamdır. O iman zapt edilemez ve o iman sahibi korkutulamaz!

Hangi kuvvet böyle bir imana boyun eğdirilebilir? İşte bu imkânsız! Çünkü o, Allah yapısıdır.

**Sarılır, indirilir mevki'-i müstahkemler,
Beşerin azmini tevkîf edemez sun'-i beşer;
Bu göğüslerse Hudâ'nın ebedî serhaddi;
“ O benim sun'-i bedîim, onu çiğnetme” dedi.
Âsım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek:
İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek.**

İnsan yapısı olan en sağlam müstahkem mevkiler bile, sarılıp zapt edilebilir; insanın büyük azmi karşısında insan yapısını engeller duramaz. Fakat Mehmetçiğin göğsü, Hakk'ın dinini ebediyete kadar koruyacak plan İlâhi bir yapı, İlâhi bir serhaddir! Cenâab-ı Hak, bu serhad için! “ O benim en güzel eserim ve eşsiz bir eserimdir, onu çiğnetmem!” diye emretmiştir.

Âsım'ın genç nesline güveniyordum ya, evet, işte o nesil buna lâayık olduğunu gösterdi... Yılmadı, dönmedi ve işte milletin nâmusunu çiğnetmedi. Hiçbir zaman da çiğnetmeyecek.

Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...

O rükû olmasa, dünyâda eğilmez başlar,

Yaralanmış temiz alnından, uzanmış yatıyor,

Bir hilâl uğruna yâ Rab, ne güneşler batıyor!

Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!

Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.

Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i...

Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.

İşte bak, dağlar taşlar, her yer, şehitlerle dolu. Allah'ın huzurundan başka yerde eğilmeyen başlar, temiz alınlarından yaralanmış, yatıyorlar... Ya Rabbi! Senin yüve dininin sevgili hilâli için, her biri bir güneş olan nice kahraman kendini feda etmektedir.

Ey bu vatan toprağı için vurulup ölen asker! Cennetteki ecdâdın gelip, seni temiz alnından öpse, buna layıksın. Sen ne büyüksün ki, canını vererek “tevhîd”i, Allah'ın birliğı inancını yok olmaktan kurtardın. Sen bu hizmetinle Bedir savaşı gâzilerine benziyorsun.

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?

“Gömelim gel seni târîhe” desem, sığmazsın.

Herc ü merc ettiğın edvâra da yetmez o kitâb...

Seni ancak ebediyyetler eder istîfâb.

Ey şehit! Bu büyüklüğün ve şânınla, seni nereye gömebiliriz? Sana dar gelmeyecek bir mezarı, kim yapabilir?

Seni tarihe koymak istersek, sığmazsın... O kitap, değil senin varlığına, senin yaptıklarının hikâyesine bile kâfi gelmez!

Seni ancak, sonsuzluklar içine alabilir.

“Bu, taşındır” diyerek Kâbe’yi diksem başına;

Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;

Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ namıyla,

Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyla;

Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan,

Yedi kandilli Süreyyâ’yı uzatsam oradan:

Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına,

Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,

Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;

Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem;

Tüllenlen mağribi, akşamları sarsam yarana...

Yine bir şey yapabildim, diyemem hâtırana.

Ey şehid! Sen, sonsuzluklar içindeki mezarında yatarken, başucuna Kâbe’yi, taşın olarak diksem... Rûhumun İlâhî ilhamlarını duyurak, taşına yazsam... Gökyüzünü bütün yıldızları ile getirip, kanayan lâhdinin üzerine örtsem... Mor bulutlardan türbene yavan yapsam ve yedi kandilli Sürreya’yı oraya taksam... Sen bu âvîzenin altında kanına bürünmüş uzanırken, gece mehtâbı yanına getirsem ve türbedârın gibi sabaha kadar bekletsem... Gündüzleri sana güneşi âvîze etsem... Ve akşamları kızıl ufku tüllerini, yarana sarsam...

Evet, bunların hepsini yapabilirsem... Yine de sana senin hâtırana yaraşır bir şey yaptığımı söyleyemem.

**Sen ki, son ehl-i salibin kırarak savletini,
Şark'ın en sevgili sultânı Selâhaddîn'i,
Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran...
Sen ki, İslâm'ı kuşatmış, boğuyorken hüsrân,
O demir çenberi göğsünde kırıp parçaladın;
Sen ki, rûhunla beraber gezer ecrâmı adın;
Sen ki, a'sâra gömülse taşacaksın... Heyhât,
Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihât...
Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
Sana âgûşunu açmış duruyor Peygamber.
Bunu söyleyemem, çünkü...**

Sen o kahramansın ki, son Haçlı seferinin hücumlarını durdurdun ve – ceddin Kılıç Arslan gibi- Şark'ın en sevgili sultanı Selâhaddîn'i yiğitliğine hayran ettin.

Sen o kahramansın ki, felaketler ve ümitsizlik, Müslümanları kuşatmış boğuyorken yetiştin ve o demir çemberi göğsünde kırıp parçaladın.

Sen, şanlı adı ruhuyla beraber bütün kâinatı dolaşan bir kahramansın.

Sen ki, asırlara, tarihlere gömülse, taşacak bir büyüklüğün sâhibisin... Bu ufuklar sana yetmez ve bu fezâ seni almaz... O halde:

Ey şehid oğlu şehid! Benden mezar isteme... Sana mezar gerekmez: Çünkü,

Peygamber, kucağını açmış, Cennet'te, seni beklemektedir.

EK 2: Hüseyin Râci Efendi'nin “Hicretnâme” Eserinin Açıklaması

HİCRETNÂME¹⁹⁰

1. Zîver-i serlevha-i Nazm-ı Kadîm

Bismillâhir rahmânir rahîm

2. Nâğme-i şîrîn-i mehâmid-edâ

Zemzeme-i şükr ü senâ ve duâ

3. Hazret-i Hallâk'a sezâdır hemîn

Kâdir ü Kayyûm ü cihân-âferîn

4. Mâlik-i mülk-i dü-cihanyan odur

Nâzım-ı manzûme-i devran odur

5. Dilediği bendesini şâh eder

Her ne eder ise ol Allâh eder

6. Kimin eder hâk-i mezellette zâr

Kimisini halka hudâvendigâr

7. Bârîka-i kudret-i hemvâresi

Dest-i atâ kabza-i kakhhâresi

---

¹⁹⁰ Düздаğ, **Zağra Müftüsünün Hatıraları**, s. 240-284.

8. Mihr ü meh ü encümü kıldı çerağ

Şa'sa'alandı bu yüce nüh otağ

9. Çünbüş-i ecrâm ü sükûn-i esîr

Şîvesine sâbit ü seyyâr esîr

10. Kat'-ı menâzil edip âhir hilâl

Bedr olur kadir bulur mâh-ı visâl

11. Şems-i duhâ gündüzü tenvîr eder

Bedr-i semâ geceyi tevkîr eder

12. Yâbis ü ratb ile bürûdetle harr

Buldu nizâm âlemini hayr ü şerr

13. Rahmet-i Bârî'yi mübeşşir riyâh

Feyz-i İlâhî'yi müneşşir sabâh

14. Sec' ile gûyan haşarât ü tuyûr

Vezn ile raksan varak-ı bî-şuûr

15. Katrayı ummân kılan zâtıdır

Zerreyi tâbân kılan zâtıdır

16. Nutk ile insânı serefrâz eden
Akl ü zekâ fazl ile mümtâz eden

17. Âlemi yek lâhzada berbâd eder
Lemh-i basarda yine îcâd eder

18. Zâlimi sevmez sever âdilleri
Zâhire bakmaz gözetir dilleri

19. Hikmetine ermez ukûl-i beşer
Kudretine beste bütün hayr ü şer

20. Ra'd-i semâ berk-ı vegâ gâh eder
Nice nüfûsun dem-i pâkin heder

21. Kahrı zuhûru sebab-i herc ü merc
Bin ayak olur bir ayak yerde derç

22. Sath-ı zemîni ki eder gülsitan
Berd gehî germ ile dûzahnişan

23. Sayf ü şitâ mâtem ü ferhan olur
Şâm ü seher rûz-i dırahşan olur

24. Kabza-i kahrında zebun kâinât
Lûtfu verir halka ümmîd-i necât

25. Kulların afv eyle eyâ zât-i pâk
Mazhar-ı lûtf eyle vü kılma helâk

Tasliye-i Mefhar-i Kâinât
Aleyhi Ekmel-üt Tahîyyât

26. Gevher-i yektâ-yı salât ü selâm
Olsun o Fah-i Rusûl'e ber-devâm

27. Seyyid-i sâdât- nebî bü'l-beşer
Nûr-i cemâliyle cîhan buldu fer

28. Ahmed ü Muhtâr ü imâm-ı rusûl
Fahr-i cihan bâis-i îcâd-i küll

29. Pâdişeh-i efser-i levlâk odur.
Hem sebeb-i hilkat-i eflâk odur

30. Dâi illâllâh ü sirâc-i münîr
Şâhid ü hâdî vü raûf ü beşir

31. Göklere çıktı gezerek Arş’a dek
Pâyine yüz sürdü felekle melek

32. Cenneti seyr etti o sidre-mekâm
Levh ü kalem verdi ona hep selâm

33. Bi’seti itmâm-ı mehâmid için
Makdemirdir halka fevâid için

34. Gurbet ü hicret değil âr ümmete
Hicret anın sünnetidir millete

35. Emr-i cihâd efdal-i a’mâlimiz
Kâr-ı gazâ mûsil-i ikbâlimiz.

36. Ümmeti uğrunda o Hayr’ül Beşer
Çekti nice zahmet ü renc ü keder

37. İster isen iki cihanda necât
Tut yolunu ver ona her dem salât

38. Salli alâ seyidine-l Mustafa
Salli alâ melceine-l mücteba

39. Salli alâ şâfi’i yevm-in nuşûr

Salli alâ kâşifi mâ fi’s-sudûr

40. Salli alâ men hüve hayr’ul enâm

Mâ-tala’a-ş şemsu bilâ infisâm

41. Sümme alel âli ve ashâbihi

Ve-l hulefâi ve li-ahbâbihi

42. Râci-i eltâf ü atâdır fakîr

Ey Şeh-i Levlâke sen ol destgîr

Âgâz-ı Kelâm fî Beyân-i Muhâceret-i Enâm

43. Ey vatanından olan âvâreler

Hicret ile hasta ve bîçâreler

44. Mâmeleki düşman elinde kalan

Zengin iken bir pula muhtaç olan

45. Her ne emîr olsa eden inkıyad

Hıfz-ı vatan uğruna germiş kanad

46. Gaflet ile memleketinde mukim

Bilmedi varmış bu azâb-ı elîm

47. Hayrete düşmüştü soğuktan cihan
Bir gece Balkan'ı geçip nâgehan

48. Rus ile Bulgar-ı sitem-pişeler
Etti hücum âh o bed-endîşeler

49. Titreyerek gece yarısı hemin
Çıktılar evden hepisi pür-enin

50. Terk-i vatan etmeye mecbûr olup
Eşk-i tehassür dökerek dûr olup

51. Yalın ayak, çıplak ve açlık ile
Yollara düşmüştü sabîler bile

52. Gâh koşar, gâh düşer nâtüvan
Cümle soluk soluğa ez-bîm-i can

53. Attı kucaktan çocuğun anneler
Kaldı kar üstünde o dîr-dâneler

54. Karda donup yolda kalan bî-hisâb
Görmedi bu tarzda dehir inkılâb

55. Rûz-i Haşir sanki üfürüldü Sûr
Yevmeizin yub'asu men fi'l-kubûr

56. Düşmen-i bî-din ise ta'kîb eder
Bulduğu ma'mûreyi tahrîb eder

57. Seddi harâb eyledi Ye'cûc bu kavm
Kıldı bütün âlemi meflûc bu kavm

58. Cümlesi Deccâl-meniş-i müfsidîn
Zâlim ü gâretger ü bî-rahm ü dîn

59. Soydular erdikleri kervanları
Yaktılar öldürdüler insanları

60. Böyle perîşan dökülüp merkeze
Eylemedi kimse terahhum size

61. Terk edip evlâdım eşyâsını
Oğlu bıraktı ana babasını

62. Cümle görürken sizi zâr ü melûl
Etmedi bir ferdi demiryol kabûl

63. Bir nice gün böyle pür ızdırâb
Beklediniz karda ne hord ü ne hâb

64. Naklinize âhir emir verdiler
Neyleyeyim kanınıza girdiler

65. Sanki demiryolu muhâcir taşır
Yolda durur gitse de ağır ağır

66. Edirne'den Sirkeci'ye dinle sen
On iki sâatte gelirken tren

67. Gelmez idi haftada bile buyol
Yanar ise meyyit idi sağ ü sol

68. Dopdolu vagonların içi dışı
Baksa sanır Vakvak Ağacı kişi

69. Baş başa, omuz omuza merd ü zen
Çarh bozuk kalmadı asla düzen

70. Lohsa kimi vaz'ı -ı hamil etmede
Hasta kimi âhirete gitmede

71. Tâkat olunmaz bu gibi dil-fikâr

Sayıya gelmez nice ahvâl var

72. Fikri mücerred dili pür-hûn eder

Hâtırası herkesi mahzûn eder

73. Böylece yolda telef ola ola

Düştü nice bin kişi İstanbul'a

74. Verdi bu ahvâl-i esef-iştimâl

Ehl-i İstanbul'a be-gâyet melâl

75. İnsan olup etmez olur mu keder

Vak'a ise mermere te'sîr eder

76. Sirkeci'ye koştı sigâr ü kibâr

Hizmet ederler idi bi'l-iftihâr

77. Mülkiyenin âferin efrâdına

Erdi muhâcirlerin imdâdına

78. İngiliz erbâb-ı hamîyyetleri

Sâika-i şefkat ü gayretleri

79. Hasta ve çocukları donanları
Sıcak odaya koydular anları

80. Verdiler etfâle şekerli çörek
Ref' ola vahşetleri lûtf ile tek

81. Çorba, sıcak çay edip ikrâm hep
Eylediler def'-i melâl ü ta'eb

82. Bâ-y ü gedâ, pîr ü tûvânâ, kamu
Demediler hiç birine dur geru

83. Bir şey eliyle taşımazlar iken
Çok var idi sırtı ile yük çeken

84. Lûtf ile iskân ederek herkesi
Gözetiyorlar idi pîş ü pesi

85. Gördü bu gayretleri çarh ü zemin
Okudular cümlesine âferin

86. Hak bu ki gayretleri fevk-al alâ
Doğrusu tahsîne sezâdır sezâ

87. Bazı muhâcirleri taltif-künân

Yanına aldı küberâ-yı zaman

88. Kab ü kacak, nân ü nemek verdiler

Elbise yorgan ve döşek verdiler

89. Rahatı terk eylediler rûz ü şeb

Hizmet-i mihmâne koşarlardı heb

90. Ehl-i keremden nice sâhip-atâ

Besledi çok âdemi subh ü mesâ

91. Aldı evine kimi bâd-i hevâ

Kimi de akrânından edip hayâ

92. Kimi verip hanesin aldı kira

Kimi caba verdi kazandı dua

93. Bâzı eve koydular icbâr ile

Sormadılar sâhib-i dâra bile

94. Bâzıları evden eve atılır

Yûsuf-i Ken'an'dır ucuz satılır

95. Hâne, konak, yalılara koydular
Pâk verip pisterini soydular

96. Vâlid ü mâder gidip Anadol'a
Oğlu, kızı geldiler İstanbul'a

97. Ağlayarak birbirin arar gezer
Nâleleri yüreği üzer ezer

98. Ana-baba günü kıyâmet-nişan
Tuttu felek kubbesin âh ü figan

99. Oldu serâser Rumeli herc ü merc
Bin bir ayak bir araya cem' ü derç

100. Doldu muhâcirle sokaklar kamu
Câmi ve avluları hep dopdolu

101. Kaldırım üstünde çoğu kaldılar
Yaşta yağışlarda soğuk aldılar

102. Bâzı muhâcirileri bulunca yer
Câmi' ü mekteplere de koydular

103. Öyle güzel ma'bed-i feyz-âveran

Pislik ile âhıra döndü herman

104. Böylece olsa nerede izdiham

Şüphe mi var ede nezâfet devam

105. İşte hatâ oldu bu tedbirde

Çâre ne varmış bu da takdirde

106. Tuğlalar üstünde yatarlardı aç

Örtüsü yok döşegi yok lâ-ilâç

107. Oldu kötürüm kimi ishâl hem

Fikr ile dîvâne kimisi verem

108. Âh o rutûbetle bürûdetten âh

Hastalanıp öldü çoğu vâh vâh

109. Gitti bu vechile nice mâl ü can

Vâh yazık ortada kaldı ziyan

110. Sırtına giydiğini tebdîl için

Başkası yok kirlisini yıkasın

111. Elde yok, avuçta yok, ayakta yok

Yok ne bilir evdeki çoluk çocuk

112. Böyle felâketle perişan-şu'ûr

Kalmadı bir ferdde zevk ü sürûr

113. Etti bu hâlât nice gün devam

Mahşere dönmüştü sokaklar tamam

114. Dehşet ile ehl-i İstanbul hele

İçlerine düşmüş idi velvele

115. Geldi Ayastafanos'a Rûsiye

Sıktı ahâliyi o rûy-i siyeh

116. Maksudı İstanbul'u almak idi

Mahv edip İslâm'ı o kalmak idi

117. Yerlilerin hep çoğu havf ettiler

Üsküdar'a, Çamlıca'ya gittiler

118. Beyhûde a'dâya verildi fütûh

Sekte gelip kalmadı bir işte rûh

119. Böyle gavâilde Felâtun hâkim

Aczini izhâr eder aklın dü-nîm

120. Gözleri doldurmuş aduv korkusu

Merkezi olmuştu muhît ordusu

121. Hayrete dalmış nice yüz bin kişi

Meşgul erâcîf ile bilmez işi

122. Fitne kopar havfı ise herkese

Bâr-ı girandı o kuru vesvese

123. Türk, Pomak, Kıptî-i bîçâregân

Vapura istif edilir bî-emân

124. Zevceyi zevcinden ayırıp hermin

Sürdüler, Asya'ya bâîd ü yakîn

125. Çerkesi, Tatarı umûm üzre hep

Attılar Anadolu'ya der-akeb

126. Hud'a-i a'dâ o dilâverleri

Rumeli'den eyledi tard ü berî

127. Hıfz-ı reâyâyı teahhüd eden
Sorup arayamadı gitti giden

128. Hâmî-i millet o kerîm ulular
Bakmadılar millete devletlular

129. Düşmen-i din yıktı bu ma'mûreyi
Eyledi rüsvâ nice mestûreyi

130. Oldu yarım milyon ehâli telef
Yer gök eder âh bu hâle eser

131. Hetk olup ırzı nice bîçâregân
Süt kuzusun attı kar üzre ziyan

132. Ma'bed-i İslâm ü mekâbirleri
Gazino kârhâne yapıldı yeri

133. Kim idi bu zulm-i sarîha sebep
Lâ'net o bed-tıynete bilmem aceb

134. İşte şaşıp kaldı bu yüzden cihan
Hayret i le derler idi el-eman

135. İrzimizi canımızı hıfz için

Bâb-ı terahhum diye geldik bugün

136. Sanmış idik uluları çâresâz

Ehl-i niyâze kapılar cümle bâz

137. Bilmez idik hâl dîğer-gûn imiş

Lûtf u hamîyyet kuru mazmûn imiş

138. Hâlini arz etmeye yoktur mesâğ

Yanlarına girme efendim yesâğ

139. Etme cefâ hâli perîşanlara

Sen deme hayvan kuzum insanlara

140. Havf bizi buraya celb eyledi

Düşman ise varlığı selb eyledi

141. Devletimiz şefkati emr-i bedîd

Var mı bize gayri melâz ü ümîd

142. Gelmededir günde nice kâfile

Çâresi yok üzme dilin nâfile

143. Kondular ahıra, Deve Hanına
Nicelerin girdi bu han kanına

144. Çünkü bu beş yüz senelik köhne han
Bir gece çöktü o bina nâgehan

145. Nice kişi bunda da oldu telef
Şîve-i takdîr bu etme esef

146. Câmi' ü mescidde yatan ehl-i din
Zucret ü hicretten ederler enin

147. Derdimize derman olur kimse yok
Kaldı hemen bizde kuru bir soluk

148. Lûtf edip â'yân, kibâr ü ricâl
Hâtırımızı eylemiyorlar suâl

149. Aklı değil başta hem endîşe yok
Derd ü mesâib ise gâyetle çok

150. Bir araya gelse ikisi hemîn
Ağlayarak derdi bunu bil yakîn

151. Hürmet ederken küberâ ey peder

Yoktu hakâret bize renc ü keder

152. Zengin iken râğbetimiz var idi

Hâtırımız her biri sorar idi

153. Pâk idi bunlar vatanında temiz

Burada pis oldu o kavm-i azîz

154. Vergi verirken hepimizdik ağa

Pâk, temiz terbiyeli beybaba

155. Eylediler halkı dilenci yazık

Aç ölüyor cümle yok ekmek azık

156. Hayf İstanbul bizi gördü sakîl

Defimize her dem aranır sebîl

157. Yüz çevirip başladılar câbecâ

Pis muhâcir demeye nâ-revâ

158. Fevkine bakmak kişinin âdeti

Sanma iyi şey cühelâ gayreti

159. Bedleyen insanı har-ı bî-temyîz

Bâri bize pis diyen olsa temîz

160. Mahz-ı muhâcir diye dellâkler

Koymadı hammâma ol nâ-pâkler

161. Her birine başka keder ettiler

Erkeği, kadınları incittiler

162. Âkıbet-endîş olan ehl-i ukûl

Böylece alçaklığı etmez kabûl

163. Böyle sözü nâtık olan bî-gümân

Sifle vü kec-tab' denî-meşrebân

164. Bana bugün ise yarın da sana

İğne ise sana çuvaldız bana

165. Dalgadır işte bu da yâhû geçer

Her ne ekerse kişi onu biçer

166. Sen de bu keşîdesin ey bîhaber

Halk batarsa sana yok mu keder

167. Emr-i ma'îşette muhâcirleri

Bak o felâketzede tâcirleri

168. Vakti hoş olanlara yok diyecek

Lîk çoğu bularnıyar yiyecek

169. Bunların infâkına rûz ü şebân

Sarf-ı nukûd etti hükûmet hemân

170. Bâzısı ekmek kimi para alır

Akşama doyarsa sabah aç kalır

171. Çünkü bu nanpâreyi her gün her ay

Sanma alır yoksuzu kolay kolay

172. Safha-i hurşîde yazı yazmadır

İğne ile sanki kuyu kazmadır

173. Bir iki yüz kimse kapıda durur

Hey'et ise hayret içinde durur

174. Para yetişmez bunu yok anlaya

İçeriye hamle ederler heman

175. Böyle gidip gelmede komisyona
Kimi denâatle sapar oyuna

176. Ehl-i hayâ âciz erâmil müdâm
Sûziş ile etmede arz-ı merâm

177. Darılıp incinmemeli her söze
Almalıdır her şeyi lâbüd göze

178. Geh koğulup geh söğülür ise de
Küsmemeli hem döğülür ise de

179. Akşama dek bekletip âhırına
Gelmedi derler bakınız yarına

180. İşte bu gün işte yarın gel sözü
Etti muhâcirleri dul öksüzü

181. Sattı nesi varsa yedi çâresiz
Gurbet elinde ne olur pâresiz

182. Dâr ü diyârından uzak edip âh
Eylemesin kimseyi muhtaç İlâh

183. Nice tvanger nice sâhib-kerem
Gurbete düşmüş yok elinde direm

184. Memleketinde yaşamış bî-ftr
Vüs'at-i hâl ile ferh  fahr

185. Bilmez idi dyk-i ma'šet nedir
Emr-i teayyşte zarûret nedir

186. Böyle zevtn işi müşkil kati
Br Hd def' ede bu usreti

187. Ehl-i kerem yařadı ehl-i at
Mşkili avuç açıp olmak gedâ

188. Sabr ederek alıĝa bir iki gün
Gz kararır, teni zr  zebun

189. Gece karardıkta o sâhib-edep
Bâzı kapıdan eder ekmek talep

190. Hem biri görür diye eyler telâş
Halk arasında ola esrr fş

191. Ehl ü iyâlin düşünür hâlini

Çıplak, aç girye-i etfâlini

192. Kimi tese'ül edemez zehr içer

Kimisi açlık ile ölür gider...

193. İki kadın a  kalarak n t v n

Kendisin atmış denize pek ziyan

194. Nefsini bu vechile itl f eden

 o alıyor semt-i fen ya giden

195. Gitgide artıp bu ziyan oluyor

Millet-i İslâm fen  buluyor

196. Halkı  a ırttı bu muhâcir i i

Bulamadı   re buna bir kişi

197. Mümkün olur mu yo u var eylemek

Kâdir olur mu buna ins   melek

198.   re bulunmak ise emr-i muh l

Çünkü zaman vakt-i zuh r-i Cel l

199. Sarsar-ı kalır ile felek bî-karar
A'ciz-i mahlûk beşer ne yapar

200. Mağfiret-i Hakk'ı taleb etmeli
Doğrusu bu doğru yola gitmeli

201. Neylemeli yok bunu iz'ân eden
Cürmümüz idi bizi nâlân eden

202. Hikmeti ol kimse ki dâna değil
Manzara-i ibreti bînâ değil

203. Nîk ü bedi fark edemez niceler
Köşe başında oturur geceler

204. Dertleşip ağlaşıp serseri
Yoldaşıma söylemede her biri

205. Bir iki her dâirede bulunur
Terbiyesiz sözü acı bî-şu'ur

206. Semtimizin de bu dil-âzârı var
Terbiyesizlikte halî'-ül izâr

207. Tab'ı denî küfr eder amma dili

Zîr-ı begalde haçı, Hacı Deli

208. Sureti insan velî nesnâstır

Sîreti vesvâs ile hannâstır

209. Horlamada merd ü zenin yüzüne

Kelb tahammül edemez sözüne

210. Hızır ya İlyas sanırdık hemi

Alçak imiş bilmez idik hey gidi

211. Yok ola kendi fukara kurtula

Her neye lâyıkça cezasın bula

212. Geç bunu da bahse devam eyle gel

Müntakim Allâh'dır azze ve cell

213. İşte muhâcirlere verip ezâ

Başladı tahkîre ganî ve gedâ

214. Evden atar yolda söğür oldular

Bazı komisyonda döğür oldular

215. Bak hele zaptiyesiyle çavuşu

Lûtf ile var mı fukaraya işi

216. Sâhib-i hâcâtı hep iter kakar

Meclise kim para verirse sokar

217. Mülkiyede çok yine hâtır-nüvâz

Zaptiyenin lâkin iyisi pek az

218. Kocası asker nice iffet-şîâr

Kalmış aç evlâdı ile zârızâr

219. İki kaşık çorbaya hasret fakir

Bir dilim ekmek için olur esir

220. Bâb-ı imârette durur dîde-dûz

Âh o eytâm ü erâmil-i acûz

221. Bir kaşıcık çorba ve nanpâreye

Göz atıyor bir pula bir pâreye

222. Beslemeden âcize mehpâresin

Bahş eder anası çiğerpâresin

223. Hâk-i mezellette yatur bunca can

Ana baba kuzusu amma ziyan

224. Nâz ile perverde idi her biri

Beldesinin mu'teber ü serveri

225. Bak ne musîbet ne sitem gördüler

Tâkat olunmaz çok elem gördüler

226. Sen de bu ahvâlden al ibreti

Aç gözünü bertaraf et gafleti

227. Servet ü sâ mân-ı vatan gitti hep

Cânına kâr eyledi renc ü ta'eb

228. Kiminin evladı olup nâ-bedîd

Kimisini eylemiş a'dâ şehîd

229. Hâli zarûret, işi âh ü enîn

Fikr eder âtiyi de görmez emîn

230. Giryeye-i âciz ki mudîka düşer

Ye's onu can havli gazanfer eder

231. Canı yanınca kişi etmez hazer
Her ne gelir ağızına söyler gezer

232. Eyleme ta'yîb bu âcizleri
Dinle ne söyler idi ağızları

233. Bâzı hamıyyetsizi gör ey püser
Bizlere bigâne-veş eyler nazar

234. Bunca sabî, bunca azîz ü kirâm
Zîr ü zeber oldu bir iklîm-i tâm

235. Aç ve zelîl ölmede bunca enâm
Ol yine çalgı ile eyler ta'âm

236. Kendin o soysuz tutar 'âlî neseb
Âlemi alçak sanır ol bî-edeb

237. Başları a'cûbe-resm çend hanım
Tâzesine derdi işittim canım

238. Ay bu Dârüşşafaka'ya bak hele
Dopdoludur işte muhâcir ile

239. Genci dedi söyleme hânım nine
Böyle cânım yerde o pisler niye

240. Bak şu temiz madamanın resmine
Hey süprüntü o başının resmi ne

241. Hâlini fikr et biraz insâfa gel
Kendisini bilmeyen ey mübtezel

242. Besledi beş yüz sene İstanbul'u
Devleti te'yîd kılan Rumeli

243. Devleti millettir eden pür-şükûh
Milleti teşkîl kılan bu gürûh

244. Milleti hor görme a devletlü sen
El, ayak olmazsa ne işler beden

245. Yalı konak rütbe filân pâyesi
Hep bu ahâli fukarâ sâyesi

246. Hâdim-i millet o uluvv-ül himen
Hâin-i millet o zemîm-üş şiyem

247. Hizmeti bu devlete bî-hadd ü add
Devletinin sâdıkıdır ced be-cedd

248. Çeşm-i hakâretle bu baktıkların
Pis muhâcir adı taktıkların

249. Her biri mün'im kişizâde idi
Odası mihmâne küşâde idi

250. Sa'yi misâfırleri it'âm hep
Hem de bu her bir gelene 'âm hep

251. Kendi redif oğlu nizâm askeri
Vergi filândan dahi durmaz geri

252. Allah için kimi doyurdun buyur
Âdem isen sen de bir aç doyur

253. Himmeti dîn, hizmeti mefkûd olan
Milleti tahkîr ona gelmez giran

254. Hak bu ki siz gibi hamiyyetsizi
Sayıda insan mı sayarlar sizi

255. Milleti zulm ile soyan sizsiniz
Devleti bu hâle koyan sizsiniz

256. Ülkeyi mahv etti hatîâtınız
Yerlere geçsin kuru dârâtınız.

257. Hayrete düşmüş fakran görüceğ
Zanneder odacıyı paşa ya beğ

258. Üstüne başına bakıp aldanır
Bunları devlet vükelâsı sanır

259. Böyle fûrû-mâyelerin sözüne
Bakıp eder ukde-i dil özüne

260. Hep o gibi sözleri tekrar eder
Fâidesiz hâs u avâma söğür

261. Rast gelince birisi dîğere
Baş başa verip otururlar yere

262. Dertleşirler o sitem-dîdegân
Ta'n ederler halka o rencîdegân

263. Zerrece yok çünkü birinde temyîz
Cümlesi dilhûn ü heme eşkrîz

264. Keştî-i Nûh oldu meselde cihan
Bulunur onda nice bin türlü canı

265. Küllü inâin yeteraşşah bimâ
Fîhi dedi Seyyidenâ Mustafâ

266. Kendi hatfâtını almaz dile
Ayb ü kusûru eder isnâd ele

267. Yıktı çoğu girdiği kâşâneyi
Pisledi oyle güzelim hâneyi

268. Sahibi görür can evi sıkılır
Kubbe-i âlem başına yıkılır

269. Sabr eder ammâ dili sûzân olur
Mal canın yongası giryân olur

270. Hal diliyle diyecek olsa eğer
Hâne sizin hoşça tutun ey peder

271. Unf ü huşûnetle verir bed-cevab

Hiç iyilik bilmez o hâne-harab

272. Çârçûpe demediler yaktılar

Cam yerine sonra çuval taktılar

273. Odada mangalda yakarlar odun

Pislerini sofada yıkar o dîn

274. Bir nice alçak kötü zenginleri

Yevmiye ardınca gezer serseri

275. Sokulur arsızlık eder her der'e

Yüz suyu döker o denî yok yere

276. Karnı tok imiş turalım aç gözü

Dinlenilir şey değil aslâ sözü

277. Etti muhâcirleri bed-nâmb hep

Böyle fûrûmâye ve süflî neseb

278. Nîk ü bedi her tarafın bulunur

Baltada da sapta da vardır kusur

279. Kıptî-i bî-şerm-i denâat-şîâr
Verdi muhâcir adına şîn ü âr

280. Sanma sakın ehl-i İstanbul'u sen
Rahm ü keremsiz bir alay dil-şîken

281. Ekseri ‘âli-himem erbâb-ı câh
Dergeh-i lûtfu fukarâyâ penâh

282. Bâl ü per-i himmetin etmiş küşâd
Sâyesi eyler nice nâşâdı şâd

283. Merhamet ü şefkatinin haddi yok
Hâlini arz eyleyeni reddi yok

284. Kimseyi incitmemek âdetleri
Ola ziyâd izz ü saâdetleri

285. Sıdk ile hizmet ediyor devlete
Hizmeti minnet biliyor millete

286. Milletinin hayrına ol kâmkâr
Servetini etmede hâlâ nisâr

287. Himmeti var olsun o nîkû-şiyem
Etmediler zerre dirîg-i himem

288. Siyreti, ahlâkı güzel ekseri
Ehl-i kerem, cûd ü sehâ serveri

289. Öyle kerem-ver fukarâ-perveran
Millet ile bin yaşasınlar herman

290. Bahsi bınık bunda hatâ vü savâb
Eyle muhâcirlere gayri hitâb

291. Dinleyiniz siz de ey ihvân-ı din
Hicret ü gurbetle melûl ü hazin

292. Doğrusunu ister isen tut sözüm
Sen sen ol insâfı bırakma gözüm

293. Nefsimize rahmimiz olmazsa ger
Hangi hamiyet bize eyler keder

294. İsmimizi sorsan Ali yâ Hasan
Lîk değil gittiğimiz yol hasen

295. Sû-i amelden yok eden ihtirâz
Görölüyor ekseri kılmaz namâz

296. Bâb-ı cevâmi'de yatar yaslanır
Kahvede sokakta oturur paslanır

297. Hangimiz ıslâhımız ettik emel
Çektiğimiz bil ki cezâ-yı amel

298. Etmez ise dîne riâyet eğer
Mahv olur elbette o millet biter

299. Hizmet-i din mûcib-i izz ü şeref
Aksi ise mûris-i gadr ü telef

300. Buldu Şerîat'le bu âlem nizâm
Emr ile nehye edelim ihtimâm

301. Tenbel ü battâl ü denî-meşrebi
Sevmedi bu kavmi Hudâ ve Nebî

302. Terk-i betâlet edelim ey ahî
Gitmeyelim eğri yola bir dahi

303. Şâdî ve gamda kula kulluk gerek
Vâcip olan Hakk'a niyaz eylemek

304. Zikr-i Hudâ'dan o ki i'raz eder
Her işi artık olur onun zarar

305. Ayıp değil kimseye alış veriş
El emeğiyle geçiniş güzel iş

306. Sa'y ü amel sâhibi horsendedir
Çün bereket gayr-i muayyendedir

307. Cân ü ten âsûde ve sâlim iken
Açma avuç nâkese kâr işle sen

308. Ehl-i ticaret hür ü âzâdedir
Ehl-i ma'âşın gözü ferdâdedir.

309. Aylık alanlar ki gözü açtır
Alsa da yüz bin yine muhtaçtır

310. Masraf ü îrâd ki maksûm olur
Böyle geçinmek katı meş'ûm olur

311. Kimseye ta'n eyleme bulma kusûr
Nefsimiz islâh edelim Hak gafur

312. Gayri beşerden bize imdâd yok
Gerçi muhâcirlere isnâd çok

313. Eylese her nerde fenâlık zuhur
Hep o muhâcir adına okunur

314. Fâcia-i hicretimiz geceler
Oldu tiyatroda eğlenceler

315. Sözde bu komedya iâne imiş
Öyle oyun câiz olur kim demiş

316. Böyle feci oyunu seyre gelen
Hangi yürektir biz ile eğlenen

317. Nâmımıza fitne uyandırdılar
Milleti vah âteşe yandırdılar

318. Âlemin ıslâhı hırâsetledir
Fitneyi teskîn siyâsetledir

319. Kelplerin tardını takbîh eden
Milleti kayırmadı gitti giden

320. Gûş olunur nâlesi hayvanların
Kelp kadar kadri yok insanların

321. Maktel ü nefye sürülür bî-aman
Dest-i helâke verilir bunca can

322. Öksüzüz âlem bize eğri bakar
Çünkü recîm üstümüze kül saçar

323. Mahkeme yok bakıla dâvâmıza
Kim bakıyor nâliş ü şekvâmıza

324. İngiliz, Alaman ve Nemçe, Frans
Fâidesiz kongre yâ konferan

325. Moskof ise ekber-i a'dâ-yı dîn
Düşmen-i gâretger-i ehl-i yakîn

326. Ülkeyi taksîm murâd etmede
Her biri bir kıt'aya göz dikmede

327. Cümlesi de düşmen-i İslâm'dır
Yardım ümmîd eyleme evhâmdır

328. Da'vâ-yı sulh ü medeniyyet sözü
Perdedir İstanbul'u almak gözü

329. Dost idiler neylediler sonra bak
Devleti taksîme edip ittifak

330. Gitti Masva' ile Asab körfezi
Ortada hüccet medeniyyet sözü

331. Ettiler el-hükmü li-men yaglebi
Kâide-i muttaride aglebi

332. Ârzû-yi nefesine etti fedâ
Binler ile bîgünehî dâimâ

333. Hırsını teskîn edemez hiç biri
Almış ele âdet-i gâret-geri

334. Gitti vatan türlü felâket gelir
Sabr edelim subh-i saâdet gelir

335. Çünkü bilinmez feleğin rengi ne
Keştî-i âmâli bırak engine

336. Şâm-ı celâlin sonu subh-i cemâl
“İnne ma'al usri” de var hayr-i fâl

337. Milleti hem dînimizi dâima
Hıfz ü vikâye ede Zülkibriyâ

338. Sâlik-i şeh râh-ı Hudâ olalım
Mu'terif-i cürm ü hatâ olalım

339. Râzı olurlar imiş ifnâmıza
Yalvaralım gel Ulu Mevlâ'mıza

340. Hâl-i perîşânımıza yâ ilâh
Merhamet et cümlemiz olduk tebâh

341. Bir bölük âsî kulunuz yâ Rahîm
Mağfîret et hâlimiz oldu vahîm

342. Hazretine hâlimiz arz etmeye
Yok yüzümüz dergehine gitmeye

343. Verme o bî-rahm eline bizleri
Kılma musallat ve keremsizleri

344. Eyleme muhtâcına muhtâc aman
Sensin o erham·i şeh-i ruz-resan

345. Hubb-i vatan meyve-i îmândır
Hâk-i vatan sürme-i çeşmândır

346. Emn-i vatan rehber-i umrân olur
Feyz-i vatan şehper-i irfân olur

347. Hubb-i vatandır dili pür-hûn eden
Şevk-ı vatandır dili mecnûn eden

348. Kıl bizi gurbetten İlâhî halâs
Yerlerine- gitsin avâm ü havâs

349. Zahmetimiz rahmete tebdîl kıl
Zilletimiz izzete tahvîl kıl

350. Mazhar-ı afv eyle bu âcizleri
Nâil-i izz-i dü-cihan bizleri

351. Fevz ü zafer rehber ola dâimâ
Milleti mansûr ede her dem Hudâ

352. Salli ve sellim ve tebârek alâ
Seyyidinâ nâsırînâ Mustafâ

353. Nahmidü hamden leke yâ zen-ni'em
Ente mufîdun na'mâ vel-kerem

354. Nes'elükel âfiyete ve't-tukâ
Ente recâî ve semî'ü'd-duâ

355. Bişnev ez hâme-i işkeste-zeban
Târîh-i nazm-i kitâb-ı hicran

356. Hamdülillâh bu Hicretnâme
Erdi itmâma Hudâ kıldı sehîl

357. Şi'r ü efsâne kıyâs etme bunu
Haber-i sıdk ne muhtâc-ı delîl

358. Eyledim terk nice fıkrayı kim
Utanır yazsın onu kilik-i kelîl

359. Misli mesbûk değil hâdise bu
İşte milyonlar ile halk-ı sefil

360. Ey keremkâr emân eyle eman
Hâlimiz ahsen-i hâle tahvil

361. Bizi reddetme kapına geldik
Her taraftan koğulup hâr u zelîl

362. Hazretinden ederiz isti'tâf
Kerem et kullarına ecr-i cezîl

363. Rahmet-i Hakk'a tevessüldü emel
Kıssadan hisse hep ol emr-i celîl

364. Dedim itmâmına bu târîhi
Nâme-i hicretim oldu tekmîl

Hicretnâme'nin Açıklaması¹⁹¹

1. Bismillâhirrahmânirrahim, ki o, en eski nazmın, Kur'an-ı Kerîm'in başlığının süsüdür.

2-3. Bütün hamd edidici şirin nağmeler, şükür, dua ve senâ zemzemeleri, cihânın yaratıcısı, Kâdir ü Kayyûm Hazret-i Hallâk'a yaraşır.

---

¹⁹¹ Düzdağ, **Zağra Müftüsünün Hatıraları**, s. 241-285.

4. Dünya ve ahiret mülkünün sahibi ve kâinat nizamının kurucusudur odur.
5. Dilediği kulunu yüceltir, mes'ûd eder. Ne olup bitiyorsa, hepsi onun eseridir.
6. Kiminin zelil edip inletir, kimisini halka sultan kılar.
- 7-8. Sonsuz kudretinin şimşeği, lütfunun eli ve kudretinin kabzası, güneşi, ayı ve yıldızları birer meş'ale kıldı. Bunlarla, dokuz yüce gök ışılandı, şenlendi.
9. Cisimlerin cümbüşü ve boşluğun sessizliği, duran ve gezen her şey, onun arzusuna tâbidir.
10. Hilal, menzilleri geçip sonunda vuslata erer, bedir olur, kıymet bulur.
11. Sabah güneşi gündüzü ısıtır; ay, geceyi süsler.
12. Kuru ve yaş, soğuk ve sıcak, fayda ve zarar, hepsi bir düzen içinde ortaya çıkarlar.
13. Rüzgârlar, Allah'ın rahmetini müjdeler; sabah, ilahi feyz ü bereketi yayar.
14. Böcekler ve kuşlar ahenk ile öter; cansız yapraklar ölçü ile raks eder.
15. Katrayı umman eden ve zerreyi pırıl pırıl parlatan odur.
16. İnsanı, konuşma kabiliyeti vererek yarattıklarına üstün kılan; akıl, zekâ ve güzel ahlak ile seçkin eden O'dur.
17. Âlemi bir lahzada yok edebilir ve bir anda tekrar kurabilir.
18. Zalimleri sevmez, adilleri sever; dış görünüşe değil, gönüllere bakar.
19. İnsan akıllı, onun işlerinin hikmetini kavrayamaz; bütün hayır ve şer, O'nun kudretine bağlıdır
20. Bazen semavî afetlerle, bazen savaşlarla nice kimsenin kanı dökülür.

21. O'nun kahır, hercümerce sebep olur; bir ayaklık yere bin kişi girer.

22. Yeryüzünü gülistan eder; fakat bazen de, soğuk ve sıcakla, cehenneme çevirir.

23. Yaz ve kış, sevinç ve matem, akşam, sabah ve parlak gün hep O'nun emriyle olurlar.

24. Kahrının kabzasında kâinat çaresizdir; halk, kurtuluş ümidini, ancak O'nun lütfundan umar.

25. Ey Allahımız! Kullarını affet, lütfuna mazhar kıl, bizleri helak etme...

Kâinatın Övünç Sebebi Hazret-i Peygamber'e Salât ü Selâm Duâların En Güzeli Ona Olsun

26. Salât ü selâmın en seçkin eşsiz incileri, daima, peygamberlerin övüncü Hazret-i Resûl'e olsun.

27. O, büyük peygamberlerin seyyidi, beşeriyetin efendisidir: Cihan, onun gelişi ve güzel yüzünün nuruyla aydınlandı.

28. O, Ahmed ü Muhtâr'dır, peygamberlerin imamıdır. Cihanın övüncü, her şeyin var edilşinin sebebi O'dur.

29. "Sen olmasaydın âlemi yaratmazdım" hitabıyla taçlanan sultan O'dur. Kâinatın yaradılış sebebi O'dur.

30. Allah'a davetçi, nurlandıran ışık, hakkın şahidi, doğruya erdiren, şefkatli ve müjdeci olan O'dur.

31. Göklerde gezerek, Mi'rac'da Arş'a kadar çıktı; Kâinat ve melekler, O'ndan aşağıda kalıp, ayağına yüz sürdüler.

32. Allah'a en yakın olan zat, Cennet'i seyr etti; olacakları yazan kalem ve kaderin defteri, O'na selâm verdiler.

33. O'nun peygamber oluşu, ilahi lütufları tamamlamak ve dünyaya gelişi, halkın faydası içindir.

34. Hicret etmek ve gurbette bulunmak, O'nun sünnetidir ve bizler için ayıp değildir.

35. Cihad, bizim işlerimizin en hayırlısıdır. Gaza ise bizi yükseltecek bir iştir.

36. İnsanların en hayırlısı olan o zat, ümmeti uğrunda, nice zahmetler, sıkıntılar ve kederler çekti.

37. Dünya ve ahirette kurtuluşa ermek istersen, O'nun yolundan yürü ve O'na her zaman sevgi ve saygı ile salâvat getir.

38. Efendimiz Mustafa'ya, sığınağımız olan o seçkin zâta, salât ü selâm olsun.

39. Kıyamet gününün şefaathanesi olan ve kalplerden geçeni bilen o zâta salât ü selâm olsun.

40. İnsanların en hayırlısı olan zâta, güneş doğup battığı sürece, kesintisiz salât ü selâm olsun.

41. O zâtın ashâbına, soyuna, halifelerine ve dostlarına da salât ü selâm olsun.

42. Bu fakir (yazar), lütuf ve ihsanlar Râcî'si (ricacısı, dileyeni)dir. Ey Şeh-i Levlâke olan yüce Peygamber, sen benim elimden tut, bana yardımcı ol...

Halkın Göç Ettiğini Beyâna Giriş

43. Ey, vatanından mahrum kalmış âvâreler; hicret yüzünden hasta ve çaresiz olan zavallılar!

44. Ey, malı mülkü düşman elinde kalanlar; zenginken, şimdi bir pula muhtaç hale düşenler!

45. onlar ki, vatanını korumak için kanat gererler ve her ne emr olunsa, yerine getirirlerdi.

46. Onlar, memleketlerinde kendi hallerinde otururlar, böyle acıklı biz azâbın gelip, çatacağını, akıllarına bile getirmezlerdi.

47-48. Zâlim ve kötü niyetli Ruslarla Bulgarlar, çok soğuk bir gecede, Balkan'ı geçerek, ansızın hücum ettiler.

49. O zavallıların hepsi, gece yarında, titreyerek ve inleyerek, evlerinden çıktılar.

50. Vatanlarını terk etmeye, hasretle ağlaşarak oradan kaçmaya mecbur kaldılar.

51. Çocuklar bile, yalın ayak, çıplak ve aç olarak yollara düşmüştü.

52. Zavallılar can korkusuyla, düşe kalka, soluk soluğa, koşarlar; kaçmaya çalışırlardı.

53. Anneler, küçük çocuklarını kucaklarında taşıyamadılar. Onları bırakmaya mecbur oldular. O inci dâneleri karların üstünde kaldı.

54. Karda donan ve yolda kalan hesapsızdı. Dünya buna benzer br inkılâbı görmemişti.

55. Sanki Haşır Günü için Sûr'a üflenmiş ve mezarlarındaki ölülerin diriltildiği gün gelmişti.

56. Dinsiz düşman ise, önüne gelen köyü kenti yakıp yıkarak, onları takip ediyordu.

57. Bu düşmanlar, Çün Seddi'ni yıkan Ye'cüc Me'cüc taifesine benziyordu. Bütün âlemi çaresiz bırakmışlardı.

58. Hepsi Deccal huylu, zalim, yağmacı, merhametsiz ve dinsiz müfsidlerdi.

59. Yetiştikleri kervanları soydular; insanları yaktılar, öldürdüler.
60. Ey muhâcirler! Böyle perişan hale merkeze (Edirne'ye) döküldünüz, ama kimse size acımadı.
61. İçinizden, evlâdını, eşyasını, ana ve babasını terk edenler oldu.
62. Herkes sizin mahzun ve perişan halinizi gördüğü halde, demiryolu idaresi kimseyi kabul etmedi.
63. Nice günler böyle ızdırap içinde, kar üstünde, uykusuz ve aç bekleştiniz.
64. Sonunda nakliniz için emir verdiler, ama neye yarar, bununla da felâketlerinize sebep oldular.
65. Trenler, sanki muhâcirleri taşıyor gibi, yapıyor; fakat ağır ağır gideken bile yolda duruyordu.
- 66-67. Tren Edirne'den İstanbul'a her zaman on iki saatte gelirken; şimdi, haftada bir sefer yapılmıyordu. Demiryolunun iki tarafı ise, sağlı sollu ölü doluydu.
68. Vagonların içi dışı tıklım tıklım insan doluydu, gören onları Vakvak Ağacı sanırdı.
69. Kadın erkek ayırmak mümkün olmamış, düzen kalmamış, dünya bozulmuştu. Hepsi sıkışık ve karmakarışık, birarada idiler.
70. Bu kalabalıkta bazı gebeler doğuruyor; bazı hastalar ise ölüyorlardı
71. Bunlar gibi, insanın gönlünü yaralayan, nice dayanılmaz, sayısız haller vardı.
72. Bunları yalnız düşünmek bile gönülleri kanatır; hatırlanması, herkesi üzüntüye boğar.
73. Böylece, bir kısmı yollarda öle öle, binlerce kişi, güçlkle İstanbul'a vardılar.

74. Bu acıklı durum, İstanbul halkını son derece üzdü.
75. Bu olanlar, mermere bile tesir eder; insan olan hiç üzülmeyebilir mi?
76. Halkın hepsi, küçüğü büyüğü, Sirkeci'ye koştular, seve seve hizmet ettiler.
77. İdareciler ve memurlar, üzerlerine düşen yaptılar; muhâcirlerin imdadına yetiştiler; takdiri hak ettiler.
78. İngiliz yardım severleri de şefkat ve gayret gösterdiler:
79. Hastaları, çocukları ve donanları sıcak odalara koydular;
80. Korkuları geçsin diye çocuklara şekerli çörekler verdiler;
81. Çorba, sıcak çay ikrâm ettiler; keder ve yorgunluğu giderdiler;
82. Zengin, fakir, ihtiyar veya genç, hiç kimseyi geri çevirmedi...
83. Yardıma gelenlerden, daha önce taşımak için eline bir şey almayan kibar efendiler bile sırtlarında yük taşıdılar.
84. Herkes güzellikle yerleştirdiler, herkesi gözetip, kolladılar.
85. Bu gayretleri, yer ve gök, cümle âlem gördüler; onları takdir ettiler; hepsine âferin dediler.
86. Doğrusu gayretleri çok a'lâdır ve tebrike lâyıktır.
87. Bazı muhâcirleri, zamanın büyükleri taltif ederek yanlarına aldılar.
88. Kapacak, ekmek tuz, elbise, yorgan ve döşek verdiler.
89. Gece gündüz rahatı terk ederek, misafirlerinin hizmetne koştular.
90. Kerem sahibi nice cömert kimseler, çok kimseyi sabah akşam doyurdular.

91. Kmi isteyerek, kimi de etraflarından hayâ ederek, muhâcirler evlerine bedeva aldılar.

92. Kimi kira aldı, kimizi bedava verdi dua kazandı.

93. Bazı evlere de zorla yerleştirdiler, ev sahibine sormadılar bile...

94. Göçmenlerin bazıları da evden eve atıldılar, Ken'an'lı Yusuf gibi, kıymetleri bilinmedi, zahmet çektiler.

95. Muhâcirleri evlere, konak ve yalılara koydular; temiz giyecek verdiler, eskileri, kirlileri deęiřtirdiler.

96. Bazı aileler göç sırasında parçalandı. Baba ve ana Anadolu'ya gitti, oğlu kızı İstanbul'a geldi.

97. Bunlar ağlayarak, yürek üzen feryatlarla, birbirlerini arayarak, dolaşırlardı.

98. Kıyâmete benzer bir ana baba günü oldu; fetyatlar, gök kubbeyi tuttu.

99. Rumeli baştanbaşa altüst ve darmadağın oldu. Binbir ayak bir araya gelip toparlandı.

100. Bütün sokaklar, bütün câmiler ve avluları, muhâcirlerle doldu.

101. Çoğu da kaldırım üstünde, yağmur altında, ıslak yerlerde kaldılar; üşütüp hasta oldular.

102. Bazı muhâcirleri, yer buluncaya kadar, câmilere ve mekteplere de koymak zorunda kaldılar.

103. O güzel ve feyiz mâbetler, ne yazık ki, hemen pislendi, ahıra döndü.

104. Bu kadar kalabalığın olduğu yerde, hiç temizlik kalır mı?

105. Bu iiş, yanlış oldu; ama çâre ne? Başımıza bu da gelecekmiş...

106. Örtü yok, döşek yok, ilaç yok! Taşların üstünde, öylece aç yatarlardı.
107. Kimi kötürüm oldu, kimi ishal, kimisi verem... Kimisi de üzüntüsünden, aklını kaçırdı.
108. Âh, o rutubetten ve soğuk yüzünden, birçokları hastalanıp öldüler.
109. Bu şekilde nice mal ve can gitti. Ne yazık ki, bu zararların önüne geçilemedi.
110. Zavallıların, üzerlerini değiştirmeye elbiseleri yok ki, kirliyi çıkarıp yıkasınlar...
111. Elde avuçta yok, ayakta yok; ama çoluk çocuk yoktan anlar mı: Yiyecek, giyecek ister!
112. Bu felâket yüzünden, herkes ne yapacağını şaşırdı; hiç kimsede zevk ve neş'e kalmadı.
113. Bu haller günlerce devam etti, sokaklar, tam mahşer yerine dönmüştü.
114. İstanbul halkının da bu sırada, savaşın dehşetinden, içlerine korku düşmüştü.
115. Çünkü Ruslar, Yeşilköy'e kadar gelmiş; o pis suratlı kâfirin bu kadar yakında olması, ahâliyi sıkıntıya boğmuştu.
116. Rus'un maksadı, İstanbul'u almak, Müslümanları yok ederek, kendisi yerleşmekti.
117. Yerli halkın pek çoğu korkuya kapıldı; Anadolu yakasına geçti; Üsküdar'a ve Çamlıca'ya gitti.
118. Hiç yoktan, düşmana fırsat verildi. Her iş durdu, herkese bir bezginlik geldi.

119. Böyle felâketli zamanlarda, feylesof Eflâtun gibi hikmet sahibi de olsa, insanın aklı durur, çaresizliğini itiraf eder.

120. Düşman ordusu İstanbul'u çevirmiş ve insanların gözleri, düşman korkusundan yılmıştı.

121. Yüzbinlerce insan şaşkın, işin aslını bilmez, yalan yanlış dedikodularla vakit geçirirdi.

122. (Göçmenlerin İstanbul'da toplanması sonucu) Bir ayaklanma olur, bir fitne kopar korkusu, kuru bir vesvese idi; ama herkesin zihnini meşgul etmekteydi.

123. (Bu yüzden) Türkler, Pomaklar ve bîçâre Çingeneler, alelacele, vapurlara dolduruldu.

124. (Bu telaşla) Karı kocayı bile birbirinden ayırıp, uzak yakın demeden Anadolu içlerine sürdüler.

125. Çerkes ve Tatarları da aynı şekilde, derhal Anadolu'ya gönderdiler.

126. Düşmanın hilesi, bu yiğitleri Rumeli'den sürüp uzaklaştırdı.

127. Halkı korumaya söz vermiş olan idareciler, sahip çıkamadılar; olan oldu, gidenler gitti.

128. Milletin koruyucu olan sayın büyüklerimizi ve devletlüler, millete bakmadılar.

129. Din düşmanları bu güzel yerleri yıktılar; nice Müslüman kadını rezil ve perişan ettiler.

130. Yarım milyon ahâli öldü. Âh, bu hâle yer ve gök esef etmektedir.

131. Nice zavallıların ırzına tecavüz edildi. Masum yavrular karlar üzerine atıldı; ölüp gittiler.

132. İslâm mabet ve mezarlarının yerlerine gazino ve iş yerleri yapıldı.

133. Bu ağır zulümlere kimler sebep olduysa; hepsine la'net olsun!
134. İşte bu olanlara herkesler şaşır kaldılar; dehşete düştüler; eyvah, el-eman dediler.
135. Irzımızı canımızı kurtarmak için, bugün buraya, merhamet kapısıdır, sığınılacak yerdir diye geldik.
136. Büyükler derdimize bir çâre bulurlar sanmıştık; hâlbuki ricâlara bütün kapılar kapandı.
137. İşin aslı başkaymış, biz nerden bilelim! Lütuf ve hamîyyet sözü, meğer kuru lâftan ibâretmiş.
138. Hâlini arz etmeye müsâade yoktur. Yanlarına girmek bile, yasaktır!
139. (Ey Devletlu!) Perişan olmuş bu çaresiz insanlara cefâ etme. Ne olur, insanlara, hayvan muamelesi yapma!
140. Bizim buralara can korkusu getirdi. Düşman bizim varlığımıza kasetmişti.
141. Devletimizin şefkati malûmdur. Bizim onsan başka ümidimiz ve sığınacak yerimiz var mıdır?
142. Günde kaç tâne göçmen kafilesi geliyor; bunun çâresi yoktur, boşuna konuşup kendini yorma! Sen de bir şeyler yap!
143. Göçmenlerin bir kısmı, Deve Hanı'na yerleştirildi. Bu ahır, birçoğunun ölümüne sebep oldu.
144. Bu beş yüz senelik köhne Han, bir gece ansızın çöktü.
145. Birçok kişi de burada öldü. Esef etme, ne yapalım, bu da takdirin bir cilvesidir.

146. Câmî ve mescidlerde yatan Müslümanlar, zaruri ihtiyaçların ve hicretin acısıyla inliyorlar.

147. Derdimize derman olacak kimse görünmüyor. Bizde ise sadece bir nefeslik, kuru bir can kaldı.

148. Büyükler, ileri gelenler ve devler adamları, lûft edip de, bir hatırımızı olsun sormuyorlar.

149. Aklımız başında değil, düşünecek hâlimiz kalmamış; dertler, felâketler ise sayısız!

150. İki göçmen bir araya gelseler, çok kere ağlayarak, şöyle konuşturlardı:

151. Ah babacığım! Bir zamanlar, büyükler bize hürmet ederdi; hakarete uğramaz, sıkıntı ve keder çekmezdik.

152. Zengin iken bize rağbet ederlerdi; herkes ayrı ayrı hatırımızı sorardı.

153. Bu muhâcirler kendi vatanlarında temiz pâk idiler, o şerefli millet, burada pis oldu.

154. Vergimizi verirken hepimiz ağa idik. Terbiyeli, temiz, pâk beyfendiler diye makbul tutulurduk.

155. Yazıklar olsun ki, o insanları dilenci eylediler. Açlıktan ölmek üzere olan, ekmeksiz ve azıksız kalanın elinden başka ne gelir!

156. Yazıklar olsun ki, İstanbul, bizi başına belâ saydı. Bizi def'etmek için her an çâre arıyorlar.

157. Bizden bıktılar, bazı yerlerde, haksız olarak, “pis muhâcir” demeye başladılar.

158. İnsanın âdeti kendini yüksek görmektir. Bu, câhillerin işidir. Onu iyi bir şey sanma.

159. İnsanı kötöleyenler, iyiyi kötüyü ayırt edemeyen eşeklerdir. Bize pis diye, bâri temiz olsalar...

160. Sırf muhâcir olduğumuz için tellâklar, o pis herifler bile, vizi hamama almadılar.

161. Herkese başka başka eziyetler ettiler; erkeği, kadını, hepimizi incittiler.

162. İşin sonunu düşünebilen akıllı insanlar, böyle bir alçaklığı yapmazlar.

163. O lâfi söyleyenler, hiç şüphe yok ki, terbiyesiz, sedil, bozuk ve alçak meşrepli kimselerdir.

164. Bugün bana bir dert gelmişse, yarın da sana gelebilir. Sana bugün bir iğne batmışsa, bana da yarın bir çuvaldız batar.

165. İnsan her ne ekerse onu biçer. Aldırma yahu, bu da bir dalgadır, gelir geçer!

166. Ey dünyadan habersiz gafil adam! Sen de bu geminin içindesin; halk batarsa sana zararı dokunmaz mı sanıyorsun?

167. Az zaman önce varlıklı olan felâketzede zavallı muhâcirlerin, şimdiki geçmişleri nasıldır, halllerine bir bak!

168. Vakti iyi olanlara diyecek yok; ama çoğu yiyecek bile bulamıyor.

169. Bunları doyurmak için gece gündüz hükûmet para harcıyor.

170. Bazısı ekmek, bazısı para alabildi; ama akşama doydularsa, sabaha aç kaldılar.

171. Çünkü o yardımı, zannetme ki; yoksullar her zaman kolayca alıyorlar!

172. Yardım alabilmek, güneşe yazı yazmak, iğne ile kuyu kazmak kadar zordur.

173. Birkaç yüz kişi kapıda sıra bekler; yardım dağıtan hey'et ise ne yapacağını şaşırmıştır.

174. Eldeki para, kalabalığa yetmez; fakat kim anlar! Haydi, içeriye hücum ederler.

175. Böylece komisyonlara gelip giderken, kimi alçaklık eder, hile yapar, fazla alır.

176. Utanıp çekinen dul kadınlar, bir şey alamaz; ağlayıp sızlayarak, hallerinden yakınırılar.

177. Dağıtılanlardan birşeyler almak istiyorsan, her söze darılıp incinmeyeceksin; çaresiz, her şeyi göze alacaksın!

178. Bazen kovulsa, sövölse hatta dövölse bile, insan küsmemelidir.

179. Akşama kadar bekletirler, sonra da, yarın geliniz derler.

180. İşte şu, bugün git yarın gel, sözü, muhâcirleri dul öksüzüne çevirdi; perişan etti.

181. Çaresiz kaldılar, neleri varsa satıp yediler. Gurbet elde parasız, başka ne yapılebilir?

182. Allah kimseleri, evinden yurdundan ayırıp da, başkalarına muhtaç etmesin!

183. Nice zenginler, nice kerem sahibi zatlar, yanlarına hiç para alamadan gurbete düşmüşlerdi.

184-185. Memleketlerinde kaygısız, bolluk içinde, ferih fahur yaşamış; geçim darlığı nedir, zaruret çekmek nedir, bilmemişlerdi.

186. Yüce Allah, bu güçlüğü onların üzerinden kaldırsın; yoksa böyle insanların işi çok zordur.

187. Bu kerem sahibi, cömert zatlar, hediyeler dağıtarak yaşarları; böyle fakir düşüp el açmak, bilhassa onlar için, çok zordur.

188. Bu gibiler, dayanıp açlığa bir iki gün sabr ederler. Fakat insan ne kadar dayanabilir ki? Sonunda gözü kararır, vücudu halsiz düşer...

189. O edepli zat, mecbur kalır; hava karardıktan sonra, bazı kapılardan ekmek dilenir.

190. Bir yandan biri görür de, bu hâlini herkes duyar diye telâş eyler

191. Fakat öte yandan, ailesinin hâlini, çıplak ve aç çocuklarının ağlamasını düşünür, onların hatırı için, bu hâle tahammül eder.

192. Kimi ise dilenemez, başkasına el açmayı, zehir içmekten daha acı sayar; açlıktan ölür gider.

193. Ne yazık ki, böyle iki zavallı kadın, açlık yüzünden kendilerini denize atıp, intihar etmişler.

194-195. Kendi canına bu şekilde kıyanlar gitgide artıyor, Müslümanlar ölüp gidiyor; ziyan oluyorlar.

196. Bu muhacirlik işi, halkı şaşırttı; hiç kimse buna bir çâre bulamadı.

197. Bu da çok tabiidir: Yoku var etmek mümkün müdür? Buna Allah'tan başka kim kâdir olabilir?

198. Bu felâketi önlemek imkânsız bir iştir. Çünkü Allah'ın Celâl sıfatının tecelli ettiği, bizleri cezalandırdığı zamandayız.

199. İlâhi kahır fırtınası ile dünya altüst oldu; yaratıkların en âcizi olan beşer, ne yapsın!

200. Cenâb-ı Hak'tan af ve mağrifet dilemeliyiz; yapılacak şey budur; bu yola gitmeliyiz.

201. Bizi böyle inleyen, kendi günahlarımızdır. Ne yapalım ki bunu anlayan da yok.

202. Bu hikmetleri bilmeyen kimse, şu ibretli manzaranın aıl sebebini de göremez.

203. Birçoğu, iyiyi kötüyü ayırt edemez, köşe başında sabahlara kadar oturur, bo yere ömür tüketir.

204. Herbiri başıboş, dertleşip ağlaşıarak, kendi gibilerle konuşup dururlar.

205. Her zümrenin içinde bir iki tane akılsız, terbiyesiz ve acı sözlü kimse bulunur.

206. Bizim tarafta da insanları inciten, merhametsiz, terbiyesiz ve yüz­süz, böyle birisi var.

207. Kötü huylu, ağzı pis ve haçı koltuğunun altında: Hacı Deli.

208. İnsan suretindedir ama başka bir yaratıktır, nesnastır. Huyu ve ahlâkı ise şeytan gibidir.

209. Kadını ve erkeği, herkesi azarlar durur; acı lâflarına köpek dayanmaz.

210. Bizler de onu, ya Hızır ya da İlyas gibi mübarek sanırdık, hey gidi! Meğer alçağın biriymiş.

211. Yok olsun da zavallılar kurtulsun, lâıyğı her ne ise cezasını bulsun.

212. Onun hesabını, intikam alıcı olan Yüve Allah'a havâle edip geçelim de, bahse devam edelim.

213. İşte böylece, zengin fakir herkes göçmenleri azarlamaya, onlara eziyet etmeye başladılar.

214. Oturdıkları evlerden attılar; yolda gördükçe sövüp saydılar; hatta bazen komisyonlarda dövdüler.

215. Hele zaptiye çavuşu ile adamlarının, fukaraya iyi davrandıkları görülmüş şey değil.

216. İhtiyaç sahiplerini itip kakarlar, kimi para verirse, yardım heyetine onu sokarlar.

217. Memurlardan hatır gözetenler, yine çokça bulunur; ama zaptiyenin iyisi pek azdır.

218. Kocası askerde olan nice iffetli kadınlar, çocuklarıyla birlikte aç kalıp perişan oldular.

219. Fakirler, iki kaşık çorbaya hasret kaldılar, bir dilim ekmek için onun bunun kahrını çektiler.

220. Âh bilhassa, o yetimler, dullar ve yaşlı kadınlar, imâret kapılarında, dalgın, nok bakışlarıyla, öyle dururlar;

221. Bir kaşık çorbaya, bir ekmek parçasına, azıcık bir şeye hasret çeker; bir yardım beklerlerdi.

222. Zavallı analar, beslemekten âciz kaldıkları güzel yavrularını, ciğerpârelerini, başkasına bahş eder, evlâtlık verirlerdi.

223. Bunca can, sefelat içinde yaşamakta, ana baba kuzuları, ziyan olup gitmektedir.

224. Bunların her biri naz ile büyütülmüştü. Beldelerinde hepsi itibarlı ve sevilen kimselerdi.

225. Bak ne felâketler, ne hâkaretler gördüler; dayanılmaz üzüntüler çektiler.

226. Sen de bu olanlardan ibret al; paranla, makâmınla mağrur olma; gafleti bırak, gözünü aç.

227. Hepsinin, memleketlerinde neleri varsa, tamamı gitti; çektikleri yorgunluk ve eziyet canlarına yetti.

228. Kimin çocukları kaybolmuş; kimisinin kimni de düşman şehid etmiştir...

229. Bu zavallılar, bugün yokluk içindeler; o yüzden, âh edip, inliyorlar. Yarınlarını da hiç iyi görmüyorlar.

230. Canı daralan âciz, üzüntü ve can derdiyle ye'se düşünce, arslan döner.

231. Kişinin canı yanınca, korkusu kalmaz; ağzına ne gelirse söyler gezer.

232. Bu zavallıları ayıplama! Ne söylediklerini dinle:

233. Ey oğul, bâzı hamiyetsizleri gör ki, bizlere yabancı gibi bakar, ne olmuşuz hiç aldırılmazlar.

234. Bunca çocuk, bunca yaşlılar, büyükler, muhterem kimseler ve bütün bir memleket yerle bir oldu.

235. Bunca insanlar açlıktan, bakımsızlıktan ölmekmekte iken, o yine çengi çalgı ile yemek yer, âlem yapar!

236. O soysuz herif, kendini üstün sayar; o edepsiz herif, herkesi kendinden aşağı sanır.

237-238. Başlarını acaip şekilde bağlamış birkaç hanım gördüm. Yaşlısı genç olana: “Ay şu Dârüşşafaka'yabak hele, muhâcirlerle dopdolu” diyordu.

239-241. Genci: “Aman hanım nine sahi mi? Bu güzel yerde o pislerin işi ne! Bak şu temiz madamın kıyafetine...” diye cevap verdi... Hey süprüntü, sen kendi başının acayip şekline bak! Biraz hâlini düşün de kendine gel! Ey kendini bilmez müptezel!

242. Devleti yaşatan Rumeli diyarıdır; beş yüz sene İstanbul'u beslemiştir.

243. Devleti büyük ve kudretli kılan millettir; milleti meydana getiren ise, işte bu insanlardır.

244. A devletlü, sen milleti hor görme; el ayak olmazsa, beden, ne iş yapabilir?

245. Senin, yalın, konağın, rütben ve aldığın hangi pâyeye ise, onların hepsi, işte bu gördüğün fakir ahâli sâyesindedir.

246. Millete hizmet edenler, yüce himmet ve yüksek ahlâk sahibi olanlardır. Hiyânet edenler de kötü huylu ahlâksızlardır.

247. Rumeli halkının, devlete hizmeti hadsiz hesapsızdır ve sadâkati devamlıdır.

248-249. Senin, aşağılayarak baktığın ve “Pis muhâcir” adını taktığın bu kimselerin her biri, cömert kişizâdeler idiler ve evleri misafirlere her zaman açıktı.

250. Misafirlere daima ikrâm ve onları memnun etmeye çnâlışırlar; bunu, hiç kimseyi ayırt etmeden herkese yaparlardı.

251. Kendi redif eri olarak her an savaşa hazırıdı. Ve her seferde silâh altına alınırdı. Oğlu ise zaten nizam askeri olarak savaşın içindeydi. Vergi filân ne lâzımsa hepsini deverirdi.

252. Söyle bakalım, sen Allah için kimi doyudurn? Sen de hiç olmazsa bir aç doyur da insan olduğuna alâmet görelim!

253. Himmeti olmayan, hizmete bulunmayan kötü kimselere, milleti tahrir etmek zor gelmez.

254. Doğrusu, sizin gibi hamiyetsizleri, insan hesabına bile saymamalıdır.

255. Milleti zulm ile soyan ve devleti bu hâle koyan sizlersiniz.

256. Cehâlet, gurur ve kibirle, ülkeyi mahv ettiniz! Sizin kuru debdebeniz yerin dibine batsın!

257-258. Yoksulluktan şaşmış olan muhâcir, devler dairesindeki odacıkları görünce, gururlu tavrına ve gösterişli kıyafetlerine bakarak bey, paşa veya bakan zanneder.

259. Böyle aşağı kimselerin çiğ sözlerine önem verir, dertlenir, gönlüne ukde olur.

260. Artık, kendisini inciten bu sözleri her yerde anlatır; o kızgınlıkla, asta üste herkese boş yere söver durur.

261. Bunların biri ötekine rastlayınca, iki dertli yere oturup, baş başa verir, konuşurlar.

262. Gönülleri kırılıp incinmiş olan mazlumlara dertleşirler ve artık herkese atıp tutarlar.

263. Çünkü hepsinin gönlü ve gözü kan ağlar, hepsi perişandır, doğruyu yanlış ayırt edecek halleri kalmamıştır.

264. Ortalık, Nûh'un Gemisi'ne döndü, burada her türlü mahlûk bulunur.

265. Peygamber Efendimiz, “Her kap içindekini sızdırır.” Buyurmuştur.

266. Muhâcirler de kendi hatalarını söylemez, kendilerinininki de dâhil, bütün ayıbı ve kusuru başkalarına yüklerler. (Şimdi biraz da onların kabahatlerini sayalım:)

267. Çoğu, girdiği kâşâne harap, güzelim evleri berbat ettiler.

268. Ev sahibi bu hâli görünce, haklı olarak canı sıkılır, gök başına yıkılmış gibi olur.

269. Sabr eder ama gönlü yanar; mal canın yongasıdır, demişler; elbette acı duyar, üzülür.

270-271. Eğer güzellikle: “Ey babam, ev sizindir, hoşça tutun” diyecek olsa, öteki haşin ve kaba cevaplar verir. O evsiz barksız göçmen, hiç iyilikbilmez.

272. Hatta bunların bazıları çerçeve filan dinlemeyip yaktılar, sonra da cam yerine çuval taktılar.

273. Bu görgüsüzler, oda içinde mangalda odun yakar, kirlerini sofada yıkarlar.

274. İçlerinden bir kısım alçaklar ise, zengin oldukları halde yevmiye peşinde serseri gibi dilenip dolaşırlar.

275. O alçaklar, her kapıya sokulur, arsızlık eder, boş yere yüzsuğu dökerler.

276. Karnı tok olsa da gözleri açtır; sözleri bütün yalandır.

277. İşte bunlar gibi soysuz ve aşağılık kimseler, muhâcirlerin adını kötüye çıkardılar.

278. Her yerde iyi insan da kötü insan da bulunur. Baltada da sapta da kusur vardır.

279. Kötü işleri âdet edinmiş utanmaz bazı Çingeneler de muhâcirlerin adını kötüye çıkardılar.

280. Sakın sen, İstanbul halkını merhametsiz, keremsiz, gönül kırıcı kimseler diye belleme!

281. Hayır, onların çoğu, cömertlikte yüce makam sahibi kimselerdir. İyilik kapıları fakirlere sığınaktır.

282. Himâye kanatlarını açmışlardır; sâyelerinde nice mahzunlar memnun olmaktadır.

283. Merhamet ve şefkatleri hadsizdir, hâlini arz eyleyenı kay'ıyyen geri çevirmezler.

284. Kimseyi incitmemeyi âdet edinmişlerdir. Bu gibi büyüklerin, Allah izzet ve saadetlerini artırsın!

285. Bu yüce insanlar, devlete sadâkatle hizmet ediyor, milletin yardımına koşmayı cana minnet biliyorlar.

286. O hayırsever, iyi zatlar, milletin hayrına halen servetlerini harcamaktadırlar.

287. O iyi insanların hizmetlerini Allah kabul etsin! Lûtuflarını halktan zerre kadar esirgemediler.

288. İşte, İstanbul halkının çoğunun huyu ve ahlâkı böyle güzeldir; kerem ehli ve cömertlikte önder kimselerdir.

289. Bunlar gibi, kerem sahibi, fukarayı korur zatlar, milletle beraber bin yaşasınşar!

290. Ben de bu bahsi, doğrusu ve yanlışıyla, burada bırakayım ve artık muhâcirlerle hitap edeyim:

291. Ey hicret ve gurbetle melûl ve mahzun olan din kardeşlerim! Siz de şimdi beni dinleyin!

292. Ey gözüm, doğru olanı yapmak istersen, sözümü tut; sen, sen ol, insafı bırakma.

293. Eğer biz kendimize acımazsak, bizim için kim üzülür.

294. İsimlerimiz Ali yahut Hasan (güzel), ama gittiğimiz yol güzel değil.

295. Kötü işlerden çekinen yok; çoğu namaz da kılmıyor.

296. Câmî kapılarında yatar, yaslanır; kahvede sokakta, tembel tembel oturur paslanır...

297. Hangimiz kendimizi ıslâh etmeyi düşündük? Bil ki çektiğimiz, yaptıklarımızın cezasıdır...

298. Eğer bir millet, dinin dediklerini yapmazsa, elbette mahvolup, bitecektir.

299. Dine hizmet etmek izzet ve şeref; bunun aksi, zulüm ve ölüm getirir.

300. Bizim devletimiz, memleketimiz, İslâm kanunlarıyla kuruldu, düzene girdi; dinin emirlerine ve yasaklarına dikkatle uymak gerekir.

301. Tembel, işsiz ve kötü huylu bir milleti, Allah ve Resûl'ü sevmezler.

302. Ey kardeş, âvâreliği bırakalım, bir daha eğri yola girmeyelim.

303. Kula yaraşan, iyi gününde veya kötü gününde olsun, daima Allah'a kulluk etmektir. Bize vacip olan, her zaman, Cenâb-ı Hakk'a dua ve niyâz eylemektir.

304. Kim Allah'a itaat ve ibadeti bırakırsa, onun artık her işi zarar olur.

305. Ticaret yapmak, elinin emeğiyle geçinmek, güzel şeylerdir; bunlar, kimseye ayıp değildir.

306. Çalışıp iş işleyen kimse, ekmeğini kazanır; çünkü rızkın nereden geleceği belli değildir.

307. Canın ve bedeninin sağ ve sıhatte iken, namerde avuç açma, kendin çalış, kendin kazan.

308. Ticaret yap, tüccar hür ve serbesttir; hâlbuki memurlar hep aybaşını beklerler.

309. Aylık alanların gözü açıtır; yüz bin de alsalar, yine gözleri doymaz.

310. İnsanın geliriyle gideri, korka korka hesap edilerek harcanıyorsa; böyle geçinmek, çok sıkıntılı, çok zordur.

311. Kimseye kötü söyleme, kusur bulma; biz kendimizi ıslah edelim. Cenâb-ı Hak da bizi affeder ve hâlimizi düzeltir.

312-313. Artık insanlardan bize fayda yok. Çünkü muhâcirlerin aleyhinde çok şey söyleniyor. Nerede bir fenalık olsa, şimsi hep göçmenlerden biliniyor.

314. Hicret fâciamız bile, tiyatroda piyes yapıp, geceleri oynandı; çektiğimiz acılar eğlence gibi seyredildi.

315. Sözde bu komediye göçmenlere yardım toplamak için oynamışlar! Böyle bir faciayı, gülünç oyun yapıp onunla eğlenmeyi, hangi katı kalpli alçak câiz görebilir?

316. Göçmenlerin, İstanbul sokaklarında feci hallerini gördüğü halde, böyle çirkin bir oyunu seyre gelen ve bizimle eğlenenler, ne kadar vicdansız insanlardır.

317. Bizim adımıza fitne uyandırdılar, yazıklar olsun milleti ateşe yaktılar.

318. Âlemin ıslâhı zirâatle, fitneyi yatıştırmak ise siyâsetle olur.

319. Köpeklerin sürülmesini kötü görenler, milleti düşünmediler, giden gitti.

320. Hayvanların feryadı duyulur da, insanların köpek kadar değeri olmaz!

321. Bunca can, gittiği yerde ne yapacak bilinmeden, sürgüne, belki de ölüme gönderilir ve mahvolmaya terkedilir.

322. Ne yapalım ki, sahipsiziz; herkes bize yan bakar, yabancı durur. Çünkü recim külünün üzerinde saçmatadır.

323. Feryadlarımıza, şikâyetlerimize kimse aldırıyor; davamıza bakacak bir mahkeme yok.

324. İngiltere, Almanya, Avusturya, Fransa, faydasız yere kongre ve konferanslar toplayıp duruyorlar.

325. Moskof ise dinimizin en büyük düşmanıdır; mü'minlere zulm eden asıl düşman odur.

326. Yabancılar, ülkemizi paylaşmak istiyorlar; her biri bir parçamıza göz dikmiştir.

327. Bunların hepsi Müslümanlara düşmandır; onlardan yardım ummak boş bir kuruntudur.

328. “Medeniyet” iddiası ve barıştan bahsetmeleri, asıl maksatlarına bir perdedir. Onların asıl derdi, İstanbul’u almaktır.

329. Önce bize dost görünürlerdi; bak sonra memleketimizi paylaşmak için nasıl anlaşıp, birleşiverdiler.

330. Masva’ ile Asab körfezini elimizden aldılar; ileri sürdükleri bahane de: “Medeniyet”... Güya oraya “medeniyet” götüreceklermiş!...

331. Yenmeyi ve “hüküm yenenindir” kaidesini esas edindiler. Daima bu kaideyi tatbik ettiler.

332. Bunların her biri, kendi çıkarı için, her zaman ve hiç çekinmeden, binlerce günahsızaya kıymıştır.

333. Bunlar yağmaya ve sömürmeye alışmışlardır. Bunların gözleri doymaz ve hırsları tükenmez.

334. Vatanımız elden gidiyor; başımıza türlü felaketler geliyor. Ama sabr edelim; elbette, bunlar geçecek iy günler tekrar gelecektir.

335. Çünkü kaderin ne göstereceği ve yarınların ne getireceği bilinmez. Ümidlerini kaybetme, güzel günlerin hayalini enginlere bırak...

336. Korkulu gecelerin sonu, güzel sabahlardır. “Her zorun bir kolayı vardır” müjdesinde, hayırlı işaretler bulunuyor.

337. Milletimizi ve dinimizi, Cenâb-ı Hak daima koruyacaktır.

338. Allah’ın gösterdiği, geniş ve doğru yola girelim; suçumuzu ve hatamızı bilelim, tövbe edelim.

339. Düşmalarımız bizim yok oluşumuza göz yumuyorlar; kararlar alıyorlar... Gel biz de Ulu Mevlâ’mıza sığınalım, yalvaralım:

340. Ey Allahımız! Bu perişan hâlimize merhamet eyle! Ölüyor, mahv oluyoruz; bizleri kurtar!

341. Ey Rabb-i Rahîmimiz! Senin bir bölük âsi kullarınız; bizleri affet, hâlimiz pek fenalaştı...

342. Bizler, günahkâr kullarınız, Hazretine hâlimizi arz etmek için kapına gelecek yüzümüz dahi yok...

343. Fakat lûtf et, bizi o zâlimlerin eline bırakma, kötöleri bize musallat etme.

344. Rızıkları veren sensin, en merhametli olan sensin! Bizi, senden başkasına; sana muhtaç olan kullarına muhtaç eyleme.

345. Yârabbi, insanın, doğup büyüdüğü yere olan sevgisi imanın meyvesidir; vatan toprağı, gözlerimizin sürmesidir.

346. Vatanın emniyet ve âsâyış içinde bulunması, medeniyet sebebi olur; vatanın zenginliği ilim ve maarifi yükseltir.

347. Gönlümüzü kan ağlatan vatan sevgisi ve hasretidir, bizleri mecnuna döndüren vatan özlemidir.

348. Ey Rabbimiz! Bizi gurbetten kurtar, avam havas, hepimiz, evlerimize gidelim.

349. Bu zahmetlerimizi rahmete çevir, zilletimizi izzetle değiştir.

350. Biz âciz kullarını affına mazhar eyle; bizleri iki cihan saadetine nâil kıl.

351. Cenâb-ı Hak milletimize dâima yardım etsin; zafer ve selâmet, rehberimiz olsun.

352. Efendimiz ve yardımcımız olan Peygamberimiz Hazret-i Muhammed Mustafa'ya salât u selâmlar olsun.

353. Ey nimet sahibi Rabbimiz, sana çok hamd ederiz. Sen bol bol ihsan ve ikram edicisin.

354. Senden âfiyet ve takvâ dileriz. Bizim iltica ve duâlarımızı işitip kabul eden, sensin!

355. Ey okuyucu! Bu hicran kitabının yazıldığı tarihi, şu dili kırık (tutuk, kekeme) kaleminden dinle:

356. Elhamdulillah ki, Hudâ'nın yardımı ve kolaylık vermesiyle Hicretnâme tamamlandı.

357. Bunu sadece bir şiir ve efsane zannetme! Bunlar delile muhtaç olmayan, herkesin görüp bildiği doğru haberlerdir.

358. Daha pek çok hadiseyi, kalemim yazmaktan utandığı için, bıraktım, buraya geçirmedim.

359. Bu vak'a, öyle, benzeri görülüş bir şey değildir. İşte meydandaki milyonlarca sefil halk da, bunu isbat ediyor.

360. Ey kerem sâhibi Rabbim! Yardım et, lûtf et; hâlimizi en güzel hâl ile değiştir.

361. Her taraftan koğulduk, horlandık; zelil ve perişan olarak, ancak senin kapına geldik.

362. Hazretinden af ve yardım dileriz; çektik şu cefalara karşılık, kullarına bol bol ecr ü sevab ve ihsanlarını lûtf eyle...

363. Bütün arzumuz, sözlerimiz ve hallerimizle Allah'ın rahmetine vesile edinmektir. Bu anlatılanlardan alınacak hisse, hep o mübârek niyettir.

364. Eserin bitişi için, işte şu mısra ile tarih düşürdüm: "Nâme-i hicretim ol tekmîl!

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ TEZ İNTİHAL FORMU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

ADI VE SOYADI	Aybüke GÜÇLÜ DEMİR
ÖĞRENCİ NO	15915003
EĞİTİM – ÖĞRETİM YILI	2018-2019
YARIYIL	☐ Güz ☒ Bahar
ANABİLİM DALI	Türk Dili ve Edebiyatı
PROGRAM	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora
TEZ BAŞLIĞI	Edebi Hatıraları Çerçevesinde M. Ertuğrul DÜZDAĞ'ın Hayatı-Sanatı-Eserleri

Enstitü Anabilim Dalımız Yüksek Lisans programı öğrencisinin tez çalışmasına ilişkin ilgili tez jürisinin jüri intihal değerlendirme tutanağı aşağıdadır.

25.04.2019/

Doç. Dr. Ramazan SARIÇİÇEK
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı

İNTİHAL PROGRAMI ÇIKTISI DEĞERLENDİRME SONUCU

- ☒ İntihal yoktur. Benzerlik yüzdesi: %20 (Benzerlik yüzdesi, alıntı hariç %15 ya da alıntı dahil %24'ün üzerinde ise açıklama gerekmektedir*)
- ☐ İntihal olduğu saptanmıştır. (* Açıklama)

Tez Savunma Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	Kurumu -Bölümü	İmza
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Kemal TİMUR	Düzce Üniversitesi-Türkçe Bölümü	
Üye	Doç. Dr. Ramazan SARIÇİÇEK	Dicle Üniversitesi-Türk Dili ve Edebiyatı	
Üye	Doç. Dr. Ahmet TANYILDIZ	Dicle Üniversitesi-Türk Dili ve Edebiyatı	
Üye			
Üye			

*(AÇIKLAMA)

(Açıklamalar için ilave bir sayfa kullanılabilir)

Formdaki bilgiler bilgisayar ortamında doldurulmalıdır. El yazısı ile doldurulan formlar geçersiz sayılmaktadır.